

СВОБОДА НАРОДАМ — СВОБОДА ЛЮДИНІ!

ВІСНИК

THE HERALD

Суспільно-політичний місячник

З М І С Т

	стор.		стор.
П. Мірчук — „З мого духа печаттю”!	1	З. Альта — Про сучасне советське	
Є. Ляхович — Акумуляція зусиль	3	військове навчання	22
Д. Донцов — Конфлікт поколінь	5	Є. М. — З нотатника	24
М. Глобенко — Майстер, що не ска-		Л. Кузьма — Національне в мистецтві	24
зав останнього слова	14	Антін Орликівський — Ізраель і	
І. Федорович — Важливі деталі	18	Арабський світ	25
І. Хорольський — „Науковий” фаль-		Микола Міхновський	29
сифікат	19	Проф. В. Січинський — Крим істо-	
М. Щербак — В ті дні	20	ричний нарис	31
Я. Петрович — Українці у військово-		Др. М. Дикий — В 15-ті роковини	
му складі СССР	21	постання Карпатської України	36
		З листів до редакції	38

В С

ОРГАН ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОНИ ЧОТИРЬОХ СВОБІД УКРАЇНИ

РІК VIII Ч. 6 (68)
YEAR VIII No. 6 (68)

ЧЕРВЕНЬ — 1954
JUNE — 1954

ЦІНА 50 ЦЕНТІВ
PRICE \$0.50

П. Мірчук

„З мого духа печаттю”!

Коли переглядати двадцятип'ятилітній шлях боротьби ОУН, виринає питання: а які ж наслідки цієї боротьби, які її осяги? Чи варті вони тих величезних жертв крові і життя найкращих українських патріотів, що їх склала ОУН?

Розгляньмо це питання насамперед на історично-політичному відтинку.

Боротьба західної вітки українського народу проти польських окупантів за визволення західно-українських земель велася повних шість віків. Захопивши в половині XIV століття західно-українські землі, Польща стала уважати їх своїми, а боротьбу українського народу проти польської окупації, як справу внутрішньо-польську. Новий характер тій боротьбі надав був Листопадний Зрив і українсько-польська війна 1918-19 рр., яка і перед своїми, і перед чужими поставила українсько-польську боротьбу знов у властиву площину, як оборону західно-українських земель перед чужою, польською окупацією. Рішення Ради Амбасадорів з 1923 р. було намаганням повернути тій боротьбі характер, якого бажали поляки: характер боротьби української, руської, чи русінської національної меншини в рямцях польської держави за меншинні культурні, господарські й частинно політичні права, інакше кажучи. — характер внутрішньо-польської справи. Здійснення цього залежало, очевидно, від постави українського населення. Признання польської державности на окупованих українських землях і зведення боротьби українського населення тих земель ним самим до легалістичної боротьби в рямцях зобов'язуючих польських законів звужувало б ту боротьбу до внутрішньо-польської справи в очах зовнішнього світу і навіть в наставленні українського загалу. А це давало полякам вільну руку для поліційних репресій, пацифікацій, систематичного „законного” винародовлювання, колонізації польським елементом і масового переселення української інтелігенції на польські корінні землі. В умовинах миру це, як то показала практика польської окупаційної влади, означало — послідовне „законне” винищування українського елементу і спольщення тих теренів; а в умовинах міжнародних конфліктів — трактування тих земель сторонніми чинниками, як очевидно, польської етнографічної частини.

Політика українських опортуністичних партій на західно-українських землях між першою

і другою світовою війною зробила цю небезпеку зовсім реальною і дуже грізною. І якщо б не існувала революційна боротьба ОУН на західно-українських землях, ті землі були б сьогодні складовою частиною „людової” Польщі, а на еміграції представники УНДО і УРСДП входили б до польського „еміграційного парламенту” і вся їх боротьба за українську справу зводилася б до безконечного й безуспішного переконування польських шовіністів про потребу визнання „українцям в Польщі” якихось меншинних прав.

Революційна боротьба ОУН надала цій проблемі правильного характеру в почуваннях і в підході до справи українців і поляків та в оцінці сторонніх. У висліді боротьби ОУН і того голосного відгону, який знаходила вона в світі, в час поновних рішень для всіх було вже очевидним, що думка про поновне включення західно-українських земель в склад польської держави для українців, що є автохтонними господарями і становлять величезну більшість населення тих земель, є абсолютно несприятливою і трактується тільки як проект нової окупації чужинцем.

І тому, власне, на Ялтинській конференції репрезентант Заходу, англійський прем'єр Черчіль, визнав приєднання західно-українських земель до східного українського материка єдино справедливим, а польському представникові, що протестував проти цього заявив: „Адже ж це безсумнівно українські землі. Безупинна революційна боротьба українців проти польської адміністрації прекожливо говорить про те, що це була лише окупація Польщею непольських теренів, яка мусіла скінчитися”.

А большевики, намагаючись приєднати собі симпатії українського народу переліцитуванням націоналістів по лінії народних бажань, виселили після другої світової війни з західно-українських земель весь польський елемент.

Так, отже, революційна безкомпромісова боротьба ОУН проти польських окупантів закінчила шестивікову українсько-польську боротьбу з повною перемогою українців і на західно-українських землях, за вийком Лемківщини і Холмщини, не стало ні польської окупації, ні насадженого окупантами польського елементу. Самий факт, що цього досягнуто посередньо, не має тут найменшого значення.

Безпечним політичним осягом історичного ОУН 1941-44 рр. Фальсифікаторський захід у германофільстві, що його вперто стаяли українці наші національні воєни, представляючи визвольну боротьбу українського народу, як німецьку інтригу, завдавав нам поважної шкоди не тільки престижево, але і у практичній політичній дії на міжнародному відтинку. Стодівецька політика супроти німецьких окупантів, практикована горсткою українських "реальних політиків", відсепарованих у висхідній боротьбі ОУН, могла бути сприйнятою в добродію широком загалом українського народу. Але могло б додавати безпідставним захисам у германофільстві деякі аргументи, бодай у суб'єктивній оцінці сторінних сил. Про важкі наслідки цього для української справи немає потреби окремо говорити, бо вони аж надто очевидні і зрозумілі для всіх нас. Рішуча, безкомпромісова протинімецька боротьба ОУН розкрила перед світом закид українському народові в германофільстві, як безпідставну, злободію витяжку наших національних воєнів і показала всьому світові визвольну боротьбу українського Народу, як абсолютну самостійну, природно-органічне змагання української нації до вільного життя у своїй власній державі. Таким способом протинімецька боротьба ОУН врятувала зарпозжену честь української нації і створила корисні передумовини для стаєння української справи на міжнародному форумі.

Протимосковська боротьба ОУН ще не закінчена. Але вже в сьогодні може ОУН показати тисячі дуже великими осягами тієї боротьби. Насамперед ОУН своєю десятирічною незламною боротьбою проти московсько-більшевицьких окупантів розвіяла міт про всемогутність НКВД і про неможливість існування активного протибільшевицького руху супротиву в СРСР. Московсько-більшевицькі окупанти, використавши свої величезний політичний апарат та всі свої найжорстокіші методи терору і провокацій, хоч акційми керував сам Хрущов, за

десять довгих років, не були в силі здійснювати ОУН та її революційної боротьби. Навпаки, у 25-ліття ОУН, "шанував" її сам офіційний представник більшевицького уряду ВРСР, перший секретар ЦК КП в Україні Кириченко, офіційно заявою про те, що не зважаючи на всі заходи більшевицького апарату в Україні — ОУН діє і тривожить московських окупантів та їхніх вислужників.

Середняши, що фізичний терор не приніс перемоги над ОУН, Москва шукає інших засобів боротьби, обороняючись на ідейно-політичному відтинку. Під тиском націоналістичної пропозиції ОУН, що демаскує русифікаційну політику більшевицьків в Україні і тим успішно мобілізує українське населення ВРСР проти червоних напистів, червона Москва відкинула з України русифікаційної політики. А щоб загарти враженню від дотеперішньої русифікації, приєднала до України Крим. Немає найменшого сумніву, що новий національний курс Москви в Україні є тільки її хитрим маневром, а проте це доказ того, що в ідейно-політичній боротьбі ОУН проти Москви відступати мусить Москва, — з виразною користю з цього для України і для української справи.

У політичній дії в користь української справи на зовнішньому відтинку різні емігрантські "дипломати", партійні ненависники ОУН, пробували довгий час ігнорувати політично-збройну боротьбу ОУН-УПА-ВЛР, зокрема періоду після другої світової війни. Для підтягнення свого авторитету, як "єдиного репрезентанта української справи", вони довго заперечували а потім знецінювали сучасну боротьбу ОУН-УПА-ВЛР. Але дуже скоро мусіли признати, що існуванням "державних центрів" не цікавиться ніхто з сторінних політичних чинників, а єдиною відповіддю на всі меморіали УНР-а було писмове підтвердження республіканського відпівідного департаменту про одержання. А боротьбою ОУН-УПА-ВЛР живо заінтересувався преса західного світу, а далі і політичні кола та уряди західних держав. І критично-думачі українські патріоти мусіли признати, що в сучасній ситуації, в якій стільки ворожих нам сил зі скаженою зацікавленістю протиборжних всім спробам популяризування української визвольної справи та приєднання її до політичних код західного світу — тільки сучасна революційно-збройна боротьба ОУН-УПА-ВЛР на українських землях може звернути увагу світу на українську справу, як на живу проблему поневоленого народу, що героїчно бореться за своє національне визволення і за свободу. Значить, сучасна революційно-збройна

"VISNYK" — "THE HERALD"
 Published Monthly by the Organization for Defense of Four Freedoms of Ukraine, Inc. 123 Second Ave., New York, N. Y.
 Subscription per year: \$4.00
 Application for entry as second-class matter is pending
 I. Wosniuk Editor in Chief.
 Address: P. O. Box 304, Cooper Station
 New York 3, N. Y.

протибольшевицька боротьба ОУН-УПА-УГВР на рідних землях створила велетенський політичний капітал для належної успішної дії в користь української справи на міжнародньому форумі.

Все це врятувало українську справу на зовнішньому відтинку і від трактування її, як менш чи більш інтересної концепції горстки емігрантів і від причіплювання її до чужого воза. Вже кілька років ми є наочними свідками намагання різних американських „приватних кол“, що свідомо чи несвідомо діють в інтересі біломосковських імперіялістів, — зробити з української проблеми — внутрішньо-російську справу, справу „Півдня Росії“. Приховані від українського загалу залицяння українських соціалістів до єдинонеділимських кол в перших днях існування УНРади і теперішня „політика“ ВО у відношенні до КЦАБ'у і МАКЦ'у говорили переконливо про те, що коли б не наявність боротьби ОУН-УПА-УГВР на українських землях за національні ідеали і живе заінтересування нею на Заході, і коли б не належна дія Закордонних Частин ОУН, то емігрантські політики легітимного табору були б вже давно завели українську справу до „спільного котьолка“ керенщини, зробивши з нею внутрішньо-російську справу, яку повинні розв'язувати щойно по повному розвалі большевизму — нові володарі „єдиної невідомої Росії“. Ця справа може когось видаватися сьогодні дрібною, маловажною, як дрібною і маловажною видавалася декому така ж загра з московськими єдинонеділіцями тих же самих українських соціалістів у 1917-18 рр. Та в майбутньому вона могла б мати такі наслідки для українського народу як і їхня політика в національній революції.

І, вкінці, чи найважливіший здобуток 25-літньої боротьби ОУН — політично-моральне відродження української нації. В політичній свідомості українського народу ідеологія і дія ОУН привернули природню гієрахію вартостей. З „українського“ соціалізму вони здерли маску „прогресу“ і „борця за народні інтереси“ та виявили його дійсну вартість і дійсну його роль, у висліді чого ні на українських землях в 1941-44 рр., ні серед чвертьмільйонної української політичної еміграції з усіх частин України не знайшлося вже ні одного кандидата в члени соціалістичних партій, а давні члени колись таких численних і таких впливових соціалістичних партій залишилися тільки вимираючою горсткою історичних експонатів з давноминулих днів. Коли в часах Визвольних Змагань 1917-21 рр. український народ з вини соціалістичних лідерів витрачав стільки енергії на класову боротьбу, то в час другої світової війни весь український нарід виступив одноставно під

Е. ЛЯХОВИЧ

Акумуляція зусиль

Серед справ, яких не можна ігнорувати, є справа акумуляції наших суспільно-політичних зусиль. Коли хочемо в житті щось більше досягнути, мусимо робити це за пляном, докладаючи в означенім порядку один чин до другого, доки не завершимо діла успіхом. Наш плян може бути виложений на папір, а може залишатись тільки в думці. Але десь він мусить бути, інакше з наших зусиль нічогосінького не вийде.

Тримаючи на долоні жолудь, потенціально ми тримаємо в руці цілого дуба. В малім зерні жолудя захований докладний Божий

одним ідейним прапором з ясними політичними кличами боротьби за національну і соціальну свободу, — за УССД. Під прапором українського націоналізму, поруч з членами ОУН, стали і колишні „каменярі“; і члени „нових лугів“, і „орлів“, і весь патріотичний елемент всіх існуючих колись українських партій. І навіть на тих, що вийшли на еміграцію і залишилися противниками ОУН, націоналістична ідеологія витиснула свою переможну печать так, що вони визнають вже сьогодні основні ідеї українського націоналізму — своїми власними ідеями.

В моральній ділянці дія ОУН під кличем: „Переродити українську націю з народу мучеників у нарід героїв!“ увінчалася успіхом. Своєю поставою у визвольній боротьбі, під час другої світової війни і в останніх десяти роках по закінченні її, виявив український нарід стільки героїзму, стільки відваги, жертвенности і відданости справі, як ні один нарід у світі. В крові неустрашимих свідомих своєї цілі бойовиків ОУН зродилися і на їхньому героїському прикладі виховались мільйони оцих борців-юнаків і дівчат. — батьків і матерів, стариків і дітей, що з селян і робітників, разом зі своїми провідниками вирости на велетнів-героїв — які з незламною вірою у слушність і перемогу нашої Правди та в незнищимі сили нашого народу пишуть найсвітліші сторінки нашої історії, промощуючи своєю жертвою шлях до недалекої вже, остаточної Перемоги.

І тому, відзанчаючи сьогодні 25-ліття своєї боротьби, ОУН може з повним правом сказати про свою роль в історії Української Визвольної боротьби словами Франкового Мойсея:

„Я ж весь вік свій, весь труд тобі дав
У незломнім завзяттю,—

І підеш ти в мандрівку століть
з мого духа печаттю!“

плян майбутнього дуба. Правда, зверхні обставини і чинники теж відіграють певну роль у розвою цього Божого пляну: дуб може бути стрункий-високий, низький-крислатий, але ця відміна все таки буде вдержана в певних, точно означених межах. Зверхні обставини можуть до певної міри zdeформувати Божий плян, але в основному з жолуддя таки вийде дуб, плятонічний образ якого ми вже можемо собі уявити наперед, тримаючи зерно на долоні.

Довкруги нас є мільйони цього гатунку Божих плянів. Та є ще інші, тяжче вловимі, бо чисто абстрактні, із зерном в нашій духовій нутрі. Вони теж черпають свою силу з Праджерела, засобляють нас інтелігентною енергією і працюють на засаді акумуляції зусиль, докладаючи клітину до клітини, цеглу до цегли, чин до чину, аж до їх повного успіху. В противенстві до Божих плянів стоять сатанічні сили, яких завданням є нищити ці перші. Сатанічні сили теж мусять придержуватись засади акумуляції зусиль, але в негативній формі, достосовуючи свої негативні пляни до позитивних.

Велике і широко закрене діло вимагає великих і точно задуманих плянів. Ми мусимо вірити в доцільність, красу і благородність нашого пляну. Мусимо уявляти собі його так виразно, як виразно уявляємо собі вид майбутнього дуба. Думками і почуваннями мусимо постійно звертатись до Праджерела нашої духової сили і звідтам постійно засобляти себе новою енергією. Маючи плян і моральну енергію, ми можемо систематизувати нашу працю і, ніби сповидно відорвані чини, складати в одну точно обдуману цілість.

Ідея, немов жолудь, початково може бути розмірами дуже маленька і може міститись в умі лиш одної людини. Ставши на шлях розросту, вона тоді може притягти людей, не раз тисячі і мільйони. На початку великість не важна, тільки важним є моральна розродча сила, зачарований в ній плян. Як зерно починає кільчитись тоді розміри стають чинником першорядної ваги. Вони є частиною задуманого пляну. Не можна скувати обручами, малого дуба і в той спосіб спинити його дальший розріст, бо він усхне. Він мусить приблизно прийняти такі розміри, які зачаровано в його пляні.

Ці речі, здається, дуже добре відомі і мабуть для ума, що звик розв'язувати складні проблеми, будуть примітивні. Проте, ми часто так поступаємо, начеб цілковито забували за ці прості основні речі: творення суспільно-політичного руху спирається на тій самій засаді, що ріст дуба. Наперед мусить бути ідея, точно задуманий плян з живою моральною силою, яка поштовхувалаб цей плян в напрям-

ку його успішного завершення. Для нас, українців, важне, щоби цей плян був спертій на християнських засадах і з їх джерел постійно регенерував свої моральні соки. Початково цей плян не мусить мати великих фізичних розмірів. Але раз він скільчиться і зачне рости фізичні розміри стають його необхідною прикметою. Ми не можемо тоді здержати його в рості, інакше він цілий розвалиться.

Коли якесь дерево, підрісши, починає само з себе розколюватись на двоє, троє — ми знаємо, що щось зле з тим деревом сталося. Якись нездорові, нищивні сили діють на плян зерна і спотворюють його. Так само нищильні, нездорові, сатанічні сили діють на той організований суспільний рух, який, підрісши дещо вгору — розколюється на двоє, троє...

Цього роду сили, видно впливають теж на організований український націоналізм, бо він теж, підрісши в поважну силу, розколовся раз, опісля колеться другий раз. Розколені частини ненавидять себе і поборюють з такою заїлістю, для якої в рстиннім світі вже не можна знайти аналогії. Той факт, що явище двоєння, колоття чи розбиття заїснувало не лише в українським організованім націоналізмі, а й в інших наших рухах і організаціях, для нас, націоналістів не є ніякою потіхою.

Колись, в початках, як кільчився і почав свій ріст український організований націоналізм, перші його лави, знали (чи може думали, що знали?!) — до чого треба прямувати. По одному боці ми ставили українську національну ідею, по другому — ворогів українського народу. Ми вважали український націоналізм за силу, яка, коли завершиться в повну свою форму, знищить усіх ворогів України. Але, щоби забезпечити ріст для націоналізму ми уважали за відповідне ліктями розпихати для нього місце серед власного середовища. Вслід за цим ми повели завзяту боротьбу і проти тих українських політичних течій, які ставали нам на шляху до нашого розросту. Проте, так нам здавалось, що наш шлях був ясний, ми знали до чого прямуємо, хто з нами і хто проти нас.

Нині одна вітка українського організованого націоналізму заїло поборює другу, цебто ту, що сама виросла з матірнього пня. А це вказує, що під спільною старою назвою фактично повиростали якись цілковито відмінні, собі ворожі течії, які в своїй ненависті забувають за ворогів українського народу, забувають за шкідливі ідеології у нашій середовищі, а вістря своє на першому місці повертають проти себе самих. Читаючи деякі їх видання бачимо, що вістря проти дійсного ворога України повертається лиш деколи, з тактичних

зглядів. Зате жаждуть крові братньої, колись ідеологічно одної.

Мусимо зробити мужньо аналізу цього явища. Інакше ми неправду говоримо, що любимо ідею визволення України і для неї працюємо. Здається, що український організований націоналізм нині розколюється чи не тому, що в самих початках він не був продуманий до кінця і своїм корінням не сягав традиційного Праджерела. Ми, перші лави українських націоналістів, початково стали на цим самим релігійно-байдужім становищі, на яким стояла решта нашої інтелігенції. Правда, нераз, як наші друзі гинули на шибеницях, або карались по тюрмах, ми зазнавали сильного духового потрясення і шукали опори в заповідях Всевишнього. Ми навіть нераз пробували зафіксувати і влести це в нашу ідеологію, але ці справи не знаходили тоді нігде належного зацікавлення і наші щирі-християнські прагнення, релігійні відрухи, холодною мовчанкою збували навіть певні релігійно-духовні чинники. Ми з повною рішучістю відкидали сатанізм, це правда, але з такою самою рішучістю ми не спромоглись збагнути глибини морально-етичних засад християнства — заповідей Всевишнього. Говоримо це не для вибілювання себе, а щоб вказати на похибки.

У висліді наш ідейний плян не був продуманий до досконалого кінця. Ми не мали критерій, при допомозі яких могли б розв'язувати всі наші національні і соціальні проблеми і — що найважливіше — ми не завжди послідовно регенерували наші моральні сили з одвічного джерела.

Ці, що були в націоналістичних верхах, нераз діаметрально, різнились в поглядах на основні справи. Дуже часто особа полк. Коновальця втихомирювала гарячу дискусію, мовляв, „не розсварюйтесь вже нині над справами, які стануть актуальними щойно в майбутньому, як вже будемо у власній державі.” Дивлячись на ці справи ретроспективно, треба ствердити, що дійсно, якби ці дискусії ми продовжували, ми були б довели їх до логічного кінця і мабуть багато з нас було б повідпадало. Уникнувши дискусій ми сповидно „поєднались” і сконцентрувались на найголовніше: викинути загарбників з українських земель. З другого боку, дивлячись теж з перспективи кількох десятків літ, можна сказати, що притаєні різниці в думках провідних членів існували далі і вийшли на яв у найбільш невідповідний час. Так постав перший розкол.

Важко здалека дошукатись причин другого розколу. Так виглядає, що завинили в цьому багато нетактовні вчинки деяких осіб. Але здорова ідея викидає з себе таких осіб і відлискує єдність. Мусять тут бути глибші при-

Д. Донцов.

КОНФЛІКТ ПОКОЛІНЬ

(„Адвокат Мартіян” Лесі Українки)

В наші часи більшість дивиться на літературні твори, як на радіо, кіно, або телевізію, як на щось, що дає розвагу, над чим не треба багато думати. Але така література мало що варта. Варта та, яка є — як кажуть англійці — „тсаутс провокін”, яка у читача збуджує хмару думок, змушуючи нераз відложити книжку, щоб медитувати над якимсь уступом, якоюсь строфою.

Поеткою такої літератури є Леся Українка. Кожна — з її драм — має за тему якусь важну проблему життя людини або загалу, і то переважно **проблему контроверсійну**, якій даються діаметрально протилежні розв'язки; проблему, яка захоплює, збуджує пристрасті, викликає запал і суперечки або і щось більше.

Хочу торкнутися її драматичної поеми „Адвокат Мартіян”. Не треба думати, що екзотична її тематика далека від нашого життя. Як Шевченко, вона уживає чужу одіж або для цензури, яка інакше не дозволяла торкнутися актуальних проблем, або, щоб взяти вічні

чини. Здається, що хоч може не з повною свідомістю проте дуже послідовно, також в українському націоналізмі розграється духовий конфлікт, що нині охопив не лише нас, але цілу нашу планету. Одна група, кидає другій виклик не відходити від національних засад християнства. Друга не готова стати на цей шлях, виправдується потребою залишитись на пограниччі між атеїзмом і вірою в Бога, не прив'язуючи до цієї справи занадто великої ваги й уважаючи її за особисту справу кожної одиниці зокрема.

Добре, що ці речі виходять на яв, стають предметом дискусій, бо остаточно вони доведуть до оздоровлення руху, навіть коли поділять його на два відрубні ідеологічні табори. Наша заввага: Не стягати цієї переважної справи до низького рівня дискусії. Не використовувати її, як тактичного маневру, для здобуття і закріплення впливів. Не витягати, з тих самих мотивів, всіляких брудів, бо це не приносить провідним чинникам чести. Чим критичніша хвилина тим більше вона вимагає від нас рівноваги духа. Коли одній стороні бракує глузду, друга мусить виявити його за двох. Широкий загал простить своїм провідникам багато, крім одного — блазенства.

сюжети і конфлікти, що повторяються під всяким підсонням і в усяких націях і віках.

Коли Шевченко пише „Неофіти”, „Псалми Давидові”, або „Єретика” — це лише чужа одежа, він думає про пекучі конфлікти з життя його країни. Подібно й Леся. В „Боярині”, „Оргії”, в „У Пущі”, в „Касандрі” пульсує і тремтить українська сучасність з усіма її турботами, драмами й конфліктами, які тільки треба розшифрувати. Так само в драмі „Адвокат Мартіян”.

Дія драми відбувається в Римі, в яким християни вже мають які такі права, і можуть користати з деяких законів. Та ще далеко до тріумфу нової віри, і одверта її проповідь є небезпечна. Коли б ви в наших часах хотіли шукати подібних кадрів, — то мабуть зупинилися б над положенням християнської церкви в сателітських країнах ССРСР, в Польщі в Чехії, або навіть в ССРСР, чи у Тіта. Існують легальні християнські громади — у тій драмі Лесі — навіть церкви мають кусники землі, ніби то як „похоронні товариства”, можуть ще навіть процесуватися в обороні громади в римських судах. Але християнин — це щось або гідне погорди, або небезпечно. Небезпечно признаватися до нього тим, які хочуть бути помічними йому перед Римом, його владою, судами. Це віра гетта, до якої не годиться признаватися в поряднім товаристві.

Таким оборонцем християнської громади є й адвокат Мартіян, тайний християнин, який боїться зрадитися в приналежності до нової віри, бо тоді не матиме послуху в римлян! Він випроцесовує сконфісковані державою ґрунти, що належать церкві, як погребовому товариству і провадить інші подібні справи з доручення брата Ізогена, знатного християнина, що належить до клеру. Це представники одного табору. Представники другого — переважно християнська молодь — Ардент, і діти Мартіяна — Аврелія і Валент. Драматичний конфлікт, що стається між тими двома таборами, — і є змістом п'єси нашої авторки.

Аврелія, як і її брат Валент, — вихована в домі батька як християнка, але знову, щоб не компромітувати батька, що тайно помагає Церкві, — є тайна християнка, не сміє вчащати до церкви. Це її гнобить. Хочє кинути батьківський дім, втекти до розведеної матері й до вітчима. Каже:

„Для мене тату, рідна хата — в темницю обернулась... Придивись як я живу: — самота цілий день, — і навіть слуги — як не глухонімі, то чужомовні. — Ти їх таких навмисно добираєш, — аби не наслухали й не плескали, — аби ніхто не знав, що в тебе в домі — звичай християнські...”

Коли Мартіян їй каже, що мусить він таїтись, донька відповідає:

„— Так, я знаю, — але хіба мені від того легше? — ти певно мусів заховати мене за мурами від християнок, щоб я в товаришок не набиралась палкого духу, щоб необережно — не зрадила себе й тебе як небудь? Якби ж я з ідолянками зійшлася, було б тобі ще більше не до мислі. От я й живу неначе у пустині”.

Батько з обурою відказує, що має вона в громаді молодих дівчат, які теж зрікаються веселощів, пишноти... Та Аврелія править своє: „вони живуть так для живої віри”. Їм вільно признаватися до неї. А я для мертвої так гинуть мушу... Я вірю, тільки віра тая мертва. — Бо я до світу не належу... — ні до надземного, ні до земного.” Бо й „чим має жити тая віра, тату? Я ж не смію відвідувати в'язнів, чи служити убогим, як оті дівчата роблять, що ти згадав...”

Горячково перебиває її Мартіян: —

„Я помагаю потаємки вбогим, ти в'язнів не відвідуєш на те, щоб я міг їх з темниці визволити, обороняючи їх справ, як адвокат, — неначеб то до віри непричетний, я через те довір'я маю суддів!”

Та все те не промовляє до серця Аврелії. От незабаром буде Великдень, до церкви люди підуть, а ми чомусь „у затишку” маємо те свято обходити...” „Як ми святкуємо отак, — замкнувшись від усіх, в той час, як інші еднаються для радощів у гурт, мені здається наче ми вигнанці, що й Бог до нас не признається в небі, як ми не признаємось до Нього перед людьми...”

Мартіян вражений докорами доньки: „Колись і я так думав — каже — але й громада наша й сам єпископ мене запевнили, що більше значить для церкви ця моя таємна служба, ніж якби я пішов хочби на смерть”...

Та Аврелія не може любити Христа „таємною любов'ю”. Пригадує, як багато втаємничив її малу у тайні віри, про Бога, що родився в Вифлеємі. У думці верстала тоді вона шлях до Нього. „пурпуром вертеп йому встеляла, вибірні квіти сипала у ясла”. Та згасли запал той і думки в неї. „Вони давно погасли — каже до батька — ще тоді, як ти другого ранку мовив нишком: „Дитинко, ти не говори нікому, про те, що я розказував учора”... Наказ ховатися з своєю вірою викликає в ній образ пишних римсько-поганських свят і обходів — „на вулицях весь ідолянський культ: — веселі сатурналії, поважні у теорії жерців, похід весталок, — і думаю: ця віра не правдива. Але чому в ній стільки є краси, а наша правда так убого вбрана? Від цих думок любов моя вмирає...”

Мартіян упомінає, що коли вона христия-

янка, „то вищую красу повинна тямить, ніж ту, що ідоляни утворили”... О, вона бачила ту вищую красу! Пригадає собі як в цирк колись узяла її мати. От там побачила вона оту красу — „таку живу, таку страшну” на власні очі. Вернувши — „цілу ніч горіла, маячила, жахалася, кричала”... Побачила той цирк, де вели християн на муки: „як дівчина вродлива, молоденька у білих шатах на арені... Як заспівала Алідуя, Ой нащо, нащо я тоді тої пурпур живий угледіла?... Я розумію, чому тоді ті люди, як безумні з амфітеатру кинулись на круг, волаючи: — „ми християни!”

Ось до чого тягне Аврелію! Вірувати й ісповідувати свою віру перед цілим світом ворожим, кидати йому виклик, нехай приймати смерть, та цілим серцем і душею жити в ім'я ідеї. А коли ні, то йти туди, де шумує хоч інше та барвисте й пишне життя! Каже: „знай же, батьку, що я не можу так. Бо, щоб мовчати, то треба все забути. Коли ж я мушу забути те, що бачила там в цирку, то мушу я піти від тебе пріч. Тоді забуду (ту дівчину, що йшла на страту в цирку) — лілею білу, як сама розквітну трояндою, нехай і не святою, а за те розкішною! Щоб я забула арену золоту, хай золотканні простеляться мені під ноги килими. Нехай заглушить гучний грім музики — дуну святу соловою арфи. Я з думки викину кривавий пурпур, як обів'ють мене шовки червоні, як цвіт юнацтва буде, мов безумний, мені волати: „ми твої раби!”

Тяжкі є початки усякої ідеї, віри... В катакомбах, в печерах, переслідувана, або півтолєрована, без блиску й признання у цьому світі... Єдині пишні й звабливі квіти на шляху нової думки чи ідеї — це квіти борців і мучеників, це гордий виклик світові, що не приймає вас і цей виклик на правду може дати щастя — чи свідомість, що світ, який душить вас, таки не зможе поставити вас на коліна. Або друге більше щастя, що про нього оповідає Аврелія — у цирку. Коли відвага, чистота й віра нових борців, проломлює нараз всю тупість і злобу здурнілої ворожої юрби і многі, з неї — „волаючи „ми християни!”, покинуть табор переможця й підуть за світлом нової ідеї.

Але якраз такого щастя не хоче дати Аврелії Мартіяні! Всяка ідея, що хоче пересилити іншу, мусить вабити своїх adeptів чимсь рівно-сильним, рівно могутнім, рівно пишним. А коли ні, — коли нову ту віру можна славить лише з замкнутими устами, то в розтіч піде вірних стадо. Каже **Аврелія**: „Мені уста замкнувши, ти замкнув і серце і не хочу прислухатись, що там у ньому, як в темниці стогне, нехай умре і стогін...”

З острими словами звертається до батька:

„бути з тобою — „це віддати значить — і молодість, і душу, і красу, замкнутися і зникнути для світа, а що за тее мати? Рабську долю, — **нудне, безглузде, сіре животіння**”. Кождий не-офіт потребує битися за те, в що вірить. Прагне голосно про Правду говорити, що йому відкрилась. От як Одержима тої ж авторки... Це тип людей, що прагнуть повно жити, їм краще все-змагання, муки, риск, лише не те „безглузде,сіре животіння”. І якраз на таке „животіння” засуджує Мартіяні, в добрій вірі, своїй дітей...

Доньку, так само, як і сина. **Валент** теж чується чужим і зайвим в домі батька, „Обое ми не винні, каже, що не маеш собі ти з нас ні помочі, ні втіхи. Ми в тебе в домі тільки **бути** смієм, а жити нам не можна, щоб не стати для тебе каменями спотикання” на трудному шляху... Ми так марнуєм молоде життя”. Через працю батька, через те, що вся родина мусить бути „потайними” учнями нової віри, чується Валент чужим в обох таборах, — у християнському, так само, як і в поганському. „У **школі** — там були правдиві муки... Школярі у нас — всі на „римлян” і „християн” ділились, счиняли раз-у-раз суперечки, звади, два табори були непримиренні, як на війні. Мене ж і ті, і другі „меживірком” дражили, та й тепера-молодики так само називають за те, що я з твого наказу, батьку, здаюсь байдужим до змагань за віру. Між ідолян і християн одмінком — холодним та оспалим я блукаю... Ніхто не знає, що в мені кипить!” Коли ж Мартіяні завважує, що Бог його винагородить, Валент відказує: „За що батьку? Чим прислужився я до слави Бога? Чим сам собі я славу заслужив?” Інший шлях надить юнака. Постає апостола Павла стає йому перед очима — блискуча, сильна, стало в небезпеці, у проповіді Віри... От так хотів би й жити він!” ох, батьку, я за таке життя стерпів би все!” Та що ж — „сина проповідника не сміє у себе мати Мартіяні Емілії” Робити те, що робить батько адвокат, піти в його сліди? Не в його це натурі. Балакати перед трибуналом, де сидять — „якісь діди засушені, в пергаментях”, шукаючи за параграфами? Не для нього було це! У доказах якихсь там порпатись, щоб прихилити до себе ласку того, ким у душі гордить, У кожного свій хист і вдача. Говорить: „Он сестра волить як не лелію, то трояндою. А я волію — лавр. Такий я вдався. Я пробував усі мені приступні шляхи до слави. Вірші, проза, драма, наука — все те зрадило. Не маю я до письменства хисту. Чин живий, або живеє слово — се талан мій, я син оратора таки не дарма! Та досі скрізь цвілим і сірим муром ставала на дорозі обережність. Я не проламувався через мур, шануючи твоє завдання, батьку... Але те-

пер знайшов нарешті стежку, що вже тобі шляху не переріже”. Коли не може здобути лаврів і слави, як Павло апостол, як провозвісник нового вчення, то знайде ті лаври він де-інде.

Він зголосився у цісарські легіони... „Ісусе Христе!” — скрикує Мартіян, таке робити?! „Є християни в цісарському війську та служать поневоли”, а його син — „поволі мав би лити кров, носити цезарські орли, приймають з нечистих рук вінці!” — „Бо чисті руки вінців не мають для таких, як я” — відказує Валент. Коли вже „людських душ не смію боронити від князя тьми, то буду проганяти хоч темні орди варварів північних. Піду туди, де бій кипить найдужче, а там уже ніхто не запитає мене про віру. Там аби одвага та добрий меч”...

Мартіян стоїть перед катастрофою родинного життя. Він, як раз він, за те, що вложив у душу дітей зерно християнства, мусить бачити, як вони кидають його... І не з причини, що зневірилися. Ні, навідворот!... Тому, що ланцюги наклали на їх завзяття, на їх святий порив, на все, що краще у людській натурі, що могло горіти мов світоч у тьмі... Стоїть безпорадний, згрижений сумнівами.

В біді — шукає поради в брата Ізогена. Але стрічає в нім людину, що його не розуміє. Скаржитися, що діти в його гинуть, а брат Ізоген думає, що в них якась хвороба, не розуміє Мартіяна, що хорі вони не тілом, а душею. По розмові просить Мартіян Ізогена ублагати єпископа, „щоб він дозволив дітей до церкви привести”... Відповідь є: „тепер не час”, бо ось єпископа укинута в темницю, бо „знов уже такі часи настали, коли для християн закон — не батько, а злий вітчим”. А на повторну просьбу Мартіяна, його дітей увести в громаду вірних, — знов дістає сувору відповідь: „не можу, як раз тепер повинен ти стояти при своїй повазі в очах ідолян... Ти думаєш, ніхто не буде знати, чиїх дітей я в церкву приведу?... Як тільки вийдеш ти на трибуну, — громом загуркоче в юрбі: „у нього діти християне!” Тоді вже й слова не дадуть промовити, а де ж тепер ми знайдем оборонця? Крім того ти ж і в Римі силу маєш, є в тебе друзі при дворі й сенаті...”.

В розпачі звиряється Мартіян, що „в глибині душі провину чує перед дітьми”. Зерно зродило плід занадто буйний, упавши на добірну цілину, як не зібрать його, то він поляже й зогніє. Приймавши слово, діти заспрагли діла. Сам ти знаєш, брате, що як нема погожої води вгасити спрагу, то людина мусить хоч з брудної калюжі та напитись або умерти. Діти в мене, брате, не літеплої вдачі — їх Господь не викинув би з уст. Моя дочка святою мрією

горіти здатна, з таких бувають мучениці, брате. Мій син одважною, твердою вдачі, незгірший був би з нього провідник”. Та з усім тим нещасний Мартіян мече горохом об стіну. Холодно й поважно промовляє Ізоген: — „Це може бути, тільки ж наша церква тепер не тим держиться, чим давніше. Під час породу, звісно, ллється кров і рветься крик, але той час минувся. Тепера церква мусить кров щадити і в молоко її перетворити, і рівним голосом, як рідна ненька, розважно говорити. Наш єпископ нераз наказує дівчатам нашим не рватися до мученських вінців, а тихим послухом служити Богу. Та й провідників у нас не брак”. „Як не буде нікого, хто як адвокат боронитиме церкву і єпископа, — каже Ізоген, біда буде! — „розвалиться наш дім, єпископа засудять на вигнання, церковні дібра сконфіскують. Чим же тіла і душі наші будуть жити?... Ти знаєш проти цього не допоможе ні проливання крові на арені, ні проповіді грім”.

Ізоген взагалі проти революційних метод. — „Тепер з молодими трудно. Мов коні — неuki рвуть поводи і не хочуть ніяк ходити в шорах”. От такий Ардент! На конфіскованій містині, де їхня церковця мала стояти, уряджено для цезарського культу вівтар і статую... А той Ардент... Він хоче статую розбити!... Йому не страшно. Каже Ізоген — „намже страшно, що він напасть на християн спровадить, весь клір просив, щоб не робив того”. І церква хоче відцуратися Ардента, за непослух його з церкви вилучити, а Мартіяна просить в разі чого не боронити Ардента в суді. Мартіян обурений — „але ж Ардентів батько був мій друг і поручив його моїй опіці, як умирав”. Та це усе пусте для Ізогена — „коли ти раб Христовий, і церкви-матері слух'яний син”, то мусиш стати обік від того безумця.

Мартіян кориться, та в душі гризе його сумління. Оповідає сину Валентові, як він хотів до церкви вести дітей і як відмовив Ізоген. Обурений Валент ладен підняти спір — коли бажають так „гасити душі, то ми посвідчим це при всій громаді! Нехай громада судить межі нами! Я їм скажу промову. Ти побачиш — я імени твого не осоромлю!” Але Мартіян вже є безсилий — „шляхи Господні таємничі — каже — хто може їх збагнути? Може треба і Господу рабів глухонімих?”

Діти відходять від батька, бачучи, що остання спроба порозуміння, вбита. Працюючись, Мартіян благословляє їх. Каже Валент — „Батьку прости! Я бачу, ми тобі розбили серце!” Та батько відповідає: „Я більше винен, Я розбив вам душу, нехай вас Бог помилує усіх!”

В цю ж сцену влітає поетка паралельну драму сестри Мартіяна, що прибуває з хорою

донею з Африки. Її батько згинув під час переслідування християн. Оповідає мала Люцила: „ти, дядечку, не знаєш... то давно ще, як я була маленька... все мій тато ходив до церкви та й ходив... і люди у нас ховалися... А раз... вночі... прийшла сторожа, тих людей забрала... І татка з ними... І в темницю татка замкнули... мучили... пекли залізом... а потім... до стовпа його прибили”. Від тих споминів лишився у доні й у мами — жах перед життям. Тужать за спокоєм, без тих страшних ударів. Мати ж для певности почала віддаляти від церкви й віри малу, яка уже засвоїла поганські звичаї і пересуди. Це марновірство — „палюча рана” в серці матері, та що ж? — питається, — „є матері, що можуть самі своїх дітей віддати на смерть за віру, але я”... Смертю батька родина вже сплатила кривавий довг — „я більше не могла сиротятко мучити”, (Чиж) я маю прагнути дитині смерті?” Під час сцени, яку зараз оповім, коли сторожа вдирається у дім Мартияна, перелякана такими речами ще з дитинства. Люцила від наглого шоку умирає і мати завважає: „Господь мене карає по заслугі! Бо я відступниця, раба лінива!”

В неї та сама розпач і зневіра, що в Мартияна. З любови до доньки, відійшла вона від церкви, і та донька („о, як вона уміла думки читати, що найтемніші!”) одного разу сказала їй: „Ти ненавидиш свою любов до мене”, ту любов задля якої відійшла від церкви, аж за велику жертву принесла...

Під час перебування сестри з Люцилею в домі Мартияна, счиняється на вулиці галас, крик, Ардент, що доконав свого заміру і збурих цезарську статую, — тікає перед розлюченою юрбою і стукає в двері Мартияна, щоб його сховав: — „я не дійду... Я весь зіхожу кров'ю... побитий, скаменований, рятуй мене! Згадай Христові рани!” Мартиян лишається незрушним і не відчиняє дверей. А р д е н т тікає, кидаючи другові свого батька слова прокляття: „Господь тебе не пустить в царство Боже! Будь проклятий, Пілате!” Покинутий всіма Мартиян кличе свого помічника Констанція і диктує йому промову в обороні церковних дібр, яку обіцяв виголосити завтра в суді. З переляком помічник бачить, що його патрон, за цих кілька годин, посивів. Сідають працювати цілу ніч...

Такий зміст драми. Найцікавіша вона тим, що тут і адвокат Мартиян і його діти, — люди чесні й порядні, і глибоко переконані в тім що слухною дорогою ідуть. І тим не менше між ними є провалля, конфлікт, якого не засипати нічим. З одного боку Мартиян, його сестра, брат Ізоген, громада, — з другого: Валент, Ардент, Аврелія, батько Люцилі. Як все в Лесі-

них драмах — зовнішня одежа їх — це тільки символ. Навіть там, де сцена з українського життя. Напр., „Бояриня” — це драма з сучасного Лесі життя України. Так в „Оргії” виведено не конфлікт римлян з еллінами, а москалів з українцями. Подібно в „Адвокаті Мартияні”. Зовсім не йде авторці конечно про церкву, або конче про християнську віру. Тема ширша. Ходить взагалі про установу, а вона може бути всяка — напр. політична партія, революційна організація, культурна, чи економічна установа.

Як постають людські установи? Є ж такий час, що їх нема. Коли там, де вони мають щойно заіснувати, — порожнє місце? Звідкіля ж ці установи — хочби й Церква — беруться? Звідки взялася хочби, наприклад, така Ірландська держава? Давніше, ще зовсім недавно, її ж не було. Ірландія була колонією Англії, провінцією її. Як постають установи? Перш родиться якась думка, ідея в голові одної людини або їх гурту виринає візья яку хочуть перетворити в життя, зреалізувати. Так ідея церкви була передана апостолам їх Учителем. Це був задум лише в їх горіючих серцях. Цей задум через жертви, пропаганду, переслідування — набирав популярности, еднав прихильників, які громадилися до купи. Так поставала церква... Подібне було з державою Ірландців. Ще не так давно ірландці — це були просто „англійські жебраки”, як їх звали в старі часи. У них відібрано їх мову, релігію переслідували, забирали їхню землю, яку — обробляли вони в поті чола на бундючих зайдів, нарешті вони не мали ніякої політичної самоуправи, над ними панував і ними правив чужинець. Думка про створення свобідної Ірландії постала в головах таких ірландських Ардентів, які знали тільки одне — свою нову віру і те, що треба перевертати, нищити все, що мало спільного з чужим кесарем, не дбаючи про наслідки для себе, чи своїх близьких... Це здавалося спершу безумом, — підіймати бій з потугою великої імперії! Але чим більше під прапором національної революції гуртувалося отаких безрозсудних, тим менш безрозсудною ставала ідея свобідної Ірландії... Нарешті вона постала в пляні фізичнім: є ірландський парламент з міністрами, уряд, гроші, герб, прапор і інші атрибути вільної нації. Але зродилася вона закілчилася й прийшла на світ — власне з малого зерна з глибокої віри й завзяття кількох загорільців, Ардентів... (з латинського **ардере** — палати, горіти).

Дух, віра зродили установу. Прикладів подібних можна б було назбирати більше... Коли з тої віри постає установа, коли ця установа кріпне та міцніє, нераз в очах її сторонників

стає вона самоціллю. Тоді такі Арденти, на яких завзяття і крові постала установа, проголошуються її шкідниками. Наступає година, коли починається конфлікт між двома, що так скажу, патріотизмами: одні є патріоти своєї ідеї, і твердять, що без неї — згине й установа. Другі ж — потихеньку, полегеньку, стають патріотами установи, хочби їй треба було для її збереження поступатися ідеєю. Тоді настає момент, коли з установи вивірюється дух, який її здвигнув і яким вона властиво трималася. Лишаються тільки спрофановані мури установи, від якої відлетів дух, що її створив. Юрба лишається вірною лише фасаді, зовнішньому в тій установі, її емблемам, барвам, зовнішнім формам. Провід — стає чужий вогневі, що одушевляв перших будівничих, дбає вже тільки про установу, незалежно від компромісів, які доводиться робити з чужими кесарями для її утримання. Установа, не її ідея, стає самоціллю, а „вірні” стають патріотами не ідеї, а патріотами бездушної установи. . . Буває й ще інакше — досягається дрібна частина задуму, ідеї. Тоді одні, що лишилися напівдорозі до мети, боронять за всяку ціну того, що вже досягли, виклинаючи тих, що ідуть вперед, — як вархолів, анархистів, які гублять їх установи. Ті ж, що борються не за частину, а за цілість, бачать, що без тої цілості впаде й те, що є. Вони ганьблять оборонців установ опортуністами, що ведуть спільноту до згуби. Справа ще ускладнюється, коли серед патріотів установи — з'являються кар'єристи, люди безідейні, яким коли і залежить на установі, то тільки, як на дійній корові, на крамничці, з якої для себе особисто можна тягнути зиск. . .

В цих кадрах, вічних як вічні є людські спільноти, і можна зрозуміти драму Лесі Українки. Конфлікт Мартиана й Ізогена з дітьми, з молодими, — це прастарий конфлікт, про який знаємо ще з часів Євангелії й Христа. Пригадуєте, як обурювалися фарисеї на Христа за те, що сціляв недужих — в суботу! Христос робив це як раз в суботу, не раз і не два, ніби умисно. Бо хотів на очі поставити людям питання до розв'язки: чи — чоловік є для суботи, чи субота для чоловіка? Фарисеї ж уважали, що хай ліпше гине людина, аби не завдала шкоди матеріальної чи моральної установа суботи. Христос вчив інакше.

В драмі Лесі Українки — прибічники установи є двох типів. Один — людина не без егоїзму, це брат Ізоген. Другий — це Мартиан, найглибше переконаний, що поступає добре, що мусить так поступати. І тим трагічніше виступає вся безпотрібність, я б сказав, вся шкідливість його позиції для самої ж справи,

яку він боронить. Бо остаточно чого він досягає? Як бачимо з драми, переслідування церкви іде й далі — арештовують єпископа, конфіскують землю громади церковної. . . Чи жебрання перед римськими судами — на правду зрівноважить ті втрати в престижі і в вірних, які через таку тактику зазнає церква? Ідейно запальні, горячо віруючі, як Валент і Аврелія, — відпадають від громади! Вони не можуть бути межівірками, не можуть бути німими визнавцями віри, спрагнені великого чину, посвяти, героїки. Коли ж їм того не дають, ідуть до іншого табору. Чи громада Ізогена виграє від того? Чи виграє Мартиан? Що варто виховувати таких „меживірків”, яким навіть не вільно активно визнавати й активно боронити свою віру, ні ширити її серед невірних, ні навіть приналежним бути до громади? Їх дражнять ідоляни „меживірками”. А чи ж деінде мали вони пошану, престиж? Чи могли єднати прихильників, кликати за собою? Громада, чи церква розгублює тільки своїх вірних, коли поступає так, як велить Ізоген і як робить Мартиан. Більше того! — Вони грішать проти звичайної гуманності. Бо Ізоген навіть забороняє Мартианові боронити Ардента перед судом, — Ардента, якого вмираючий батько, поручив Мартианові в опіку. . . Коли ж накази патріотів установи доводять до того, що Мартиан відмовляє раненому й переслідуваному вступу до свого дому, то вже граничить з бузувірством. . . Це вже ставлення суботи над чоловіком. Фарисеї твердили, що коли рятунок людини суперечить певним приписам законна (суботній відпочинок), то її рятувати не вільно. Мартиан переконує Ізоген, що коли рятунок людини — близької людини, — суперечить приписам громади, людину не вільно рятувати. . . Зрештою останнього іспиту Мартиан не витримав. Він, правда, іде працювати, але це вже зломана людина — посивіла за одну ніч, роз'їджена сумнівами. . . Він бачить, що логічні наслідки його й Ізогена науки — ведуть до страшних вислідів і для нього особисто і для церкви, яка тратить таких членів, як Валент і Аврелія і напевно многих інших, їм подібних. Коли ж їх стратить, у що вона обернеться? Який дух її оживлятиме? Де дінуться її духові підпори? А без них, чи не завалиться і вся будова, хочби й її фізично вдалося врятувати? В хвилини розпачу і сумнівів сам Мартиан признається, що він забив душу своїх дітей. Питається: „Чи ж не над людську силу цієї жертви? Зректися друга. . . допустить свідомо своїх дітей загинути з душею. . . Чи хто з людей чинив таке?” Сам признається: „християни у мене діти, але тяжко їм в такому домі жити, де нетяжко жити хіба

глухонімому"... У що обернуться установи з глухонімими вождями?

На тлі цих сумнівів, на тлі страшних наслідків, до яких доводить ота „таємна служба” ідеї — софізмами виглядають науки Ізогена. Він уважає, що Мартиян, калічучи дітей духово, чинить щось добре. Та той не робить собі оман, знає бо що — „мов ідолянин дітей своїх на жертву рокував”, і „положив їх на вогонь повільний — тепер вони конають"... Так завше буває: там, де поволі від установи відбігають такі, як Валент і Ардент, де лишаются або такі таємні визнавці, як Мартиян, або такі полохливі як його сестра, або такі софісти, як Ізоген, — там установа хиріє, а потім загибає. Її підтримує тільки віра й посвята, дух. Де людей віри й посвяти заганяється в кут, — де лишаются лише не патріоти ідеї, а патріоти установи, — остання пропадає.

Коли від драми Лесі обернемося до життя довкола нас, скільки ж побачимо ми в нім тих самих постатей, що вивела поетика! Хоч певно, що імена в них вже інші! Пригадаймо собі, що виграли ті, які старалися не дражнити, як дражнив той Ардент, чужих ворожих церкві цезарів? Приклад Галичини близький. Чи виграли щось ті церковні діячі з Костельником, які нібито для ряткування церкви рішили не йти слідами Ардентів, чи Валентів, не провокувати цезаря? Мусіли скінчити зрадою... Чи хто з пошаною вимовлятиме їх імена? І чи не прислужились далеко більше і справі віри, і тої ж самої церкви ті, що, як митрополит Сліпий, — „рвалися до мученських вінців”? Чи їх світлий приклад не є удар в лице усім софістикам Ізогена? Ізоген каже: — що то давніше треба було мучеників, бо при породі ляглась кров і швався крик, а що тепер це не потрібно, як і Арденти. Тепер треба розважно говорити, і тихим послухом служити Богу... Яка це омана! Хто може наперед сказати, яка доба наступає для церкви? В 1945 році читав я в парохіяльнім Вістнику при гр.-кат. церкві в Парижі статтю канцлера Лесковича (здається він так звався). Спогади про Митрополита Шептицького, ще з часів, як Лескович був в Малій семінарії. Пригадає, що далеко, далеко перед війною, промовляв якимось до цих митрополит і напминав, що треба бути готовими, бо **прийдуть ще страшні часи на церкву**, часи гоненій і переслідувань. О. Лескович у тій статті одверто признається, що дивно їм було слухати таку промову митрополита... Звідки, які гоніння грозили гр. кат. церкві серед блаженного миру в Зах. Європі, серед здавалося бодай для Заходу, усталізованих стосунків політичних? Тим не менше митрополит мав рацію... Але тоді певно думав не один, як Ізо-

ген, що не часи тепер „рватися до мученських вінців”. Та не Ізогени мали рацію.

Російська церква не рвалася до мученських вінців, але знайшла модус вівенді з кесарем. Постає так звана „Жива Церква”. І потім сталінська карикатура всякої церкви. Оскільки більший залишився престиж православної церкви на Україні, яка мала своїх Ардентів і про угоду з кесарем не думала.

Приблизно від початків ХХ. віку на Київській Україні, а в Галичині, завдяки конституційній добі за Австрії, кількадесят літ скорше, — утворилися де-які можливості до національно-культурного життя. І от тоді перед нами вже вирисувалось питання, яке трактує Лесь в своїй драмі. Становище отих культурних чи навіть політичних українських установ обабіч Збруча, — нагадувало становище отої „церкви” в драмі. Ті установи були толеровані, та тільки толеровані. Все під загрозою репресій — менше в Галичині і більше на Київській Україні. Чи були вони ясно сформуловані, чи ні, усвідомлені, чи ні, — але перед діячами національно-українського руху встали питання. Перше: — оте, про яке згадує в спогадах о. Лескович, — чи перед нами стелиться доба довгого мирного розвою, поступової еволюції, процесу, як тепер кажуть, — чи нас чекає доба катастроф? Чи маємо лише не дражнити кесаря і за всяку ціну зберегати існуючі легальні установи, — чи готуватися до неминучого удару нашої „віри” з чужим кесарем? А в зв'язку з тою, чи іншою відповіддю на ці питання, — вставало ще грізніше — і глибше: якого ж типу людину маємо виховувати — таких Мартиянів, чи навпаки: Ардентів, Валентів, Аврелій?

Майже всі внутрішні конфлікти в українському житті цього століття аж до наших днів оберталися довкола цих питань, які очевидно обсервувала наша поетка і які намітила в своїх драмах: „Касандри”, в „Одержимій”, в „Боярині”, а особливо в „Адвокаті Мартияні”.

Переїдїм в панорамі наше національне життя останніх 50-ти літ або й часів Шевченка, — завше побачимо конфлікт тих двох типів — патріотів великої ідеї, віри, з патріотами установ; революціонерів, борців, — з тими, що намагаються — для ряткування установ — не дражнити кесаря і ходити між дощем...

Шевченко... Зустрів він різні відгуки на своє пророче слово, на свій заклик — встати, пірвати кайдани. Були симпатичні й ентузіясти, але були й такі, що їх своїм словом перелякав на смерть... Радили йому не розбивати своїм вогненным словом царських статуй, — „причесати” своїх гайдамаків, щоб не виглядали так по „хижацьки”, щоб не страшили спокійних людей і не каламутили їм совісти, не дражни-

ли кесаря. Радили, коли вже прийшов новий цар, Олександр, — не писати проти царських поезій. Може він нам ласку свою пошле. Пощо провокувати його? **Куліш** та інші, хто так говорив — хто ж це були, як не ті Ізогени? Ізоген нападав на Ардента — „він кари не боїться, нам же страшно, що він напасть на християн спровадить"! Куліш казав, що Шевченко спровадить напасть на них, на тихих, лояльних, не дасть їм, їх дрібною праці робити.

В 1914 році, **як вибухла війна**, репрезентативний орган українських патріотів в Москві — „Украинская Жизнь" — видав Відозву, в якій осуджував всіх українських Ардентів — сепаратистів, самостійників, що думали скористати з війни для розвалу Росії, — заявляли свою повну лояльність супроти Москви проти її ворогів... Бо від необдуманих виступів тих загорільців — могли потерпіти лояльні українські установи — преса, товариства просвіти і т. п. **Їх треба було рятувати...** Чи рятували? Зараз же з вибухом війни влада московська позамикала українську пресу і просвітні установи... Не допомгла тактика Ізогена!

В 1917 році стався у Києві так званий бунт Полуботківського полку. Він складався з Валентів і Ардентів. Обурювала їх тактика уступств, вони жадали захоплення влади у Києві, вигнання москалів і проголошення повної незалежності України... Та в уряді сиділи Ізогени і Мартіяни... Коли полуботківці обсадили важніші об'єкти столиці, відобравши їх від московської залози, Ізогени з Центр. Ради прийшли в жах. Злигавшись з московськими силами, Уряд Центр. Ради роззброїв полуботківців, післав їх на фронт умирати за Росію, а російському урядови заявив свою лояльність. Як Ізогон за свою „церкву", боялися вони за свої установи, за Центральну Раду... Що ж буде з нею?! Так вона стане нелегальною установою! Кілька місяців пізніше уряд, перед яким тремтіли Ізогени, впав... Він вже перед тим був фантомом! Хто був тоді на Україні, може оповісти вам, як тією тактикою рятування охляпів, страху виявити свої цілі перед чужими кесарями, тактикою запобігання їх ласки, ціною компромісів, а не раз ціною плямування своєї ідеї, — скільки то тисяч палких, ідейних, жадучих боротьби, посвяти — юнаків зломали морально ті Ізогени, розчавили духово, знеохотили, погасили в них полум'я палкої віри і бажання боротися за неї...

Цією тактикою вони відіпхнули від національної „церкви" тисячі, а може сотки тисяч так званих малоросів, — які може б пригорнулися до українського прапору, коли б на нім були випсані яскравіші гасла, які апелювали б до найкращого в душі людини...

Так було — ще більше — і в XIX. віці. Багато українців тоді втікало від музейного українства в ряди революціонерів російських, як напр. Лизогуб, Дебогорий, Моркієвич та інші. А коли їм докоряли українці перекінчництво, вони відповідали: — „до вас піти? А де ж ваші фенії?" (фенії — це була партія, що в ті часи боролася революційним шляхом в Ірландії проти Англії). Так, як оті Арденти — оті Лизогуби тікали туди, де було хоч чуже нам, зате щось яскраве, сильне. Могли би вони відповісти словами Валента: — Що ж, коли „чисті руки вінців не мають для таких, як я... Піду туди, де бій кипить найдужче". Або відповідали б так, як Аврелія: — „ця віра неправдива, але чому в ній стільки є такого, що жертвами, посвятою, боротьбою — так вабить?" „А наша правда так убого вбрана, від цих думок любов моя вмирає..." Це страшна небезпека для правдивої віри... Коли вона знає лише Ізогенів, а викидає на смітник Валентів, вони йдуть, де є попит на них. Бо кожда ідея стільки варта, скільки люди, що її репрезентують.

Бачили ми знову тих Ізогенів і Мартіянів обабіч Збруча по 1917 році, а під більшовиками на Наддніпрянщині, — там жеж була тоді „українізація"! Була Всеукр. Академія Наук! Була українська преса! „Розмах життя"! Не рватися до мученських вінців! Треба йти і працювати! Щоб необережним кроком не наразити на переслідування оті культурні установи!.. І скільки наддніпрянських і галицьких Ізогенів потекло в туо країну обітовану з еміграції чи з Львова... Тоді вже не потрібне було ні проливання крові, ні проповіді грім... А схаменулися не скорше, аж дійсно грім гримнув над їхньою головою. І потюпали ті Ізогени на Соловки, до Азії, в Сибір. А установи, яким у жертву принесли для їх рятунку ніби — ідею, не раз і честь? Ми бачимо, що з них повиходило! Тепер — по невчасі — і вони теж бачать, що не час був „тихим послухом служити" нібито своїй ідеї... Що час ішов якраз такий, де лється кров і рветься крик... Де треба було не Мартіянів, а Ардентів...

Таке було й в Галичині по 1-ій війні. Певно ви знали не одного адвоката Мартіяна, які крилися з своєю вірою, коли вона була в них, щоб бути „в усій повазі в очах ідолян". Перезфразуючи промову Ізогена, їм залежало голвно на тім, щоб „у Римі силу мати", „друзів при дворі й в Сенаті", чи у сеймі... А там — „рівним голосом, як рідна ненька, розважно говорити". А тих зайдиголов, Ардентів — нагадувати, — „не рватися до мученських вінців", не ляти кров на арені боротьби. Бо ж інакше — „розвалиться наш дім"... чи там доми Просвіти. А щоб це не сталося — так

само, як у Лесі, навіть „відлучали від церкви”, цебто офіційно відпекувалися й осуджували тих Ардентів, що йшли проти кесаря чужого... І знову бачимо те саме: що сталося з тими домами, і установами, які хотіли рятувати? Де вони тепер? Показалося, що не мирна доба стелилася перед нами, а та, яка жадала зберігти не так ті установи, як душі відважні й сильні, отих, що каже про них Мартіяні: „діти в мене, брате, не літеплої вдачі. Їх Господь не викинув би з уст”... Ті діти дивилися в майбутне отак, як Шептицький, і готувалися свідомо до страшної розгри. І бідний був би нарід, коли б їх не було...

І власне завдяки тому, що вони були, стричаємося з явищем, як раз протилежним до того, яке було тоді ще в XIX. віці, або з початків XX. Тоді це були початки революційного політичного руху на Київській Україні... Більшість патріотів були типу Мартіянів та Ізогенів. Видавали книжечки — „про сухоти на рогатій худобі”, про „чорний пар та плодозмін”, або „Від чого вмерла Меласа”... Що це було по громах Шевченкової музи? Колись власне від тих Мелась і рогатої худоби — втікали тоді Лизогуби до московських революціонерів... Нині, в наші дні, завдяки Ардентам, паплюженим і виклятим, — як колись на Січ, до їх криївок в лісі, чи в горах збираються і чужинці, як колись українці йшли до москалів... Збираються, бо на старе питання скептиків „де ж ваші фені?”, де ваші Арденти? — їм могли вже відповісти вже тисячі голосів — „Ми тут, ми йдемо, ми будемо!”

Хоч коли ця нова генерація Валентів виступала на арену історії, чула вона за собою догану, наклепи й крики Ізогенів, — які чи ж не сміються з них? Чи не бажали би, щоб вони щезли? Щоб на кін життя знов вийшли ті, що дріжать за свої установи, і яким нема діла до великих цілей? Ці типи **Ізогенів і Мартіянів** різні. Є такі як Мартіяні, чесні і порядні, тільки наївні. Є егоїсти й патріоти своїх крамничок, яким від справи нації важніше спортова площа, дім Просвіти, чи ВУАН... , все одно, яким духом надихана. Є такі, що як мати Люцилі — виховують дітей, щоб забули віру... І їх вплив є страшний на життя нації, що рветься до свободи.

Скажуть: що ж не треба нам таких, що боронять установи, що закладають їх, культурні, освітні, чи економічні? Не треба адвокатів, щоб боронили де лиш можна нас перед судом чужинців?

Це все потрібне! Тільки під умовою: 1) — щоби не казали Ізогени, що тільки це виведе спільноту на шлях свободи, 2) щоб не називали анархістами і не виклинали тих Ардентів, що борються не за ґрунт, чи за площу, а

за вищу ціль, 3) щоб не посували своєї неутра-льности до чужих кесарів аж до того, щоб розбивати собі чола перед ними, як це часто трапляється з Ізогенами, 4) щоб не гасили духа нації, не нищили таких Аврелії і Валентів... 5) щоб обмежилися своїми дрібними справами і не накидали себе в провідники народу, що ось уже 50 літ мучиться, терпить і гине в страшній борні за вищі цілі, ніж за ті, що їх придумати можуть нащадки Ізогенів.

В добу, яку переходимо, як бачимо з п'єси Лесі, коли на чолі громади опиняються Мартіяні і його протектори, — все краще, сильне, шляхетне — відходить прич... В добу, коли йде не про дрібні здобутки, — вчить нас поетка. — потрібні інші люди в передніх лавах. Треба людей не мертвої віри, не тайних учнів, не Никодимів, а Павлів. Таких, що вміють жити для „живої віри”, не літеплих, що не належать „ні до надземного, ні до земного”. Треба, щоб „наша Правда, була не „убого вбрана”. Треба людей, які вміють горіти для „вищої краси, живої й страшної”. Які не звикли тратити в куточку „і молодість, і душу, і красу”, людей, які ненавидять, „рабську долю, нудне, безглузде, сіре животіння”. Треба людей не „меживірків” з замкнутими устами, треба людей, які на правду хочуть „прислужитися до слави Бога” і своєї ідеї. Людей, яким би — „цвілим і сірим муром не стала на дорозі обережність”; людей, які не шукають „поваги в ідолян”, які знають, що на пасти не відвернути борцям з душею межигірків, лиш тим, які не хочуть бути „рабами глухонімими”, тим, що, як Валерія, „святою вірою горіти здатні”.

Леся Українка в усіх драмах своїх виводить протиставлення отих двох типів — і в „Адвокаті Мартіяні”, і в „Трьох Хвисинах”, і в „Одержимій”, і в „Касандрі”, і в „Боярині”. Мораль всіх тих творів: що тільки отакі типи, як я згадав щойно, не літеплі, творять тривале й велике на землі, які не хилять голу перед чужою правдою.

Кінчу тим, з чого почав. Всі установи видимого світу — церква, держава правляча аристократія, нація, та чи інша установа, — все це витвір не матерії, а духа, таких людей, яких виводить Леся в типах Ардента, жирондиста, Міріяма, Касандри. Де цей дух горить, постає їх задум в фізичнім світі. Де він гасне, або його гасять, — розпадається й гине їх світ і в площині фізичній. Так все бувало, так і буде.

~~~~~

**СКЛАДАЙТЕ ЖЕРТВИ
НА
ПРЕСОВИЙ ФОНД „ВІСНИКА“**

Микола Глобенко.

Майстер, що не сказав останнього слова

Смерть Юрія Яновського сприйнята була в українському громадянстві на еміграції як загальнонаціональна втрата. Переглядаючи часописи різних напрямів, констатуємо, що в цьому вони зійшлися так, як це дуже рідко доводиться бачити.

Не сумніваємося — так її сприйняли й на Батьківщині. Некролог Спілки Советських Письменників не згадує „Вершників”, книги, яка дала підставу залічити Яновського до тих, кого вирішили не нищити, а здобувати для привілейованої групи орденоносців. Цього досить, щоб побачити, який далекий ще недавно був Яновський від генеральної лінії советської літератури. Очевидно, сьогодні там нема мови про Яновського 1924-30 років, коли він писав у далеко не нормальних умовах, але якоюсь мірою до них наближених...

Творчість Яновського початкового періоду, коли рука цензури ще не душила так важко, являє собою знаменне для післяреволюційних років явище. Великий вибух національної енергії в добу революції визначив собою розвиток духового життя України, насамперед літератури й науки 1920-30-их років. Виявлявся цей вплив у різних, часом парадоксальних, несподіваних формах. Боятися знаходити вплив ідей і настроїв, емоціонального піднесення часу змагань за власну державу, вплив, що не міг не відбитися в свідомості й почуттях навіть політичних ворогів цієї самостійної держави, якщо вони визнавали себе українцями, — значить судити поверхово, значить не вміти бачити велич і глибину зламу в житті України, який стався в 1917-20 роках. Бож не біографічні деталі (часто уроєні), не примітивний „соціологічний еквівалент”, якого, на жаль, так пильно й короткозоро дошукуються часом деякі сьогоднішні автори, творять дух і цілий образ доби...

Не збираємося тут писати про Вапліте, з якою найбільше був зв'язаний Яновський у добу свого розквіту і найздоровішим представником якої його слід визнати. Охочим шукати „соціологічного еквіваленту”, з анкетною міркою підходити до мистецтва, себто в суті речей нігілістично перекреслювати все в нашому минулому, радимо прочитати кілька рядків „З нотатника” Е. М. („Київ”, 1. 1954); присвячених недавній нещасливій дискусії, й добре придивитися до писаного в „Літературно-Науковому Віснику” 20-их років та в „Віснику”, а тоді вже запевняти сьогоднішніх читачів у своїй вірності традиціям цих журналів.

Відзначимо відомий факт: ровесники Юрія Яновського багато писали про романтику, жили в атмосфері романтики, перенесеної з неповторної доби визвольних змагань, — хоч би які тлумачення цій добі вони давали, — і вважали себе за романтиків. Алеж мало хто був романтиком у творчості. Тепер ясно бачимо там твори натуралістичні, чимало впливів модного тоді на Заході експресіонізму. Інші плекали далі імпресіоністичну новелю. Ці письменники далеко не були однаковими в своїх поглядах, у своєму відчутті доби, у своїх мистецьких смаках і симпатіях.

Послідовним романтиком був Юрій Яновський. Сьогодні не можна проаналізувати, як формувалися погляди й уподобання молодого Яновського. Учнем реальній школи в Єлисаветі й студентом Київського Політехнічного Інституту переживав він бурхливі роки, що визначили його долю як мистця, що дали йому стільки сюжетів. Перші твори видрукував він у 1922 році. Був тоді Яновський зв'язаний із „панфутуристами”, від яких відійшов у 1924 р. (футуристом він не став, але варто відзначити загострену увагу до слова як мистецтва, властиву футуристичній групі).

Незабаром він зв'язав себе з групою Хвильового, Куліша, Любченка — Вапліте, переживаючи в кінці 20-их років разом із нею трансформації в „Літературний Ярмарок” і Пролітфронт.

Прозаїчну творчість Яновський почав циклом новель, що з них склалася пізніше збірка „Кров землі”, видана 1927 р. В них уже виявилися деякі риси, які пізніше позначили собою його романи. Тоді, як увагу його товаришів із Вапліте притягала атмосфера безвиході, в якій опинилася большевицька революція, часто — гнилизна в побуті, Яновський увесь час прагне міцного, бадьорого, того, що з задухи виводить. І експериментально побудовані „Мамутові бивні”, кримінальна історія про боротьбу на селі, у Яновського не клясову, а одвічну, як боротьба первісних людей, що „53.000 років тому” полювали на мамутів, і гостро інтригуюча історія викриття розвідниці в „Романі Ма”, і „Туз і перстень”, і найцікавіший „Байгород”, і „Історія попільниці” беруть сюжети з бурхливих революційних років. Герої — партизани, матроси, комісари, розвідники (не сміємо забувати про цензурні умови!) — це все люди залізної волі й безмежної сміливості. Діють у найзагрозливіших ситуаціях, сміються з небезпеки, удаються до неймовірних своїм ри-

зиком вигадок. Герої ці палять з револьверів на чужих вояків, поки не впізнають у них найвірніших друзів, у гніві рубають сокирами столи, спритно хитрують, щоб смертю врятувати своїх товаришів. Пересипані солоними словечками з жаргону бандитів і матросів, новелі „Кров землі” проте сповнені патетики хоробрости й зневаги до смерти, патетики любови й відданої приязні. Автор милується з своїх незвичайних персонажів, ніколи не ховаючи іронії, підкресленої експериментами в побудові творів, ліричними відступами, „грою з читачем” і зміщенням сюжетних плянів. Це була проба сил автора майбутніх „Чотирьох шабел”. В цих пробах пера експериментальність наголошена. Яновський супроти попередників і сучасників в українській прозі цілком новий, як нові (не „соціальним положенням”, а характером, емоційною наснагою) його герої. Експеримент, підкреслений у побудові творів, не відстрашував, а приваблював. Герої, хоч за паспортом ніби большевицькі партизани, для читача ставали навмисне дещо умовними, носіями волі й енергії недавніх ще років. В українських колах їм склали свою, від цензурного паспорта незалежну, ціну.

1928 року вийшов „Майстер корабля”. Цей роман, з дуже цікавою побудовою і ще цікавішим настроєм переїздитий, на еміграції майже забутий — тому згадаємо про нього докладніше. Дію в кількох плянах представляють майже два десятки епізодів. Як це характеристично для Яновського, роман власне є збіркою новел, в цьому творі вигадливо пов'язаних між собою. Назовні об'єднує складну конструкцію основний сюжет, поданий як спогади сімдесят-літнього славетного Майстра Кіна про роботу в 20-их роках на одеській кінофабриці, про друга Сева і балерину Тайах, яку вони обидва кохают. Відносини між друзями складнішають, коли море приносить неприємного після аварії Богдана, якого герої випадково рятують. Найважливіше місце займають епізоди, що малюють працю на кінофабриці над майбутнім фільмом — передусім будівництва старовинного типу вітрильного корабля для нього. Майбутній корабель, фігура патрона судна — „майстра корабля” зокрема, перетворюється на символ конструктивної, досконалої праці, в якукладають свою силу, свою мудрість і мистецтво люди, що хочуть і що вміють не марно прожити життя. „Спогади” Майстра Кіна перебиваються записами, зробленими його синами — літуним і письменником: це цікаві для майбутнього дослідника творчости Яновського „технологічні” міркування молодого автора про літературу, живопис, кіно, в якому вже тоді він працював.

І кожен такий запис, і образи праці, і листи героїв, і пейзажі Одеси та її околиць у різних виявах міського життя — все овіяне почуттям буяння сил, радості від творчости, віри в чудесне майбутнє країни, що прокинулася, нарешті, зі сну...

Творчість, праця — це насолода. Як не радіти, коли працюєш у плідній, багатій силами країні, коли перед нею розкривається прекрасне майбутнє? Три може, наймиліші Яновському, елементи, проймають цей життєрадісний оптимістичний твір: рідний степ, море, і людська активність. Не можна уявити Україну Яновського без степу, який творить із морем одне і до якого майстер повертається раз-у-раз протягом свого шляху:

„Безконечний родючий степ поріс травою і поховав дороги. Як у морі, хвилюється його зелена поверхня, багато фарб розкидано по степу, широким, широким фарб збудженої землі. І високе бліде небо блакитними шовками звисає до обрїю, дзвенить відблисками дорогою каміння, голубими переливами степової тайни і високими, наче з безвісти донесеними мелодіями степових птахів, що приліпилися десь у небі і ніяк не знайти їх простим оком. Пливе степ, наставивши вітрила. Море — пустельний степ одного фарбування і одного запаху. Через це людина шукає інших морів, дальших обрїїв і солодшої тайни. Степ межує з морем, що завжди приймало на свої вітри журавлів зі степу...”

Нагадаємо, що одночасно з „Майстром корабля” вийшла збірка поезій Яновського „Прекрасна Ут”, в якій чуємо ті ж мотиви захоплення радістю життя, коли кохання невіддільне від чару сонця, степу і рідного моря. Наступні роки приносять „поезію українського моря”, морських боїв і небезпек у Т. Масенка, Г. Шкурупія, О. Влизька. Ці мотиви були дуже скоро приглушені виступами офіційних критиків як особливо небезпечні.

В кінці 20-их років Яновський переживав найплідніший час своєї творчости. Випускаючи „Майстра корабля” і „Прекрасну Ут”, публікував він окремі фрагменти з „Чотирьох шабел”. Побажаємо, щоб незабаром інший український автор дав за три роки такі три книжки.

В новелях „Крови землі” й у „Майстрі корабля” буває живе життя, чути порив людини до майбутнього: — „завжди відчувати на щокіях вітер доріг”, „бачити попереду простори”, „не думати; потрапивши в пісок, що за піском нема трави”... Коли патетика героїчного життя й героїчної смерти в новелях зумисне дещо абстрактна (адже український читач 20-их років не брав „всерйоз” у Яновського комісарсь-

стругую образів наголосити в партизані ко-
зацького правника.

Ряд епізодів, з яких створена перша части-
на „Чотириох шаблях“, це романтизовані кад-
ри партизанського руху як прояву українсь-
кої селянської стихії. Опис Шлахаєвого вселяє
деталі постанови руху, портрети діячів його не
можна відірвати від того традиційного, немн-
рушного, що цей рух породило. Поряки і не-
ремоти, повні хвилювання батальні епізоди,
рейд і розгром Шлахаєвої армії ніяк не можуть
бути інюстрацією до історичної розвідки. Але
вони насичені патосом, напруженням, радістю
героїзм і гіркою розсававання з життям, а
поряд — ціленим козацьким, традиційним
гумором.

Критикований писня виходу попередніх книг
за свою незадажність, Яновський проте і в
„Чотириох шаблях“ злишається ще вірним собі.
Дія його „маршалаів“ става, героїка замовка-
ють із моментом, коли вони опиняються в
первоній армії. Автор збуває цей період дво-
ма реченнями. Але надзвичайно показові остан-
ні розділи твору. Яновський не персоніє своїх
героїв після закінчення війни до червоних стар-
шинських шкільних академії, не робить їх ви-
сокими урядовцями, як цього вимагав би стан-
дарт „пролетарської“ літератури. Читач бачить
видіння і неперіодичність колись ованих сла-
вою, а тепер забутих героїв на нецікаві, не-
помітній роботі. Після сонцем осяннях, якра-
них епізодів, після сповненої радості і баяв
картини Шлахаєвого вселя, ніби крізь мжичку
картини Шлахаєвий робітничий гуртожиток.
Баталогачний цей контраст між зачином кни-
ги і її кіцевим епізодом. Нездарма закінчення
твору часово збігається з кінем старого ук-
раїнського села.

Доказаний розгад стихії цього роману че-
кає ще на свого автора. Очевидно майстерність
Яновського і в умінні концентрувати увагу на
дрібному деталі, на жести, що робить образ
живим, і в вигадливій ретарції, яка підси-
лює напруження читача, і в гірбобі автора-
романтика, що з скептичною посмішкою в
дрібних сценах, ратом ніби поданих через
побільшувальне скло, бачить гратіозні видо-
вища, і в надзвичайному такті при чергуванні
моментів патетичного піднесення, гарячюванні
із спаданням у дотепних гумористичних реп-
ликах, і в блискучих кінцівках, що завершують
епізоди, і в винатковій вибагливості стиліза-
ції, в батастві словника, використанні діялек-
тизмів степової України, мовних напорувань
революційної доби, в запозиченнях із фокль-
орну, в мінливому, тільки Яновському влас-
ливому ритмі мови, і в будові кожного епізо-
ду.

Либонкі любові до рідної землі, до її здоро-
внх, міцних людей з їх-часого світом — герот-
кою, атмосфері поезії нашого стенового краю
(вдтворенні саме в той рік, коли її нещадно
нипили комективізацією) відповідає у Янов-
ського вміна встизувати мову, без союдо-
кавої простакуватості, з тактовною емоціональ-
ністю митліватися з селянського звичаю, всією

сім письменник модерністич-
не насидівання; — адеже Яновський переду-
вання з Гоголем (перелюкування, але далеко
Справедливо не раз вказувався на перелюку-
вання втілення давньої української романтики.
Проніжно патетичне підкреслює — як своєю
сучасністю, дія автора цікаві — і він це своєю
ви, — цілком сучасні. Але вони, при всій їх
робітний амбіціонер, важкий для спільної спра-
емоційна сила, нарешті, матрос Марченко, хво-
стийвещ, Гата, з якого б'є недисциплінована
років не скидає військовий одяк, молодий
ний кіноотик Остюк, селянин, що „яке сім
мусять перед ним відчинитися“, дати — вродже-
иде з таким виглядом, наче всі дведі світу
Шлахаї — „невдалий і невдалий чоловік, що
гні і непохитний до холодної жорстокості
вожів царської армії. Кошмнїй шахтар, умі-
лів партизанської війни, вчораних простих
стихії, розбурханої і не свідомої, її страшну
Лновський вдворює буюння націоналіної
він історичних імен і фактичних деталей війни.

френи і шапки-кубанки, настільки ж унікає
конт, тридюймівки, тенгушки, командирські
ріви, наскільки живі у цього окремі люди,
ки конкретні, предметні він у цьому мате-
бутовий рекаїт партизанщини. Але настіль-
горпачин перед читачем, недовговичинні по-
зарпачья атмосфера. Він висипає повними при-
попередніх новелях, дія Яновського важлива
шукати тут руху отамана Григорєва. Як і в
офіцерства і фронтівського десанту. Але дарма
ти бої, українських партизанів проти білого
висів. Дія розгортається в першій частині на
тепке „навантажених“ насамперед на мову, на
із сільськими героями, автор переносить мис-
вого „Мистра корабля“, Лавчин інязку новель
го на ретарції „Вангоода“ та баталогачно-
них комозитивних експериментів побудовано-
тепського спрощення, відмовляється від склад-
цього романі Яновський, не идучи злінию мис-
народний елемент виявленні навірааніше з
усієї української підпроеволюційної прози. В
пую 1930 року, на сценах буює українська
фабрикою, вже в вітром з херсонських степів.
кий вітер, що віє над одеським портом і кіно-
них курток та моряцьких буюшатів), то п'я-

І раніше вже вороже до Яновського настроєна критика зчинила після появи „Чотирьох шабель” (що 1932 р. встигли вийти другим виданням) несамовитий галас. Катастрофа для Яновського здавалося неминучою, але він, поряд Бажана й Смолича, лишився не репресованим. В 1923-35 роках він працював над „Вершниками”, що дали привід зробити з Яновського орденосця. Офіційно визнаного в сталінську добу письменника. Цикль новель, що його автор волів назвати романом, стоїть на порозі між справжнім і спотвореним Яновським. Як різняться між собою ці повелі, видно хоча б із того, що „Подвійне коло”, „Дитинство” і „Шланда в морі” залюбки передруковувалися в націоналістичних виданнях передвоєнних років. Дійсно вони успішно продовжують лінію попереднього розвитку письменника. Яка б не була тенденція, степ, море, традиція народна, незабутні степовики — це все справжній Яновський. Знаходимо надзвичайно досконало написані епізоди й в інших зіпсованих тенденцією новелях. Безперечно даліше удосконалення стилю і в „Вершниках”, і в „Коротких історіях” (1940 р.) свідчить про те, які колосальні творчі можливості здушував у собі цей незрівняний прозаїк.

Не маємо змоги спинитися на написаному Яновським у цілковитій цензурній неволі за останні півтора десятиліття, як не спиняємося й на раніших його драмах та сценаріях. Нагадаємо лише, що навіть у „Київських оповіданнях” 1949 р., в книзі, відзначеній „сталінською премією третього ступеня”, часом — як в ряді місць „Боротьби за людину” — проривається справжній Яновський.

Але наявність ніколи не ліквідованого конфлікту між Яновським і советською лінією в літературі на Україні з усією виразністю виявилася в „обговоренні” найбільшого твору його останнього десятиріччя „Жива вода” 1947 р. Написаний явно „програмово”, з метою показати подвиги відбудови зруйнованих війною колгоспів і промисловості, твір цей, може, під впливом ліберальнішої цензурної атмосфери часів війни, вийшов за рамки дозволеного. Авторів закидали, що він змалював образ страшних страждань українського народу, що люди пригнічені й заглиблені в себе й у роботі намагаються забути, що живуть вони з глибокими душевними травмами, що вони нещаєсливі. Докоряли Яновському, що він не побоявся показати інтимні конфлікти й делікатні переживання, які не вкладаються в сталінський кодекс. Однак найбільше обурювало те, що у Яновського український народ лишився і нині українським, що живе він у глибині почувань своєю споконвічною і, як виявляє автор,

непохитною традицією, що любить батьківщину і що Київ — для нього таки є Київ, як мати є матір'ю. Це виступило в романі, попри всю данину офіційній програмі, настільки виразно й настільки хвилююче, що в несамовитому галасі цькування Яновському, „орденосцеві”, відразу пригадали всі „гріхи” його молодих, кращих для творчості років: і націоналізм, і хвилювізм, і нотяг до західної літератури... І ті, що цькували, керувалися непомилливим нюхом. Яновський таки по-справжньому не ввійшов у советську літературу, скільки б сотень чужих для себе, немистецьких сторінок не довелося йому написати в неволі.

Не помилимося, коли чекаємо, що його скоро в офіційній літературі постараяться забути. „Литературная газета” (ч. 25 з 27. 2. 1954) вмістила некролог, де навіть не названі „Вершники”. З „визначних творів у різних жанрах — поезії, прозі, драматургії, кінодраматургії” згадані лише „Київські оповідання”, „Райський табір” та „гострим проблемам родини, побуту, советської людини присвячена” п'еса „Донька прокурора”. „Советская культура” по двох місяцях (ч. 51 з 29. 4. 1954), на підставі офіційних матеріалів наради в Спілці Советських Письменників у Москві, кваліфікує останню п'есу як „антихудожню”, „написану з обирательських позицій”, себто не з партійних. Яновський не дожив до ще однієї на нього атаки.

Але як небагато це значить, коли взяти всю трагедію життя цього найталановитішого майстра, в основі найздоровішого з-поміж мистців прози свого покоління, засудженого на те, щоб не сказати щирого слова батьківщині, глибокий зв'язок із якою він умів так глибоко відчувати! І яка втрата, ще одна не-поправна втрата для народу, що породив такого сина!

„Надія охоплює нас, цілі мільйони людства здригаються: повертається на кін історії придушена, але жива нація, вже грізно і тривожно вітають її сурми... Ми стоїмо перед дверима історії, ми заходимо до будинку цієї К...., як рівні, ми заходимо, як Наполеони і його маршали, як високий кривий хан Тімур, що розмахував мечем на цілу Азію й Європу, як Леонід під Тернопілами, що загинув із своїми трьома сотнями, захищаючи стежку до Спарті” (Ю. Яновський — Чотири Шаблі. З промови Шахая, провідника партизанів, до своїх побратимів перед боєм з французькою десантною армією, яка наступом з півдня підтримувала російську білу армію, щоб реставрувати єдину Росію.

В окупованій Україні

І. Федорович

ВАЖЛИВІ ДЕТАЛІ

Повідомлення про розстріл В. Охримовича і зізнання соціаліста Крутія припали на травель, коли маскарада з імперською дружбою добігає до кінця. Чи тільки випадковий збіг часу? Після гульбищ у Києві, де мистці, письменники, фізкультурники й поети виконували тему „навіки разом”, після добровільних організованих прогулянок селян — колхозників, які за 50 кілометрів з Ягогинського району поспішали, щоб у „Переяславі” взяти участь у „великому святі”, прийшли ці повідомлення.

Зовні це речі ніби ізольовані, з різних площин, чи секторів, а чи не є вони деталями одного задуму й плану? Два роки тому Переяслав, забуте місто, чи містечко переіменовано на Переяслав-Хмельницький. Сотні лекцій прочитано колхозникам про дружбу „всеросійську й творчу”, а нині на закінчення маскаради в цей глухий закуток з’їхали знатні гості: члени уряду, артисти, письменники з російською делегацією. Їх зустрічала Олена Григорівна Захарченко, найстарша вчителька з хлібом і сіллю, передаючи „найщирішу, найсердечнішу подяку нашому старшому братові великому російському народові за все добро, що він зробив для нас українців”. Мабуть в Переяславі немає офіційної московської православної церкви, тому й вітала гостей найстарша вчителька. Не голова Райвиконкому і не секретар партії, а вчителька. В зовнішній бутафорії, театральності, якими обставляє Москва виконання п’єси про нерозривну дружбу — свій зміст і своя політична логіка.

Іде-бо не про матерію, а про закріплення в психології нації так осоружної і ненависної та обридливої для українського народу дружби з Москвою. Іде про те, щоб переконати неупокорених українців, що тільки з Москвою вони можуть мати „державну суверенність” і всі блага щедрого російського народу з його комуністичною партією. Такий задум спляновано до деталей в імперській маскарадї, дія якої з Москви пересунулась до Києва, потім до Переяслава, а закінчується в Москві на сесії Верховної Ради РСФСР. Українську і Російську Республіки нагороджено орденом Леніна.

Зайво доводити, що сплянована два роки наперед нинішня маскарада подумана, як глибока політична затія в подвійному пляні: внутрішньої і зовнішньої політики. Завданням першої є увіковічнити переяславську легенду про добровільне прилучення України та її вічну дружбу з Росією морально-політичною присягою нації — **бути навіки разом з Росією**. Що це так, говорять видання Академії Наук, про це промовляють гульбища в Москві й Києві; цей задум проходить червоною ниткою через всі видання й художні твори за останні два роки. Самозрозуміло, що такий задум не так собі для забавки, його придумано з політичної konieczности, щоб спаралізувати, перебороти психологічно вороже наставлення нації до московсько-комуністичного централізму. Морально-психологічний сепаратизм українців Москва хоче заглушити театральною помпезністю дружби російського народу.

а в процесі розгрі політичної п’єси довести, що та єдність має глибокі історичні підвалини. Імперські майстри спеціально спрепарували документи, якіб мали доводити, що „ще задовго до визвольної війни 1648 — 1654 рр. представники різних шарів українського народу нераз виявляли бажання об’єднатись з російським народом в єдину державу”. Не біднота, а всі шари! Коротко кажучи, українську недружбу, так дошкульну для московського центру нині, а ще більше небезпечну завтра в конфлікті Росії з Заходом, кремлівські стратеги задумали перевернути в дружбу. В процесі розкриття задуманої п’єси, чи маскаради українці довідалися, почули з театральних підмосток, що вони перестали були „меншим братом” (слова „оніка старшого брата” уже уникається), а стали нацією другою по величчї після російської. Українцям прищеплюється почуття (звичайно театральне) співпачивності української нації з російською, а разом з тим доводиться „братня” прихильність Кремля до України. На декаді українського мистецтва в Москві, на початку травня, М. Бажан виголошує „здравницю” для російського народу російською мовою. А російський поет Сурков те саме робить для українського народу українською мовою. Російські письменники М. Тихонов, В. Полевой та інші читають солодкувато-приторні твори, в яких висловлюється любов і пачивність до України. А поруч, разом з цим плянується одна советська література. Сатанинський план!

Деталі у кожній п’єсі дуже багато важать. Маленький жест, міміка, чи репліка помагають розкрити образ і ідейний задум. На вечорі мистецької дружби в Москві виступ російського письменника Смірнова, був присвячений зрадникові Я. Галанові, який, крім кількох пашквілів на українське підпілля, нічого не написав, за що й був покараний повстанцями. Цим виступом режисери вказували українським мистцям, на кого рівнятися, якими шляхами мають йти.

Зовнішньо-політичний аспект, який малиб осягти московські режисери в цій маскарадї, пов’язаний з внутрішнім і своїм завданням має завтрішний день. Московські стратеги знають історію боротьби Росії з Заходом. Знають, що всі невдачі й поразки, яких зазнавав Захід, в більшій чи меншій мірі мілітарно об’єднаний і в 1709 році, і в 1812 році, і в 1941 році, починались на Україні, хоч катастрофальні поразки армій були і поза її межами. Не забули в Москві і про Конотоп, де гетьман Виговський на голову розгромив московське військо; пам’ятають і про розгром московських залог гетьманом Петром Дорошенком; знають і про спробу українського населення підчас Кримської війни організувати козацькі загони. Російсько-українська війна 1917 — 20 рр. ще свіжа, а нинішня боротьба УПА, така дошкульна для московського царства, не віщує української дружби і вірности Росії в майбутньому ударі її з Заходом. Розуміють й належно оцінюють у Москві силу цієї боротьби, а вона не в кількості зброї і не в амуніції військовій, а в морально-психоло-

гічному наставленні українського населення, в отій вірі, що відроджується в нації в її боротьбі. Тому в усіх публікаціях, виданих до імперської маскаради, підкреслюється і обгрунтовується думка, що ніхто на Заході крім російського народу, не розумів і не розуміє державницьких прагнень українського народу. Захід, твердиться в них, завжди хотів перетворити Україну на колонію, а в цьому імперіялістам „помагали українські націоналісти”. Самозрозуміло, що сучасну боротьбу імперські стратеги хочуть представити підпорядкованою тим замірам „Акул-з-вол стріту” „імперіялістам”, що готують нову війну й хочуть загарбати українську територію. Обезідейшити національно-визвольну боротьбу, показати безперспективність її та узалежнити її виключно від зовнішніх сил, від їхніх колоніальних намірів — таке зовнішнє завдання цієї маскаради. Замість надії й віри прищепити зневіру, безнадійність і безвиглядність будьякої допомоги чи зрозуміння Заходу і чим думають московські стратеги вплинути на український народ, щоб він в напружений момент орієнтувався на Москву. В цьому пляні повідомлення про розстріл В. Охримовича і зізнання Крутія є деталями, хоч не маловажними.

Досі советська преса ні словом не згадувала про події військ підпілля, навіть про смерть Головнокомандувача УПА не обмовилась, а нині зізнання секретаря українських соціалістів на еміграції, видруковане в українській советській пресі, передруковує „Правда”, а про розстріл Охримовича за українською пресою подає Московська „Красная Звезда”. То поанс в цілому московському задумі, які виконала режисера МВД. В березні на XVIII З'їзді Партії на Україні, Кириченко викликає „ОУН-івських недобитків” закликаючи партію до посиленої діяльності, щоб не пробіралась націоналісти до колхозів, на заводи і учбові заклади, а в травні повідомляється про розстріл і подається докладне зізнання Крутія, де наголошується „співпраця” націоналістів з німецькими фашистами, а після розгрому нацизму з американською розвідкою. „Активного розвідника” „правосуддя” советське розстрілює, по в'язуючи його діяльність з іменем Бандери, (але чомусь лідером націоналістів лише до війни — Ред.), а Крутія, який „плекав надію з допомогою фашистської Німеччини вигнати большевиків з України”, кається і обвинувачує націоналістів, які проголосили себе борцями за самостійну Україну, не стали на захист свого народу від німецьких варварів”. Тепер ці люди, як то написано в каятті соціаліста Крутія, що 9 років після війни „співпрацював з націоналістами” продовжують своє діло й наміри за допомогою американців. А щоб ті зізнання були переконливішими для українців, в них вилетено історичні твердження др. Ортинського (обов'язково німецького коляборанта) з водів'яної дискусії в клубі „крапка над і”, де той заявляє „що большевики нам дали більше, ніж возлюбна Америка в своїх обіцянках”. Оці деталі всі мають допомогти українському читачеві сприйняти ідейний задум Москви з 300-літтям так, як його подумано. — бути на віки разом з Росією, бо Америка, мовляв, має ті самі задуми до України що Німеччина.

Препаруючи ці речі, в Москві не забули і тут про роль „старшого брата. Москаль Трушнович, опинившись у Советів, вказав шлях Крутієві: „добровільний перехід ва-

I. Хорольський

„НАУКОВИЙ” ФАЛЬСИФІКАТ

„Возз'єднання України з Росією. Документи й матеріали в трьох томах.”

Багато річей видано й видається в московському царстві з нагоди трьохсоті річниці Переяславської угоди. Мета їх одна — довести, що Україна невід'ємна від Росії, залякати українське населення, щоб воно не думало розривати ланцюгів нерозривної дружби з Москвою, бо Україну загарбають чужоземні імперіялісти.

Трьохтомник „Возз'єднання України з Росією” — це збірка документів, скрупульозно дібраних, спрепарованих, щоб ними переконати український народ про „благодетельність”, „історичність”, нерозривної „дружби.” Орган ЦК Партії, Комуніст „за січень 1954 року так характеризує цей збірник: „В збірникові зібрано велику кількість документів, які характеризують прогресивну роль російської держави в історії України і постійне стремління українського народу до возз'єднання з Росією.” А далі розкривається на що і для чого кілька років працювали вчені Академії Наук СССР і УССР над тим збірником. „Документи — об'єктивні свідки подій, — пише „Комуніст”, — переконливо розоблачують спроби буржуазно-націоналістичних істориків, фальсифікувати знаменні події — возз'єднання України з Росією, трактувати його, як випадковий факт в історії українського народу. В дійсності животворча ідея нерозривної єдності з руським народом віками жила в свідомості народних мас України. З документів видно, що ще задовго до Визвольної війни 1648 — 1654 р. представники різних шарів українського народу не раз виявляли бажання об'єднатись з руським народом в єдину державу”. Сказано ясно, коментарі зайві.

В першому томі наведено „документи” якими вчені Москви через 300 років хочуть переконати, що селянство України масово переселялось тоді на територію Росії. В Чугуєві, піби, жило понад 1240 переселенців, на утримання яких московська держава витратила в 1641 р. 6000 карбованців. (т. 1, стр. 315). В дійсності було протилежне. З Московського царства втікали люди на Україну і та втеча так дошкуляла Москві, коли московський уряд при переговорах з послани Б. Хмельницького висунув від себе до пунктів Переяславської угоди пропозицію, в

тяжка НТС Трушновича поклав край всім моїм ваганням” написано в каятті Крутія, „і я розірвав з українськими націоналістами й переходжу на бік соціалістичного табору”. Не комуністичного, а соціалістичного. Про соціалізм покаяного Крутія взагалі в довідній заяві говориться дуже мало, ненароком. Він вступив 50 років тому до соціалістичної партії та був останнім часом секретарем та членом ЦК тієї партії. А діяв завжди, як націоналіст. Теж деталь і вона не без значення. Всі персонажі українські на еміграції, перелічені Крутієм, „піяки”, „торговці”, „гендлярі”, „шпигуни”, а діють всі як націоналісти. Чому? Бо бій на Україні зводить Москва з українським націоналізмом, з ідеєю, якою прийнята нація.

якій вимагалось щоб влада Козацької Держави повертала московських втікачів „які государеві всяких чинів люди почнуть утікати в Черкаські городи й міста, і тих розшукувати і повертати”. (Московсько-українська угода 1654 р. Проф. Оглоблин). Ще раз перелицьовують і переробляють Переяславську угоду в цьому Збірникові. В Другому томі наведені документи, які мали б підтвердити, що Московія ще до возз'єднання довозила в Україну харчі; військову амуніцію, порох і свинець. Якийсь професор Н. А. Смірнов в „Правді” за 8. квітня наводить на підтвердження того, що в XVII. столітті Московія постачала Україну, таку цитату: „Із Хотинського із інших твоїх государевих українних городів, із Білгорода, з Яблонова, з Корочі, з Карпова, торгові люди мимо хотинської хліб і сіль, і мед прісний в Литовську сторону (цебто на Україну — Н. С.). возять без перестану.” (Т, II. стр. 166). Наведений текст в „Правді” цікавий крім всього іншого отими двома словами: „українних городов”. Московські володарі пробують і назву Україна виводити з розуміння — окраїна.

Про самі переговори в Переяславі подано так, ніби, вони відбувалися за наших часів, за Маленкова, чи за Сталіна: „Переяславська Рада, — пише проф. Смірнов у „Правді, популяризуючи ті документи, — з величезною ридістю вислухала постанову Земського Собору про його згоду прийняти Україну в склад Росії”. Коли б додати, що члени Ради стоячи аплодували, то аналогія б з теперішнім „добровільним возз'єднанням”, яке робить Советська Росія останні 36 років, була б повна.

В третьому тому наведено промову Гетьмана Хмельницького на тій „Раді”, подаємо її без перекладу: „Для того нині збрали есмя раду, явную всему народу, щоб есте с нами обрали государя із четырех, которого ви хочете. Первий цар есть турецкій, которий многіжди через послов своїх прізнал нас под свою область; вторий — хан кримскій; третій — король польскій...; четвертий есть православний Великія Росія государь, цар и великій князь Алексей Михайлович всеа Рускіі самодержец восточной, которого ми уже б лет беспрестанними моленіи нашіи себе просім — тут которого хотіте избірайте. Царь турецкій есть бусурман; всем вам ведомо, как братія наші, православні християне грекі, беду терпят і в каком сущі от безбожных утесненій. Кримскій Хан тож бусурман, которого ми по нужде і в дружбу пріявшіи, каковія нестерпимія беди пріявшіи есмя. Какое плененіе, какое нещадное пролітіе крові християнское от польскіих от панов утесненія — нікому вам сказивать не надобеть. Самі ви все ведаете...” (т. III, стр. 460-461). А полковник Тетеря, ходячи в колі на всі боки штав: „чи всі так воліете? Рекли весь нарід: всі єдиноподно, щоб ми на віки віків єдиними були” (Т. III, стр. 461). Те, чого хоче осягти нині Москва, фальсифікуючи документи, приписують, що ніби це сталось 300 років тому.

Отак фальсифікують документи, підробляють історію взаємин України з Росією 300 років тому, бо хочуть утримати Україну при московському центрові на майбутнє. Дуже побажаним було б, аби українські вчені у вільному світі повним голосом національних вчених заявили протест проти вандалського перелицьовування історичної правди і це було б найкращою відповіддю на

Микола Щербак

В Т І Д Н І

(Уривок з поеми „Шлях у вічність”, присвячений Йосипу Позичанюкові).

Війна і втеча! — вражений поблід,
Почувши Йосип. — Боже! Там же мати!..
Як маю діять?.. Іхати на схід?!
Ні, ні! Ніколи! Двічі не вмирать!..
Шумів, здригався у тривозі Львів,
Гриміли важко поїзди на Київ...
Ні, ні! Зостанусь! Лиховістя днів
Я перебуду в друзів-побратимів...

... Дороги, рвані залізом,
Трясуться і стугонять.
Мостоми, узбіччям, низом,
Стежками і навманя,
Столоченими житями,
Збиваючи колоски,
Табунно днями й ночами
Тікають большевики.
Женуть перед себе бранців,
Сіючи морок і жах,
І скачуть, як в лихоманці,
Вівчарки на ланцюгах...

А вслід німецька неволя —
Чорної свастики свист...
З розчакнутої тополі
Кружля обгорілий лист.
Ні неба, ні зір, ні сонця.
Доші. Порожнеча. Мла.
Земле, зроди оборонця,
Щоб волею ти цвіла!..

І ось, як ріка невпинна,
Клекоче народу гнів.
— Ні германа, ні москвина! —
Рече громовинно Львів.
— Ні германа, ні москвина! —
Б'є хвиля із берегів!

Б'є хвиля!.. В сухому гніві,
У скреготі болю й мук
Звівся суворий і ніжний
Йосип Позичанюк.

Зривалось хистке склепіння
Від оплесків дужих рук.
Встав, як народу сумління,
Йосип Позичанюк.

Прапори. Тризуби. Сон це?!..
Розмаяний слави гук.
Ішов у промінні сонця
Йосип Позичанюк.

питання про „академічну свободу в ССРСР”, яке вивчає не без нашої, либонь, участі „Інститут Дослідження культури ССРСР.” Цього названий Інститут не зробить, він скоріше допоможе Москві в її задумах.

Ярослав Петрович

УКРАЇНЦІ У ВІЙСЬКОВОМУ КОМАНДНОМУ СКЛАДІ ССРСР

Коли точно слідкувати за перебігами, що заіснували після смерті Сталіна в ССРСР, доводиться ствердити, що армія перебирає поводи, але послідовно ініціативу не лише тільки у зовнішній обороні Советського Союзу, але й на внутрішньому секторі, закріплюючи все нові й нові позиції. Для приміру варто буде згадати, що аж 10 советських маршалів є в уряді Маленкова на постах міністрів, або їхніх заступників. Немає сумніву в тому, що всі вони мають певний політичний вплив. Міністерство оборони, що його очолює маршал Булганін, який дібрав собі двох заступників маршала Васілевського й віцеадмірала Кузнецова, розпочало „підчіхувати” занадто великі впливи й силу МВД, яке за часів Берії розрослося до тієї міри, що стало не лише тільки „державою в державі”, але почало своїми впливами визначніших советських старшин відставляти передчасно на пенсію, або переносити у провінційні воєнні закутки — осередки, щоби таким чином якнайкраще паралізувати впливи советського генералітету, і, відокремивши їх, мати змогу краще тримати на оці під контролею.

Від часу закінчення війни, до ліквідації Берії було переведено 82 генералів і кілька сотень полковників та вищих морських старшин на передчасну емеритуру, при чому обезголовлювано в першу чергу тих, що виявлялися добрими командирами й користувалися серед воїтства популярністю.

Наказом № 80 у вересні 1953 р. маршал Булганін звільнив з активної служби кілька рішників вояків. Це відносилось в першу чергу до військ прикордонної охорони та окремих військових з'єднань МВД. Експерти у большевицьких військових справах твердять, що тим розпорядженням намагався Булганін „прочесати та прорізати” ряди бувших архифанатиків Берії і заступити їх елементом більше відданим військовим впливам та лояльним до нових командирів.

Цікаво, яку „вартість” у чергуванні займають зараз у советській військовій гірархії ці командири. Після смерті генерала-полковника І. В. Смородінова підписали посмертний заклік за такою чергою: („Правда”, II, II, 953 р.) К. Ворошилов, Н. Булганін, Н. Васілевський, А. Жуков, Г. Кузнецов, Н. Соколовський, В. Будьонин, С. Тимошенко, С. Говоров, Л. Кознев, І. Маліновський, Р. Мережков, К. Шелтов, А. Малінін, М. С. Кузнецов, Ф. Богаткін, В. Четверіков, Н. Шеляков, Г. Нікітін, Н. Голубов. У советській військ. гірархії іменовано досі 41 маршала, при чому слід згадати, що ці маршали не всі однієї й тої самої „вартості”. Вони діляться на так званіх „політичних маршалів” і „військових маршалів”. Військові маршали діляться знову на „спецмаршалів”, „армейських і штабових”. Таке саме, хоч і в меншій мірі є з генералами. Різниця між військовими маршалами й генералами та їхніми „політичними колегами” та, що політичні маршали й генерали дуже часто не мали належного військового вишколу й „рангові титули” нада-

вано їм за окремі заслуги для „советської родини”.

Підчас акції проти Берії Маленков сперся був, головним чином, на військових маршалах та генералітеті, які після нього у гірархічній скалі йдуть: Ворошилов, Булганін, Тимошенко, Жуков.

Правду кажучи, то під сучасну пору командує червоною армією маршал Жуков, якого чужинні фахівці уважають за одного з найкращих стратегів, а далі, за їхньою оцінкою по „картній військовій вартості” слід поставити: Штеменка, Конєва, Тимошенка, Васілевського, й Маліновського. Маршал Тимошенко займає сьогодні в армії до певної міри місце Берії, бо він підписує всі накази про арештування з доручення військової поліції, яка до речі перейняла від МГБ контролю внутрі ССРСР. Дальшим символічним підтвердженням перебрання впливів військовиками (військовими) слід уважати не лише те, що суд над Берією очолював високий рангою старшина, маршал Конєв, але були випадки що суди меншого значення, як судовий процес над Берією, очолювали теж високі рангою старшини, при чому слід згадати, що досі того роду функції не виконували люди з військового генералітету. Якщо йде про загальну популярність вищих сов. військових „тузів” на їхній „родині” то вони йдуть так: Жуков, Тимошенко, Конєв, Рокосовський, Маліновський, Штеменко, Соколовський і т. д.

Та нам найцікавіше у тому всьому одне: яке місце серед військової верхівки займають пропорційно українці, або іншими словами, у якому відношенні стоять вони відсотково у командному складі у теперішньому назвімо його „військовому періоді” в ССРСР, який зараз намагаються очолити старшини. Українці по своїй кровній ділчній спадщині козацької крові були завжди добрі вояки. Про це свідчать такі приміри, від найдавніших часів, коли наша військова рать боронила своїми грудьми західню Європу перед наїздами диких кочовиків, у визвольних змаганнях 1917 — 1920 років, і в сучасній героїчній боротьбі УПА — ми виявляли себе в найбільш несприятливих умовах добрими вояками. Треба теж признати, що періоди нашої визвольної політики мали завжди більший успіх, — „коли спиралися більше на гаківників, як на дипломатичні викрутаси”... Від найдавніших часів говорилося зовсім поважно про те, що царською армією командували українські підстаршини, сірі „унтери” — оні всі „полтавци”, „кнєвци”, „черніговци”, „волинци” і т. д.

З уваги на вороже зараз становище москалів до українців треба припускати, що зараз у советській армії багато українців приховує свою правдиву українську національність, подаючи себе часто за „русских”, щоби таким робом уникнути зайвих сикатур і „ніжностей” з боку „старшого брата”.

А проте сучасні бувші високі советські старшини українці твердять, що головним чином у молодшому командному складі та у підстаршинському корпусі відсоток українців був великий, доходив до 25-30 відсотків.

На основі доступної нам поіменної таблиці, серед 332 маршалів і морських капітанів флоти є 38 таких, що мають українські прізвища.

Згадану вище таблицю не слід уважати точним і наявним

доказом, яка відзеркалювала би безспірну дійсність, але так у загальному розцінюючи це число відповідало б приблизно відсотковому складові українців у вищих про- шарках советської армії.

Та найважливіше, на нашу думку, це не кількість, а якість тих провідних командирів і то однаково, як під фахово- військовим, так і під оглядом національної свідомості. Ми не зацікавлені в тому, що хтось має саме тільки мельодійне для вуха українське прізвище, але в першу чер- гу в тому, щоби в ньому билося українське серце, яке у відповідний момент знатиме, куди стати та кому на- справді слід сауржити честю і зброєю.

Від Редакції. Знаменням є розміщення українців високої ранги. Генералів українського походження імперське ко- мандування висилає на окраїни імперії: на захід на пів- нічний схід, на південь.

Таке розміщення не випадкове, в ньому криються оборон- ні заходи імперії на майбутнє, а в північній напрузі Мос- ква тимн заходами хоче показати світові, що імперію охороняють „енки” в генеральських погонах.

Зіновій Альта.

ПРО СУЧАСНЕ СОВЕТСЬКЕ ВІЙСЬКОВЕ НАВЧАННЯ

Все яскравіше вимальовується немінучість кінцевої фа- зи так довгої світової напруги. Малі війни спалахують в різних місцях земної кулі. Перебіг змагу, кінцеві вислі- ди його передбачити тепер важко. Відомо, що величезна потуга, якою є СССР, швидкими темпами готується до остаточної розгри.

Після другої світової війни в СССР всі військові уста- ви та інструкції тепер перероблені. Ще в 1942 році було вже перероблено і впроваджене в життя нове „Настановлення для штабів советської армії по полевой службе”. В 1948 році опрацьовано і впроваджене у життя новий Дисциплі- варний устав та устав внутрішньої служби для військ советської армії, а в 1946 році введено новий боевий ус- тав для бронетанкових і мотомеханізованих військ со- ветської армії.

До другої світової війни в червоній армії (тоді зва- лась червона а не советська) досить довгий час панувала доктрина оборони та захисту власної території. Фінська війна показала, що советська армія з такою доктринаю світа не завоює. Маршал Тимошенко негайно приступив до реорганізації всієї армії та підготовки її до загарбниць- ких дій. З того моменту в советській армії поступово ста- ла набирати сили воєнна доктрина наступу, іншими сло- вами загарбництва. Уже під час другої світової війни витягнуто з архіву суворівську науку перемагати. Між іншим Суворов, як відомо, надавав великого значення багнетному бою. Під час другої світової війни в совет- ській армії від політуправління були подані директиви політично підготувати та морально натреноувати совет- ського вояка витримки в багнетному бою. На цю тему проведено в армії дуже багато політбесід. Багнетний бій-

це бій наступу, а не оборони. Отже вже тоді головною і провідною думкою боевых дій советської армії став наступальний бій, бій на чужій території.

В полевому уставі советських військ чорним по білому написано, що наступальний бій — це основний вид бое- вих дій советської армії. Те ж саме написано і в підруч- никові „Военно-инженерное дело” для вищих будівель- них інститутів катедри військової підготовки, де твер- диться, що наступ тільки один вирішує вислід бою. Обо- рона застосовується як середник маневрування, щоб вий- ти з бою, переформуватись, а потім перейти до наступу. Наступ тільки вирішає бій та знищує живу силу ворога і його матеріально-технічні вогневі середники, — такої засади навчають вояків советської армії. В сучасному полевому уставі описові наступальних дій советської армії відведено в три рази більше місця, як обороні. Між іншим найбільшим тиновим випадком наступального бою вважається фронтальний удар, щоб зробити прорив фрон- ту і просмикнутись якнайглибше у росташування ворога. Характерним є те, що устав наказує піхоті рішучо про- риватись вперед, не рахуючись з силами і вогневыми середниками ворога. Це свідчить про те, що советська воєнна доктрина не жаліє життя вояків-людей. Устав навіть застосовує таку формулу, як „удар живої сили”. Такий удар мусить робити піхота, яка за советським уста- вом і надалі є таким військом, яке може виконувати боеві завдання скрізь незалежно від погоди, пори року — вдень і вночі. Сучасна советська піхота за своїми цілями, щодо виконання боевых завдань, розподіляється на стрілкову, гірську стрілкову, моторизовану, на лещатах, повітряно- десантну та морську. Морська піхота має за завдання виконувати боеві дії у приморських районах та взаємо- діяти з морськими військовими силами.

Крім піхотного наступу сучасна советська військова наука ввела нове розуміння — це артилерійський наступ. Полевий устав для советської артилерії так пише про артилерійський наступ: — „Артилерійський наступ це — нове розуміння і новий вид боевых дій, який виник під- час другої світової війни. Артилерія тепер не тільки під- готовляє наступ піхоти, але разом з нею і виконує його. Артилерійський наступ полягає в тому, що вона ввесь час підтримує піхоту і танки масированим, дійсним вог- нем артилерії та мінометів під час їхнього наступу. Артї- лерійський наступ практично розподіляється на три пе- ріоди: підготовка атаки, підтримка атаки та забезпечення дії піхоти і танків у глибині прориву ворога”

Крім артилерійського наступу опрацьовано також поло- ження і про авіаційний наступ. Авіаційний наступ прак- тично розподіляється на два періоди: підготовка атаки та підтримка дії піхоти і танків в глибині прориву в роста- шуванні ворога.

Зовсім інша тепер стала і советська танкова доктрина. Вона трактує танки, як один з найспільніших середників наступу та контратаки. Танки характерні тим, що вони є дуже маневрові, всюди можуть проходити, володіють сильним вогнем та захищені мішно панцерами. Танкові з'єднання використовуються тільки фронтовим та голов- ним командуванням для вирішення самостійних тактич-

них завдань. Танкові частини забороняється роздрібнювати на окремі частини, а приписується застосовувати великими з'єднаннями. В сучасний час кожна советська стрілкорова дивізія має танковий полк, що складається з 44 танків типу Т-34 та 23 самохідних гармат 100 м/м калібру (СО—100).

В уставах політичної праці, які написані Політуправлінням советської армії, даються приписи про політичну роботу в боєвих обставинах на території ворога. В цих пишеться, що потрібно весь час вивчати політико-моральний стан ворожого населення та армії, її тилів, наставлення населення проти власного війська та уряду, а з другого боку приписується командирам і політпрацівникам застосовувати рішучі і жорстокі міри для знищення тих советських вояків, які не бажають умирати за советську батьківщину. В уставі таких вояків називається боягузами, панікерами, зрадниками та контрреволюціонерами, які своєю поведінкою розкладають інших вояків. Далі в політичному уставі пишеться про російського вояка таке — „Советський вояк, хто б він не був по національності — в першу чергу він належить до великої російської нації і від генерала до звичайного вояка по своєму характеру володіє незмірними якостями вірності батьківщині та добросовісним відношенням до виконання свого обов'язку. Кожний советський вояк мусить бути правдивим, чесним і виконавчим. Советський патріотизм — це найчестніша якість советського вояка. Советський вояк не може затаювати перед старшими зроблених ним проступків. Він мусить обов'язково про те згодувати зверхникові, хоч би зверхник про проступок і нічого не знав. Це — приписується комуністичним сумлінням. Советський вояк хоробрый і непідкупний. Він „доблесний“ якій не має порівняння. Одноразово советський вояк є винахідливий, не боягуз і талановитий. Немає у світі такої армії і такого вояка, який дорівнював би советському воякові” — В таких напрямках в основному сьогодні виховується психологічно советський вояк.

Згідно з цими засадами і переводиться навчання та підготовка всього особистого складу советської армії. Всі маневри, які провадяться у військових округах зимою і восени мають тільки наступальний характер. Навіть на маневрах тепер не передбачається „полон“. Вояків які під час маневрів потрапляють до полону карається дисциплінарно, а старшин можуть понизити в ранзі. Отже принцип другої світової війни — „советський вояк в полон не здається“, а „тільки вперед“, послідовно додержується і під час маневрів. Ще під час другої світової війни політкомісари навчали вояків: „— Якщо тебе навіть і вбито — падай мертвий вперед і простягай руки наперед себе, бо тільки вперед—“. Тенденція і нахили загарбництва проходять червоною ниткою у навчаннях советської армії чи при політнавчаннях, чи при військових вправах.

Як стало відомим, зимові маневри, які провадив командувач прикарпатською військовою округою маршал Конов, у яких приймало участь 24 стрілецьких, 6 танкових та 4 повітряних дивізії, мали за ціль навчити советське офіцество різним видам наступальних боїв. За той час проведено наступ з великою кількістю артилерії, які спро-

воджали піхоту вогнем, потім наступ великих танкових з'єднань в кількості 1300 тяжких танків типу ІС-3, які супроводились артилерією тяжкого типу (170 м/м калібру), а за ними сунула моторизована піхота. І нарешті, одноразовий наступ піхоти, танків, артилерії та повітряних сил. В маневрах прийняла участь тяжка артилерія 210 та 240 м/м калібру. На маневрах були присутні декілька соток советських офіцерів як спостерігачів, навіть підстаршини сателітних армій та тільки декілька військових аташе з „неутральних“ країн.

Не треба забувати, що сучасний советський генералітет в галузі військової кваліфікації далеко продвинувся вперед. В порівнянні з генералітетом до другої світової війни. Сучасний генералітет має досвід другої світової війни, війни у Кореї, та тепер урахує досвід війни в Індокитаї.

За останні часи в советському генералітеті проведено досить ґрунтовну чистку. З генералітету були усунені всі особи, які не були згідні з партійним курсом. Видалення робилося різними способами, а одним з випробованих це так звана смерть генерала. За останніх 9 років по війні советських генералів „померло“ аж 80 осіб. Такої великої смертності генералів немає ні в одній армії світу. Але всі сучасні маршали та генерали є вірні советській воєнній загарбницькій доктрині і тому навчають советську армію.

Так в коротких рисах виглядає советське військово-навчання. Бути обізнаним з ним треба кожному націоналістові, щоб використати у відповідний час в роботі серед советських вояків.

„Часи вишиваних сорочок, свиток, та горілки минули й ніколи не вернуться. Третя українська інтелігенція стає до боротьби за свій народ, до боротьби кривавої і безпощадної. Вона вірить у сили свої й національні і вона виконає свій обов'язок. Вона випикує на своїй прапорі ці слова: „Одна, Єдина, Нероздільна, Вільна, Самостійна Україна, від Карпат по Кавказ“. Вона відає себе на службу цьому великому ідеалові й доки хоч на одному клепті української території пануватиме чужинець, доти українська інтелігенція не складе зброї, доти всі покоління українців йтимуть на війну. Війна провадитиметься усіми засобами: і боротьба культурна вважається також відповідною, як і боротьба фізичної сили. Ми прогледуємо, що візьмемо силою те, що нам належить по праву, але відняте від нас теж силою. Наша нація довго нездужала, але вже стає до боротьби.

„Ми не хочемо довше зносити панування чужинців, не хочемо більше зневаги на своїй землі. Нас горстка, але ми сильні нашою любов'ю до України.

„Україна для українців, і доки хоч один ворог-чужинець залишиться на нашій території, ми не маємо права покласти зброю“. — М. Міхновський.

З суспільно політичного життя

Е. М.

З НОТАТНИКА

3. IV. 1954. Римський історик жидівського походження Йосип Флавій (37-95 рр. по Р. Х.) нотує:

Сікарії убиває свою жертву ззаду, потім мішається з юрбою і кричить: ловить душогуба!

Який же вічно актуальний цей старовинний — з двохтисячлітньою традицією спосіб! Який він популярний в щоденній практиці наших „лідлих і скупих часів”. Хоч так голосно (і так нахабно-цинічно) лунають крики про гуманізм.

10. V. 1954. Існують ще наївняки, що покладають якісь надії на спадкоємця небіжки Ліги Народів, ц. т. теперішні „Об'єднані Нації”. Чим вони „об'єднані” і чому вони „нації” — цього сам Соломон не міг би витлумачити. Є це просто естрадний театр, де виступають — від часу до часу — різні політичні „стар”. Якби вони це робили собі десь в Голівуді все було б в порядку. Але ж ні! — Вони продукують політичну погоду, деклямують про любов до миру, оголошують навіть війни і виголошують промови з таким виразом, ніби вся наша нещасна планета є ареною для їх гри, що нагадує хіба найнудніші з комедій ірландського „росіянина” Бернарда Шова...

Але ж за лаштунками тих комедій вибухають справжні, а не театральні бомби, сини справжніх націй ідуть в бій (а не „офіційних”) за найостанійше що є людського в людині, і летється справжня, гаряча, жива людська кров. І то — кров не кочовних отар чи п'ятих колон Москви, лише **національних організмів**.

...А за одним з столиків в тім театрику сидять „мілне русскіє ліца”: ось — сумні гієни з папугою, ось — тип з понурим обличчям професійного громила, далі — дрібніші цаццарапкіни і, врешті, найдрібніший відповідно прозваний — за свої здібності вилізати сухим навіть з кльоачної ями.

Вся ця мила компанія грає ролю найпевнішого немовлятка. Корея? Та ж то внутрішня боротьба робочекрестянської бедноти проти південної буржуазії. Помагаємо? Нічого подібного й навпаки. То з симпатії помагають китайці. Індокитай? Вперше чуємо, і, взагалі, як всьому світові відомо, наша советорусская нація не лише жагуче кохає мир, а й повсякчас обіймає його так, що аж кістки хрустять...

Навіть мікрофони червоніють від сорому. Лише професійно витривалі на сором репортери гарячково нотують золоті слова „на чі-

стом русском языке” (не без одеських інтонацій). А фотографі увічнюють все тих же гієно-папугу, громила, пару цаццарапкіних і одного сухого каца.

11. V. 1954. Один з анекдотів, на які так багата наша анекдотично-трагічна доба.

Урядова комісія, що офіційно веде боротьбу **егенст кам'юнізм**, переслухає советського агента:

— Чи Ви належите до комуністичної партії?

— Я? Ніколи! — з обуренням **чисто-сердечно** відповідає **советський агент**, в глибині душі дивуючись незрівняній наївності членів комісії.

Представники преси хутко занотовують про „несправедливість комісії”, яка закидає комунізм невинним людям...

І можна собі лише уявити той регіт, що лунає в московському Кремлі, —

Любомир Кузьма.

НАЦІОНАЛЬНЕ В МИСТЕЦТВІ.

Як говоримо про національне в мистецтві, то розуміємо не тільки саму відбитку національних прикмет в мистецьких творах, як таку, але теж і оригінальність мистецтва якоїсь нації. Бо в оригінальності і неповторності національного мистецтва відзеркалюється якраз те, що є характерне для даної нації, що відрізняє її від інших націй. При тому оригінальність має велике естетичне значення, бо її наявність між іншим рішає про мистецьку вартість творів. Відсутність оригінальності вказує на брак істотної творчості, на копіювання та ремісничу роботу.

Небагато можна стрінати написаного про національну оригінальність мистецтва, про характерні неповторні прикмети національної душі, що проявляються в мистецтві нації. Вияв національної особливості в мистецтві дуже важкий, бо в дійсності існує тільки національне мистецтво. Це твердження опирається на незрушаний факт, що кожний мистець належить до якоїсь нації і черпає свої життєві соки з конкретного оточення, в якому виріс і став тим, чим є. Інтернаціональне мистецтво існує тільки в теорії. Слабі індивідуальності наслідують сильних і оригінальних і звідціль береться поширювання якогось стилю, що може перейти поза межі одної нації й охопити навіть велике число націй. Але ж наслідувати можна тільки зовнішність, а не душу творів і тому, звичайно, спостерігаємо, що якийсь загально поширений, нібито інтер національний стиль має свій найбільше типовий вияв тільки в обсягу одної нації, де він постав, а серед інших стає більше або менше невдалим наслідуванням. Так було з італійським ренесансом, з французьким імпресіонізмом та з іншими стилями й школами.

Національна відрубність мистецтва формується під впливом багатьох чинників. Передусім нестертий вплив оточення, який в малярстві позначається тим сильніше, що воно є мистецтво наслідуване, яке черпає свій матеріал з довкілля. Характерний для даної країни тип людини,

краєвиду, тварин і рослин, клімат із кругобігом пір року, барви й форми, що переважають в природі, — все те дає нестерту відбитку в малярстві, навіть, якщо б стиль був далекий від реалізму. До цих зовнішніх, впливів долучаються внутрішні — психологічні впливи, що є впливом душі народу, його темпераменту, характеру, нахилів і здібностей. Для приміру можна пригадати характерні прикмети трьох великих груп європейських народів, виявлені в їхньому мистецтві. В романських народів переважає нахил до формальної краси й театральної виставності, у германських на перше місце висувається твердий реалізм, що часто переходить в дрібничковість, а у слов'янських народів виступає перевага почуття, лірики й надмірного сентименталізму. Це відноситься до груп народів, а окремі нації мають свої власні, притаманні тільки їм прикмети. Приміром, еспанці, подібно, як інші романи відзначаються в малярстві красою формальної композиції, але як своє власне вносять неспокійну нотку жахливого й містичного та несамовиті вибухи темпераменту. Про українців можна б сказати, що їхня ліричність наскрізь погідна, соняшна, з музичним відчуттям ясных барвних гармоній та з почуттям міри, і цим вони різняться від інших слов'ян, головню від понуро-го північного сусіда.

Із сказаного виходить, що мистецтво якої небудь нації само собою оригінальне, якщо тільки не береться наслідувати чужого стилю, незгідного з своєю внутрішньою природою. Якщо розуміти оригінальність, як взагалі новизну у творчості, то треба назвати оригінальним всяке мистецтво, що в порівнянні до інших, має в собі цю новизну. Але як розглянути справу докладніше, то доводиться уточнити цю думку. Бо в понятті оригінальності треба відрізнити квалітативну і квантативну сторінку. Мистецький твір складається з багатьох елементів, з яких одні є позичені від попередників, або сучасників, отже є тільки повторюванням знаного, а другі є цілком нові, створені перший раз, цебто оригінальні. В дійсності твір або стиль чи й мистецтво цілої нації можна тільки тоді назвати оригінальним, якщо вони мають **вистарчальну кількість** оригінальних елементів, які сильно відрізняють його від інших. Бо навіть твір, який впливає тільки з наслідування чогось другого, має в собі якусь невеличку кількість нових елементів (нераз витворених випадково), але через те ще ніхто не назве його оригінальним. Тому мистецтво деяких націй не можна назвати оригінальним, отже і не можна говорити про національну відрубність такого мистецтва в стислому значенні. Приміром — ніхто не назве американського мистецтва минулих століть висловом національної оригінальності американців, бо воно точно копіює європейські стилі, вкладаючи мінімальну кількість нового. І навіть щодо сучасного американського мистецтва існує той самий сумнів, якого не може бути що-до французького, чи навіть мексиканського мистецтва.

Бути творчим і оригінальним це ціль не тільки індивідуального мистця, але й загалу мистців, що творять мистецтво цілої нації. Але національної відрубності в мистецтві не витворюється легким коштом, пр. тільки при допомозі етнографічних або патріотичних елементів, бо це є тільки зовнішні тематичні ознаки, які небагато гово-

рять про глибину душі нації. Справжнє національне мистецтво впливати з підсвідомих глибин. Навіть мистці, які мало продумують над тим, як висловити національне в своєму мистецтві, стають виразниками національного, якщо черпають з глибини власної підсвідомості, що й є рівночасно й колективною підсвідомістю та вдержують свої твори на відповідно високому поземі. Любов до своєї країни є ірраціональна й ніхто не може від неї вповні визволитися, хочби й намагався. Кожний носить в своїй душі нестертий знак, витиснений мов-би магично печаткою в його дитинстві й молодості. Для ілюстрації можна б згадати фінського композитора, для якого головною темою симфоній став таємний смуток фінських борів і пралісів, або французького поета Поля Валері, який говорив про містичні враження, що їх він переживав, відвідуючи французькі середземно-морські порти та вбираючи в себе запах смоли й солоної морської водн. Такі й подібні глибини відчуття, висловлені мовою мистецтва, перетворюються в естетичні вартості, зрозумілі для всіх, бо вони в своїй основі універсальні, хоч в своєму спеціальному вияві виступають найсильніше серед якоїсь одної нації. І тому в мистецтві вистарчає тематика й матеріал своєї власної країни, щоб створити справді вартісні твори. Хто багато подорожує й живе в різних чужих країнах, без сумніву набирає багато знання й досвіду, але найкраще це зможе використати в мистецтві, вернувшись до власної країни, де творитиме в фізично-рідній, натуральній психічній атмосфері. Рембрандт хвалився, що за все своє життя не покинув своєї країни, а все, чого йому було треба, найшов у Голяндії. І може тому, що він і інші голяндські мистці так думали, маленька Голяндія стала мистецьким центром, з якого не тільки не треба було виїздити, але до якого треба було другим приїздити. Те саме можна сказати про інші країни, що розвинули своє оригінальне мистецтво, як про Італію з часів Ренесансу, про Францію з минулого століття, навіть про маленьку Югославію перед другою світовою війною та про сучасну Мексику.

Українське мистецтво не піднялося покищо на таку висоту, головню через тяжкі історичні умовини. Та може вже недалеке майбутнє покаже, наскільки оправдана є віра в велике українське мистецтво на своїй вільній землі.

Антін Орликовський

ІЗРАЕЛЬ Й АРАБСЬКИЙ СВІТ

Кожного місяця травня від 1948 р. Ізраель обходить роковини своєї самостійності. Цей день є святом не лише жидівської держави, але й усього світового жидівства, бо Ізраель це сповнення тисячолітніх мрій жидівського народу, розкинутого по всій земній кулі.

За два тисячоліття бездержавного життя жиди не розтворились у світовому морі, тримаючись своєї віри, традицій, расової окремішності. Жидівських яничар протягом 2000 років в світі майже не було, а якщо й були, то в дуже спеціальних обставинах, як спорадичні випадки; а на початку II. світової війни було біля 13.000.000

жидів. В їх руках нині зосереджено дуже поважний відсоток світових торговельних капіталів, через що жиди поставили свій нарід на високому рівні заможности, давши світовій науці багато видатних науковців з різних ділянок знання. Їхні світові купці та фабриканти, в деяких державах є стовпами фінансової бази, господарського розвою, закордонної торгівлі та промислу.

Велика релігійність та підприємчивість — ці основні прикмети, властиві світовому жидівству, стали в 1948 році, в час збройної боротьби жидівського населення Палестини за незалежність, основою їх успішних чинів.

Територіяльна величина усїєї Палестини вносила 26.000 кв. км., що дорівнює просторові Криму. Жидівському урядові залишилося адмініструвати біля 12.000 кв. км., тобто стільки, як уся наша Карпатська Україна. На цій території, стратегічно дуже незручній, в 1948 р. мешкало коло одного мільйона жидів — та трохи арабів, бо більшість їх внемігрувала в східню Палестину, яка припала сумежній державі арабській Трансйорданії, яка після приєднання частини Палестини по течії ріки Йордану стала зватися не Трансйорданією, а Йорданією. Ізраель нині це фактично частина північної загосподареної території Палестини та більший простір південної Палестини пустинної землі Неgeb, яка доходить клином до Червоного Моря біля м. Елат.

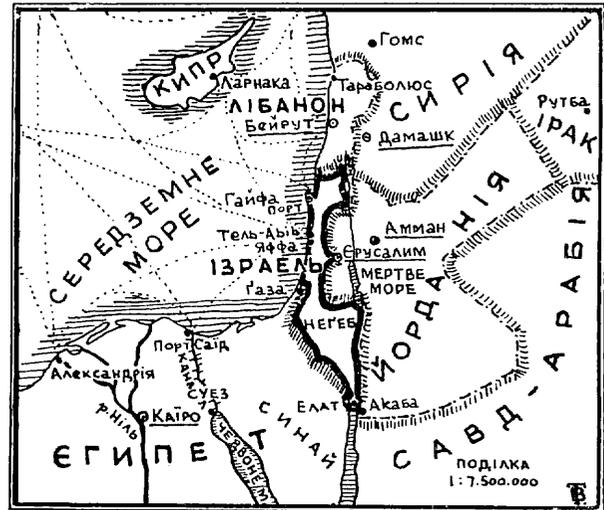
Оці два більші куспі землі, сполучені вузьким присередземноморським поясом землі, на якій розміщені основні міста Ізраеля — головні два порти Тель-Авів і Яффа, щось, подібно як Гданськ коло Гдині на польському Помор'ї, становлять територію Жидівської держави. Столицею Ізраеля спершу був Тель-Авів, зараз Єрусалим, тобто його західня частина, бо східня припала йорданським арабам. Економічно без допомоги світового жидівського капіталу Ізраель не втримався б і року, бо в його адміністрації опинилися бідні простори Палестини, у яких щоб зробити щось путнього, треба вложити мільярди доларів капіталу та людської праці.

Англія, резигнуючи з мандату над Палестиною, залишила її майже без промислу та ніякої флоту на морі, як найважливішого середника сполучення з заморськими країнами, що може бути одиноким рятунок в розрості ізраїльської закордонної торгівлі.

Мільйони доларів, фунтів та іншої валюти поплили до ізраїльської скарбниці від жидівських багатчів в світі, за які Ізраель наспіх розбудовує свій дрібний промисл (тканинні, шовкопрядні, шкiряні, тютюневі та другі фабрики), удосконалює свої плянтації виноградарників, помаранчеві, оливкові, цитринові, фігові, мандаринкові, априкозні, оріхові сади, дещо хлібні простори, головню під управу пшениці та ячменю.

Доброякісні ізраїльські овочі це основна база прибутку, з яких зараз має ця державка найбільше прибутку та якими провадить світову торгівлю, постачаючи їх до північної та східньої Європи. Рафінерія нафти в Гайфі, де доходить нафтотяг із ропних джерел в Іраку (Моссуль та Кіркур) є теж одним з прибуткових джерел Ізраеля.

Завдяки допомозі світових капіталів Ізраель за 6 років

Мапа Ізраеля

існування виставив на морі коло 100.000 брутто тон торговельної флоту, що треба вважати рекордним ростом морської сили цієї країни, коли порівняти, що такої самої величини торговельну флоту збудувала 30-мільйонова Польща за двадцять років.

Ізраель створив і власну летунську пасажирську сітку, використовуючи своє прекрасне геополітичне положення в обсязі Суецького каналу. Ізраель має повітряне сполучення з європейськими країнами та Середземного Моря, Нью Йорком та цілою східньою Африкою в південно-африканському Союзі.

Останнім часом Ізраель взявся за дуже тяжке господарське діло — наводнити пустелю Неgeb і закліматизувати південно-овочеві дерева та рослини в ній, де за обрахунками геологів мають бути глибоко під землею поклади мідяної руди, відомої вже за часів царя Саломона. В Неgeb посілає ізраїльський уряд охочих колоністів — працьовитий елемент, якого завданням є перетворити цю пустелю в зелений оливковий гай, в країну шляхів до Червоного Моря до майбутнього ізраїльського порту в Елат, що буде прямо сполучати жидівську державу з усім простором Індійського Океану без проїзду через Суез.

Та усе було б гаразд, коли б не постійне ворогування та воєнний стан між державою жидів, з населенням біля півтора мільйонів, та бльоком арабських держав, на чолі з Єгиптом і Йорданією, біля 50.000.000 населення.

Араби не можуть забути тих кривд, що їм завдавали жидівські емігранти, що перебували туди від часу до часу партіями із Польщі, Прибалтики, Румунії та інших країн між 1917-1949рр. Властивих жидівських автохтонів в теперішній Палестині було до 1917 року дуже мало. Ізраель — це держава жидівських емігрантів, які прибули сюди з західньої Європи, найбільше після другої світової війни. Коли Ізраель став символом прибіжища нещасних знеможених жидівських жертв останньої війни, де в старім Ханаані нашли притулок, релігійну, расову та політичну свободу.

Конфлікт жидів із арабами не меншає, а наростає повільно і серйозно. Увесь арабський світ готується до остаточної розправи із жидами на Леванті. Політичний антиізраїльський світ концентрується в столиці панарабського світу в Каїрі (Єгипет), а збройно зосереджується в Йорданії, де до останнього часу вишколювалися арабські легіонери, озброєні британською зброєю в протизагугу сучасній жидівській армії, яка через перевагу новітньої зброї виграла війну 1948 р. з примітивною тоді озброєною арабськими військами. Араби нині свідомі того, що лише об'єднаний фронт та новітня їхня армія зможе перемогти Ізраїль. Покищо араби обложили Ізраїль економічним бойкотом, заборонили проїздити кораблями в Ізраїль через Суєзький канал. Торгівлю між Ізраїлем та його арабськими сусідами припинено, торговельні зносини арабських країн із європейськими країнами до певної міри узалеженні від зносин цих європейських держав із Ізраїлем (випадок з Німеччиною).

Часті збройні інциденти між арабами та жидами на пограниччі Ізраїля змушують Ізраїль бути у стані військового поготівля, що спричинює великі витрати капіталу на утримання жидівської армії та рівночасно зменшує число робочих рук так потрібних в молодій жидівській державі. Ізраїль не в силі позбутися кризи, не зважаючи на допомогу з закордону. Жидівська еміграція, яка є головною фінансовою базою жидівської держави, рятує невідрадний стан країни, що весь час перебуває в стані ні миру, ні війни. Ізраїль шле протести до ООН на Йорданію та Єгипет і Ліванон, а на кожний прикордонний інцидент відповідає протидіями, часто дуже необдумані, що не посилює жидівського становища на світовій політичній арені, а особливо в ООН. Жидівсько-арабський спір не є явищем ізольованим від генеральної напруги, яка — триває від другої світової війни між потугами.

Ворожість двох воюючих сторін на Леванті не меншає, а противно росте і кожний араб, як і ізраїлець свідомий як є, — кожна сторона готується до боротьби. Арабський світ не хоче признати жидівської держави, і спираючись на принадлежність Палестини, біля 2000 років, до ісламського арабського світу, намагається привернути цілість арабських земель, які Ізраїль перерізує по лінії від Перської затоки до Атлантики.

Жиди в напрузі утримують свою незалежність (бодай в стані лихого територіяльного оформлення як зараз) і Ізраїль став прибіжцем усіх жидів у світі. Після затяжної боротьби з арабським світом жиди хочуть мати мир, вони і зредукували раніші претенсії до кордонів Великого Ізраїля із історичного періоду держави 13-тхх ізраїльських братів (дещо на схід від ріки Йордану). Серед арабських земель, Ізраїль це дріб'язковість, це німецький Люксембург, чи французьке Монако, або Андора, який сам не може бути ні мілітарною, а тимбільше економічною загрозою.

Від 1917 до 1940 р. було кілька проектів створення жидівської держави поза Палестиною. Велика Британія, як посередник в жидівсько-арабських справах, мала в плані створити жидівську державу, в своїй колонії Ніясі, в південній Африці. Коли цей проєкт

з різних причин перепав, хотіла створити жидівську державу на Гваєні, т. зв. Сурінаму в південній Америці. Всі ці варіанти не здійснилися, бо світове жидівство не погодилось на англійські проєкти. Пробувала і Москва, не без підтримки жидівських код, творити жидівську державність на сході.

Нині Палестина це не лише свята земля арабів і жидів, але і всіх християн світу, — Батьківщина Христа, тут знаходяться святі місця християнізму. Розв'язка проблеми Ізраїля це справа трьох світів ісламсько-арабського, християнського та жидівського.

ЧУЖИНЦІ ПРО АБН-КОРЕСПОНДЕНЦІ

Коротко хочемо зупинитися на чужомовних публікаціях АБН, зокрема над його органом — „АБН кореспондент“, що регулярно появляється англійською і німецькою та не регулярно французькою мовою вже протягом п'яти років. „АБН Кореспондент“ на протязі того часу зумів здобути досить позитивну оцінку та став джерелом інформації для Заходу про наші неупокорені народи та їх визвольну боротьбу. Прихильний і живий відгомін на нього додавали нашому редакційному й адміністративному колективі — не зважаючи на доволі несприятливі фінансові умовини, які були невідступним товаришем від самого початку — творчого запалу й витривалості в їх праці. Далі ми хочемо українську громадськість на чужині ознайомити з голосами деяких чужинців, які висловлюють свою думку про орган і ідеї, які гомосить АБН Кореспондент.

Редакція німецького тижневика „Дас Фрає Ворт“ між іншим пише: „Дорогі приятелі, будьте ласкаві переслати нам повноцінний журнал „АБН Кореспондент“, рівнож в англійській та французькій мовах. За це ми є готові постійно й безкоштовно поміщувати інсерат про ваш журнал“.

Із „Остевропа Інституту“ в Мюнхені нам пишуть: Бібліотека Інституту не посідає на жаль видаваної Вами „АБН Кореспондент“. Я дозволю собі звернутися до Вас з ласкавим проханням, чи не було б можливим одержувати „АБН Кореспондент“ постійно. Ми дуже вітали б це, якщо ми могли б одержати рівнож попередні річники, які для наших співробітників є необхідними“.

„Прошу прийняти до відома — пише Генеральний Секретар „Міжнаціонального Комітету проти системи концентраційних таборів“ Анрі Дам'ян Р е м о н, Брюссель — що ми дуже високо цінимо Ваш журнал і дуже Вам вдячні, що дозволяєте нам користуватися ним в працях Комісії „Міжнаціонального Комітету...“. Я читаю Ваш журнал — пише він далі — з великою увагою, щоб з нього витягнути всі інформації, які ми використовуємо і негайно пересілаємо їх журналістам для використання в статтях бельгійській і чужинній пресі“.

Баварська Державна Канцелярія і Уряд Преси й Інформації пише: „За дальшу посилку Ваших АБН Кореспондент, які ми до цього часу одержували, будемо Вам дуже вдячні“.

Союз Німецьких Журналістів звертається до нас: „Ми

дуже раді були б, якщо б у заміну за наш орган „Дер Журналіст” могли одержувати видаваний Вами „АБН Кореспонденц”.

Арабська Пресова Агенція — відділ Лондон пише нам: „Ми хочемо Вас повідомити, що Ваш журнал АБН Кореспонденц” регулярно одержуємо, яким ми є дуже зацікавлені та проситимемо Вас пересилати нам його далі”.

Уряд Преси й Інформації Німецької Союзної Республіки звертається до нас з такими словами: „Звертаємося до Вас з ласкавим проханням за бажаними інформаціями про дуже цікаву статтю „Уранові руди в ССРСР”, що появилася в АБН Кореспонденц”.

„За Ваш АБН Кореспонденц — пише турецький письменник др. Арін Енгін, Істамбуль — я Вам дуже зобов'язаний. Я дуже ціную Вашу боротьбу проти російського комуністичного імперіялізму, дуже радо можу Вам дещо написати з Туреччини”.

Бритийський науковець і письменник Ф. Й. Бровн пише: „Я хотів би Вас повідомити, що я як викладач, письменник і організатор антикомунізму, прошу мені вислати деякі деталі й літературу про Вашу організацію. АБН Кореспонденц є мені дуже помічними у моїй протикомуністичній роботі”.

Президент Баварського Статистичного Уряду, видавець збірника „Ярбух дер Вельт”, др. Карль Вагнер каже: „Ваше обговорення збірника „Ярбух дер Вельт” в АБН Кореспонденц я дуже уважно прочитав і дякую Вам за деякі вказівки, котрі я в новому виданні узгаляю”.

„Лі Вохенцайтунг Цюріх” пише: „Ми одержали Ваш місячний журнал в німецькій мові й хотіли б Вас просити вислати його на далі в обмін за наш тижневик”.

„Я одержав Ваш АБН Кореспонденц в англійській і німецькій мовах — пише Селім Агасівай, Туреччина — я є сильно в тому переконаний, що Ваш повноцінний журнал є надзвичайно важкий орган для нашої спільної цілі й високого ідеалу... Немає жадного сумніву, що Ваш журнал багато спричиняється для моральної піддержки здорових сил народу і дай-Боже, щоб Ваші ідеали, за які Ви так мужньо боретеся вкоротці здійснилися.”

„Гезельшафт цум Студіум фон Цайтфраген” (Товариство Студій Сучасних Питань) пише: „З великим зацікавленням слідкуємо за Вашим АБН Кореспонденц, який Ви нам ласкаво пересилаєте. Зокрема наше признання за ч. 11-12, 1953...”

„Радо бажав би я отримати й завітатися з Вашим журналом — пише французький журналіст і директор пресової служби „Преса й Документи”, Жан Рулянд — якщо Вам залежало б на доставі вісток із французької, голландської і бельгійської преси, то я міг би Вам порядком заміни через мою пресову Службу доставляти”.

Журналіст Леонард Й. Швейцер пише: „Я є постійним кореспондентом американського магазину „Ди Сайн” (Знак) й буду Вам дуже вдячний за регулярне пересилання мені АБН Кореспонденц”.

„Ваш журнал постійно з великим зацікавленням читаю” — пише оберінж. дипл. інж. О. Пелінг, голова Українсько-Німецького Товариства в Мюнхені.

Головний Редактор „Вільної Східноєвропейської Ін-

формативної Служби”, Кай Мосін, Норвегія, пише: „Я є надзвичайно захоплений інформаціями й змістом Вашого АБН Кореспонденц. Я дозволю собі запитатися про умови передруку Ваших вісток і статей у моїй „Інформативній Службі”.

Др. Гюнтєр Ольцог, власник „Ізаркерляг” в Мюнхені, пише: „За докладне обговорення у Вашому АБН Кореспонденц другого зошита. І тому „Дер Ярбухєр фюр Гешіхте дер Остєвропа” хочу Вам в імені Інституту і також видавця проф. др. Г. Коха висловити мою щирю подяку.”

Журнал „Політише літератур” — звіги про міжнародне письменство і політику і соціальні науки — пише: „Ми зацікавлені журналом АБН Кореспонденц просимо від м. березня в заміну за „Політише літератур” нам його пересилати”.

„Впевняю Вас у моєму глибокому заінтересованні й бажанні допомогти в дії за здійснення ідей АБН” — пише Ф. В. Беннет із США.

Щоб судьба Вам і Вашій святій боротьбі ласкава була — пише наш постійний читач-німець Едді Н. Бергман.

„Союз молодих німців” (БІД) пише нам: „Рівночасно пересилаємо Вам видання інформативної служби „Союзу Молодих Німців”. Ми були б Вам дуже вдячні, якщо ми могли б дорогою обміну одержувати Ваш цінний АБН Кореспонденц”.

Таких писем, що приходять до нас кожного дня з різних країн і від різних людей, ми могли б навести незвичайно багато, а всі вони неодмінно стверджують те, що АБН Кореспонденц є речником ідей, які в сьогодишньому світі є єдиноправильні. Ці ідеї свободи й державної незалежності для всіх поневолених народів Москвою, які пропагує АБН Кореспонденц, знаходять все більше зрозуміння не лише серед еміграційних спільнот народів із-за залізної заслонки, але теж знаходять немало щирих прихильників серед народів Західного світу.

АБН Кореспонденц своєю появою спричинився до затіснення спільного фронту боротьби проти російсько-більшовицького імперіялізму і став джерелом правдивих інформацій для Західного світа. Через те він і заслуговує на більшу увагу й всебічну піддержку так української як і всіх інших еміграційних спільнот народів з-поза залізної заслонки.

М. В. Б.

Вперед! Завжди вперед летіть відважні!

Плечима до плечей ставайте дружні!

Ю. Яновський.

Просимо відділи ООЧСУ подбати про передплату журналу „Вісник” згідно з ухвалою 7-го З'їзду.

Редакція і адміністрація журналу „Вісник” просить передплатників, які забули внести належну передплату, — зробити це негайно.

ВІЧЕ В ДІТРОЙТІ

Неділя 23 травня. Простора зала Українського Народного дому повна: понад півтисячі дїтройчан зїбралися вшанувати 25 лїття боротьби ОУН та запротестувати проти нових затїй большевицької Москви на Україні. Голова місцевого відділу ООЧСУ п. Щербїй, привїтавши присутніх, відкрив вїче.

Представник Ювілейного Комїтету п. Гарасевич зачитує привїти 14 сенаторів і конгресменів, які в телеграмах та листах висловили признання боротьби українського народу з московським комунїзмом. Сенатор Фергусон, голова політичної республіканської фракції в сенатї особисто вїтає манїфестантів, заявляючи, що Москва не досягне своєї мети — Україна буде вільною.

Українською мовою на тему вїча говорив І. Вовчук. Мистецька частина, відповідно добрана і добре виконана, доповнювала політику вїча. Миле враження зробив хор ООЧСУ.

Вїче схвалило відповідну резолюцію.

З ПРОМОВИ СЕНАТОРА ГОМЕРА ФЕРДИСОНА

На вїчі в Дїтройті з нагоди 25-рїчнїці організованої боротьби Українського Націоналізму 23. травня.

„Радїю разом з Вами, святкуючи пам'ятні в історїї Українї дати. Це є важливе, що ми святкуємо і відмічаємо дати великого значення для нації і народів, які опинилися по той бїк залїзної куртини.

Переяславська угода, підписана 1654 року помїж Україною, тоді Самостійною Державою, і Росїєю ілюструє, як росїяни вже й тоді ставилися до договорів, які вони укладали. Той договір повинен нам був вже ранїш за досвід, бо росїяни зараз після підписання зламали його, а в кінці поневолили Україну цїлковито аж до років 1917-1919, коли то Україна знова відїнськала незалежність, яка тривала короткий час.

Ми також нинї обходимо двадцятип'яти-лїття існування Українського Визвольного Руху і з тїєї нагоди я хочу висловити признання Героїчному Українському Народові за його відданість справі волї й свободи. Нема другого народу в історїї, щоб страждав бїльше, як український. Як приклад, навмисно створений комунїстами голод 1932-33 рр. коштував українців 7 мїльїонів людських жертв. Та не зважаючи на брутальні методи, росїяни ніколи не мали змоги знищити любови до волї в серцях українського народу. Ми знаємо, що комунїстична Росїя боїться українців. Хоч Україна є одною з республік Советського Союзу, проте, всі уряди і політичне керївництво належать переважно росїянам, а не українцям. На протязї багатьох років росїяни забороняли вживання і навчання української мови і я є задоволений, що не досягли мети мимо всіх їх зусиль. Тому, що українці люблять свободу, вони є добрими американцями. Я знаю це із мого власного досвїду, будучи одним із спершних спонзорів закону 1947 року для переміщених осіб, який забезпечив помїч для збїгів з поза залїзної куртини, а в тїм числї, велике число українців. Одинокий спосїб, яким комунїсти пробували убити прагнення українського народу до свободи, було нищити їх. Це комунїстам не вдалося й ніколи не вдасться на будуче.

МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ

(В тридцятї рїчнїцю смерти)

Про нього написано дуже мало. Сучасники не розумїли його великої індивідуальности, державотворче думання і дїї його були чужими в часи всесвітїанства й інтернаціоналізму. Коли Міхновський формував з розбурханої національної стихї оборону нації, — армію, то тодїшні провідники народу: лїдери партїї і мїністри, задивленї у всесвітнє братерство, говорили: „Нашо армія? Ще Наполеон приїде!“ І не допустили. Своїх наполеонів боялися, а за те мусили поклонитись московському хановї Небагато написав М. Міхновський. Його слова і дїла не знаходили признання. Про те думи його стали скрижалями для поколїнь, що прийшли після нашої поразки. Він бачив що „лїтній акт великої історичної трагедїї“, званої „боротьбою нації вже почався“. Того не бачили і не розумїли його сучасники, що думали через „соціалне визволення“ визволяти народ.

„Усі лиха, що їх до цього часу терпить народ український від того, — писав Міхновський, — що він до останнїх часів не поглядав на свою справу національно, а тїльки соціально, він не мав ідеалу Самостійної України“. Шлях для виборення України, здїйснення того ідеалу, М. Міхновський вказує:

„Головна причина нещастя нашої нації — брак націоналізму серед широкого її загалу. Вплив московської культури й московського суспільства був до останнїх 10 років настїльки сильний, що українці щиро повторяли за своїми лукавими учителями-москалями, що націоналізм узагалї дурниця, що сепаратизм теж нерозумна рїч, бо ідеал усіх народів лежить у з'єднаннї. В останнїх часах хвиля націоналізму розливається щораз бїльше по Україні. Ця нова течія тепер повинна винести тяжку боротьбу з старими течїями... Націоналізм це велетенська й непереможна сила. Під її могутнім натиском ламаються, здається, непереможні кайдани, розпадаються великі імперїї й з'являються до історичного життя нові народи, що до цього часу були під чужинними гнобителями. Націоналізм єднає, координує сили, рве до боротьби, запалює фанатизмом поневолену націю в її боротьбї за самостїйність... Українська нація мусить піти шляхом націоналізму, перейде його та повалить усе, що стоятиме перепорою на цїй дорозї“.

З СПОГАДІВ С. ШЕМЕТА (Хлїборобська Україна п. 1924-1925 кн. 5)

Почались всесвітня вїйна. Покликаний до служби Міхновський служить зпочатку в північній армії, а на передоднї революції дістає, як юрист, признання до Київського Вїйськового Суду. Коли вибухла революція, то тут в Київї, з почину Міхновського зароджується український національний рух в росїйських арміях. Доводилося Міхновському починати національно-усвідомлюючу роботу в армії самотужки без підготованої здавна організації. Організаційний вїйськовий комїтет, далї вїйськовий клуб імени Гетьмана Полуботка, врештї організаційна комісія для скликання „Першого Всеукраїнського Вїйськового Зїзду“ — всі ці організації постали пізнїше. Почин при-

ходилось робити самому. І він цей почин робив. Ішов до казарм і там проповідував не бунт, не порушення дисципліни, не самовільство, а потребу творити дисципліновану військову силу тільки в новій, національній формі. Він кликав служити своїй національній державі, і служити краще, з більшим завзяттям, з більшою відданістю і при більш суворій дисципліні, якій, во ім'я свого національного і державного обов'язку, кожен повинен добровільно себе підпорядкувати. І тепер здається декому, що така пропаганда тоді серед солдатської маси була неможлива, бо все штовхало цю масу до непослуху, до анархії. Однак Міхновський йшов проти загальної течії і, дивна річ, на початку він перемагав. Українська солдатська маса в перших часах йшла за ним, а не за тими, що нищили авторитет офіцерства, нищили дисципліну, кликали робити все, що кому подобається.

Його тодішня діяльність ропадається зна два періоди: перший — це національно-усвідомлююча пропаганда серед військової маси; другий — це спроба з національно вже розагитованої військової маси організувати регулярні військові частини. Вже по кількох тижнях національної пропаганди Міхновський міг сконстатувати, що солдатська маса жваво переймається національною ідеєю, що його авторитет росте, а з другого боку показалося, що серед офіцерства місцевого походження український національний рух постільки має успіх, поскільки він виявляє не анархічні, а державно-творчі тенденції. І Міхновський прикладає всіх зусиль, щоби революційний порив української солдатської маси і довіря офіцерства до українського руху для української державності використати. Він розуміє, що революція повернулася в повну катастрофу для Російської Держави і що перед вождями українського народу стають вже завдання державно-організаційного, а не тільки бунтарсько-революційного характеру. Організувати свою українську регулярну армію, проголосити вслід за тим самостійність Української Держави, зробити сепаратний мир з Центральними Державами — ось була програма Міхновського вже в першій добі революції. Для наших не-державників соціалістів і такої-ж не-державницької націоналістичної інтелігенції ця програма здавалась чимсь абсурдним, як абсурдною і досі єсть для них українська державницька ідеологія. В той час як Міхновський з купкою молоденьких прапорщиків веде тисячі товпи українського жовнірства проти „Кієвскаго Совѣта Робочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ”, який тоді репрезентував на Україні державну всеросійську владу, Винниченко організує на Дніпрі прогульки з лідерами всеросійських соціалістичних партій, щоби спільний всеросійський соціалістично-демократичний фронт змінив і вірність української демократії цьому всеросійському фронту доказати.

Що мілітаристичні пляни Міхновського зустріли сильний спротив з боку російських і жидівських революційних партій, з яких складался „Кієвскій Совѣтъ Робочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ”, в цьому немає нічого дивного: — їхній спротив був логічним і зрозумілим. Але справжньою нашою національною трагедією було те, що діячі Центральної Ради, в руках котрих під ту пору

опинився провід нацією, зовсім не хотіли відродження української військової сили, боялися його і всіми своїми силами цьому відродженню противилися. Це було наслідком і доказом того, що цілий український національний рух, Центральною Радою репрезентований, був рухом недержавним. В колах Центральної Ради панували такі думки, що Міхновський має партійні „реакційні замисли”, що взагалі регулярні армії непотрібні, бо революція проголосила принцип „самоозначення націй”, що на крайній випадок сам народ збіратиметься в „народно міліцію”, яка боронитиме край і т. д.

„І на якого лиха цей Міхновський організує військо”, балакали тоді в колах Центральної Ради. „Він до того доорганізується, що якогось генерала над нами поставить. Ми вже, мовляв, з французької революції знаємо, до чого цей мілітаризм в часах революції доводить. Ми до цього ніколи не допустимо.”

У Міхновського вже в червні 17-го року постає плян проголосити державну самостійність України, спіраючись на сили Богданівського полку. При тодішнім безвластті ця думка не була фантастичною. Було вирішено новезити полк пароплавами на Шевченкову могилу і там, на цій святій для всякого свідомого Українця землі, проголосити самостійність Української Держави. Для цього треба було мати надійного командіра полку. Думка призначити самого Міхновського командіром Богданівців була залишена, бо Полуботківці дивилися на цей акт проголошення самостійності і на Богданівський полк тільки, як на початок великої роботи і боялися залишитись без головного свого керівника.

Др. Ол. Соколевич.

М. МІХНОВСЬКИЙ І ПЕРЕЯСЛАВСЬКА УМОВА 1654 Р.

Великий український самостійник МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ (1873-1924), належить до найвизначніших ідеологів української державницької думки. За ширення революційних думок самостійності України в 1900 роках, вірно названо його батьком українського націоналізму, 25 річницю організованої боротьби якого відзначаємо цього року. Вороги українського визволення часто твердять, що наш націоналізм запозичений з західньо європейських тоталітарних доктрин.

Слід пригадати всім тим, що український націоналізм, є витвором генія українського народу княжих часів, козацької доби-Хмельницького, Мазепи, П. Орлика, й т. п., як також новітніх визвольних змагань, Петлюри, Коновальця, Чупринки.

Доказом того може служити „Вивід прав України з 1712 р. П. Орлика, як також твір М. Міхновського „Самостійна Україна”, написана 1900 р., як політична програма для Революційної Української Партії (РУП-у), заснованої в той час на Україні в Харкові.

М. Міхновський є провідною постаттю нашого національного відродження, бо в добу ширення утопічних політичних ідей, світового соціалізму, федералізму й т. п.,

Проф. В. Січинський

К Р И М

Історичний нарис
(Закінчення)

Підчас турецької війни 1735-1738 рр., крім 50.000 українського суходільного війська, брали участь у війні морські козаки, підчас облоги Козлова (Євпаторії), Балаклави і Кафи, обслуговуючи „російську флоту”. В 1736 р. при здобуванні Бахчисараю брало участь 16.000 гетьманського війська і 4.000 запорожців.

Рівно ж здобуття цілого українського Причорномор'я і Криму в кінці XVIII стол. було заслугою головно українського війська, тоді як московські частини йшли переважно по слідах українських козаків. Після ліквідації Запорізької Січі, російська імперія, передбачуючи війну з Туреччиною, мусіла в 1776 р. наново організувати чисто українське військо

з українською старшиною і цілим запорізьким укладом. В 1784 р. створено Бозьке козацьке військо, згодом назване славним чорноморським військом, під проводом військового судді на Запоріжжі полковника Антона Головатого. Власне, заслугою цього війська було здобуття сильних твердинь, будованих французькими і голяндськими інженерами на острові Березані, Очакова, Кінбурна, Гаджбея (Одеси) і взагалі цілого Чорноморського побережжя й Криму в роках 1783-1790.

В 1774 році було проголошено „незалежність” Криму, а фактично відділення від Туреччини, а в 1783 р. „приєднання” Криму до Російської імперії. Перші кораблі, в „Ахтіярській” затоці коло Херсону, як першої військо-

він кинув ключ боротьби за Україну, подібно як переліком зробив це наш національний геній Т. Шевченко.

Досліджуючи причини й спосіб поневолення України імперською Москвою, Міхновський зупиняється над Переяславською угодою з 1654 р., коли „українська республіка злучилася з московською монархією політичною унією”. Міхновський називає її навіть „Переяславською Конституцією”, яка мала б гарантувати державні права та вольності України та яка, на думку П. Орлика „Вид від прав України”, була найсильнішим доказом української Суверенності, бо це був союз двох вільних держав”. Але Москва, починаючи — від 1654 р. перекручує і фальшує Переяславську угоду, надживаючи принцип Переяславської умови перетворила становище правних відносин царського правительства, в становище насилля, що суперечить засадам „політичної унії з Москвою, до якої Україна добровільно прийшла”. Звідси його заключення, що царське правительство не мало права видавати для України зобов'язуючі закони, універсали та адміністративні принципи.

Розглядаючи далі природу й правний характер Переяславської умови, Міхновський стверджує, що „державна наших предків злучилася з московською державою, як рівний із рівним, як вільний із вільним, як дві окремі, незалежні держави, зі своїм власним державним устроєм”. Обі держави об'єдналися для досягнення певних міжнародних-оборонних цілей. Тому в наслідок спілки двох держав, не постає третій новотвір, який розв'язує собі попередні держави, стаючи спадкоємцем двох попередніх суверенних держав, а обі суверенні держави, не дивлячись на ту злуку, існували надалі поруч себе.

Переяславська угода 1654 р. відбулася після майже піврічних переговорів шляхом погодження та знайшла своє відображення в так званих „переяславських статтях”, які Міхновський називає Умовою-контрактом. В них передбачається в основному, що законодавча й адміністративна влада належить гетьманському урядові, без

участі й втручання царського правительства. Україна зберігає своє самостійне військо, не українець не міг бути урядником в Україні. Голову української держави вибирає по власній уподобі український нарід, про що повідомляється царя. Угода гарантує в 13. статті незламність українських стародавніх прав й вольностей, а в 14. статті право України вільних міжнародних зносин з чужими державами.

На думку Міхновського, Переяславська умова має всі предмети міжнародного права, характеристичні творові спілки держав. Під міжнародним оглядом держава Б. Хмельницького, була самостійною державою-республіканської форми, й такою вона увійшла в Переяславський договір. Переяславська умова не є якась анексія України, ані „воз'єднанням”, як це зараз червона Москва, на увесь світ в 300 ліття твердить.

Міхновський слушно зауважує, що Україна не була завойована Москвою в Переяславі, а ні Москва не придбала Україну в наслідок дипломатичних акцій, а Україна на добровільній й рівній засаді заключила угоду в Переяславі, не зрікаючись ні на мить своїх самостійницьких державних прав й вольностей козацької нації.

Переяславська угода 1654 р., чи „Переяславська конституція”, як її називає М. Міхновський, була „стверджена обома контрагентами: народом українським і царем московським”. Він звертає увагу, що згідно із міжнародним правом, ніяка міжнародна умова не може бути однією стороною, одним контрагентом змінена, або анульована, без вислову виразної волі відносно зміни другого контрагента. Коли один контрагент не дотримується принципів умови, тоді другому контрагентові прислуговує право вимагати виконання умови, або узнати ту недодержану умову за зломану, зірвавши з несовісним партнером всі стосунки. Це і зробив був український народ в національній революції 1917 р.

вої бази російської імперії, складалися виключено з Дніпрової і Озівської флотилії під керівництвом запорожців. В 1789 р. **Чорноморська фльота** в Севастополі, що складалася з 4 великих та більшої кількості менших кораблів, теж обслуговувалася бувшими запорожцями. Офіційна реляція Потьомкіна з дня 19. липня 1788 подає, що при здобуванні Чорноморського побережжя, Чорноморська фльота складалася „з 200 менших гребних суден, в кожному по 60 запорожців”... І далі... „цими суднами керують запорожці, котрих тепер є 20.000”, на чолі з їх отаманом Сидіром Білим (записки Одес. Т-во іст. і старов., т. VIII, ст. 223). В 1789 р. ця фльота запорожців цілком розбила турецьку флоту під Кінбурном і Херсоном і так остаточно і назавжди відтято від Туреччини ціле українське Чорноморське побережжя і Крим.

Не зважаючи на те, що російський уряд старався передавати всі новоздобуті землі своїм „дворянам” і заселявав порожні степи чужинцями, все таки природня колонізація Причорномор'я і Криму українцями в кінці XVIII і поч. XIX стол. була дуже інтензивна. Також при т. зв. „транслянтації” (примусове виселення) запорожців і Чорноморського війська (з українців) на Кубань після закінчення війни з Туреччиною, що сталося в 1792 р., частина українських козаків була переселена на побережжя Криму для охоронної служби.

Товарообмін поміж Україною і Кримом особливо посилювався в кінці XVIII стол. Українські чумаки везли на Крим хліб, залізо, ліс та інш. і вивозили з Криму сіль та східні вироби і продукти, причім ініціатива належала українцям. Про цей товарообмін особливо інтересний опис подорожі Гільденштедта 1771-1774 рр.

Російська окупація Криму маркантно позначилася 1796 р., коли від селян було відібрано землю і роздано московським „дворянам”. Ціле населення закріпачено і жорстко експлуатовано, як це признає і „Больш. Совет. Енциклопедія” (том 35, ст. 306-318).

При обсаджуванні Криму московськими частинами війська, було пороблено таку руїну всіх міст і всіх пам'яток архітектури і мистецтва, які перевищують погроми всіх кочовиків разом, що переходили через Крим. Англійський подорожник Е. Д. Кларк, професор Кембриджського Університету, побувавши в Криму і зокрема в Херсонесі в 1812 р., писав: „Руїни Херсонесу були ще тривалі і були ще скрізь навіть двері будов... Але як прийшли росіяни, все було відразу здемольовано”. Кларк на власні очі бачив, як москалі закладали міни під античні храми, гаками розтягали мармурові бльоки каменя, роблячи це систе-

матично на наказ згори! Про Бахчисарай пише: „росіяни задовольнили свою варварську насолоду руйнування, знищили цілковито цю столицю”. В Керчі „Зрівняли з землею 500 будівель”, замість того спромоглися побудувати „коло тридцяти вбогих бараків”...

Не краще виглядала справа з археологічними розкопками і дослідженням пам'яток, коли шукаючи за дорогоцінностями, російські „гробкопателі” руйнували могильники і цілі надземні будови. Під час будування доріг, військових споруд і „модерних” домів, розбирали дорогі пам'ятки архітектури античних і старохристиянських часів. І так з величезних мистецьких скарбів Криму тепер майже нічого не залишилося, особливо з надземних частин будов.

Відношення російської адміністрації до духових цінностей місцевого населення перевищувало найбільше дикунство. В 1833 році, за наказом „Таврического” губернатора від татарського населення Криму було відібрано і спалено всі старовинні рукописи, записи і рукописні книги. Обмеження, переслідування і нищення татарських шкіл, освітніх і культурних товариств та інституцій — це окрема сторінка історії російської адміністрації в Криму, повна печуваного варварства. Все це робилося всупереч Маніфесту Катерини II з дня 8 квітня 1783 р. (рік обсадження Криму), яка клялася „за себе і своїх спадкоємців” дати татарам подібні права з іншими „нашими подданими” і запевняла „свободное отправление со всеми законными обрядами пребудет неприкосновенно”. Винищуючи татарське населення Криму, російський уряд населявав Крим різними чужими народами — італійцями, німцями, болгарами, македонцями, вірменами та інш., тоді як міста і купілеві місцевості обсаджував російською адміністрацією та іншим впливовим елементом з Московщини. Супроти того татарське населення Криму масово емігрувало до Туреччини, Болгарії, Румунії, особливо в 60-х і 90-х роках XIX стол. Наслідком того татарське населення Криму зменшилося на 60 %.

З описів Криму перш. половини XIX стол., крім згаданого вище Кларка, цікава подорож французького маршала Мармона 1834 р. Він згадує корабельні доки в Севастополі, які тоді якраз будувалися. З інших джерел знаємо, що там працювало найбільше українських майстрів і ремісників корабельного будівництва, переважено з бувших запорожців. Далі Мармон каже про фабрику смушків в Євпаторії, добування соли з соляних озер коло Євпаторії і Перекопу. Про Керч пише, що річно там переходило 400 кораблів, згадує також риб-

ний промисел і консервацію риби „голяндським способом”. Закінчує опис Керчі так: „Зо всіх приємностей, якими нас оточували, я був особливо зворушений козацькою піснею і найбільш прекрасні голоси співали сумні, меланхолійні пісні, наповнені солодкою мельодією”.

Втрачення зверхності над Кримом Туреччиною не давало спокою турецькому уряду. В половині XIX стол. була ще одна спроба Туреччини опанувати Крим. Була створена коаліція Англія-Франція-Туреччина, з участю також Італії. Військові кораблі переводили облогу Криму в роках 1854-1855, але без особливого успіху. При тім, зовсім не бралось на увагу інтереси і стремління місцевого населення Криму і України, тільки коаліція мала на увазі здобути вільний торговельний доступ до Криму. Між тим на самій Україні, з вибухом Кримської війни 1854 р., віджили традиції українського війська та ворожости до російської імперії. Царські заяви на весні 1855 р. про добровольців на війну, українське селянство, особливо на Київщині і Поділлі, використало для самочинного творення Українського козацького війська. Цей рух, під назвою „Київська Козаччина”, було криваво придушено московським військом і засланням провідників на Сибір.

Хоч в кримській війні, військово-морська перевага була по стороні коаліції, однак, 11-місячна облога Севастополя закінчилася умовою з російським урядом, за якою Крим далі залишався за російською імперією при тім без ніяких забезпечень чи полегчій для місцевого населення. Таким чином Росія мала можливість далі провадити бзоглядне винищування татар та русифікації Криму.

Заселення Криму українцями, відбувалося рівночасно з заселенням цілої степової України, з якою Крим все був у тісному контакті та творив природне і господарське продовження української території. Вкінці XVIII і XIX стол. це заселення українським селянством було дуже інтенсивне і переводилося мирним шляхом, без ніякої допомоги, а скорше з перешкодами з боку російської адміністрації. Наплив українських хліборобів на Крим залежав ще від спеціальних обставин татарського життя і побуту. Річ в тому, що татари, як колишні кочевники не були схильні до хліборобства. В старі часи татари на Кримі обробляли свої лани з konieczности, працею невольників, яких набирали головню з українських військових і цивільних бранців. Коли ж невольників бракувало, або вони вже не існували, то татари зовсім покидали хліборобську працю, більше займаючись садівництвом, скотарством і торгівлею. Коли ж кримські зем-

лі російської уряд почав роздавати своїм „дворянам”, тоді російські поміщики вербували хліборобів, головню з українських селян. Згодом земля переходила до рук українських селян природним шляхом, арендою і купівлею на власність.

І так протягом XIX стол. степова частина Криму опинилася переважно в руках українського селянства. Російська адміністрація записувала українців, звичайно, як „русские” і тому офіційна російська статистика подавала фальшивий образ населення Криму. Все таки і за цією офіційною статистикою в 1897 р. в Кримі було 63 тисячі українців, причім за окремими повітами українців було: в пов. Перекоп 22 %, Євпаторія 21 %, Керч 16 %, Севастополь 13 %, Теодосія 12 %. Натомість татари складали лише 13 % до всього населення Криму.

Перед першою світовою війною українці щільно заселяли не тільки північну, степову частину Криму, але багато українських сіл було під Семфірополем, де розмовляли українською мовою. Саме ті українські села доставляли до міст сільсько-господарські продукти та мали певні торговельні зносини з корінною Україною. Татарські аули жили зовсім відокремлено, своїм життям і відігравали малу роль в економічному життю краю.

Інша ділянка життя і побуту, яка була обсаджена українцями, — це морська торговельна і особливо військова фльота. Протягом цілого XIX і початку XX стол. матроси, підстаршини і технічна обслуга Чорноморської фльоти складалася у великій більшості з українців. У Чорноморській військовій флоті були навіть таємні українські гуртки, що плекали національну свідомість і українські державницькі традиції поміж матросами і підстаршинами фльоти. Навіть назви військових кораблів за царських часів залишалися ще давні українські, як „Гайдамака”, „Запорожець”, „Україна”, „Кубань”. Одна з севастопольських заток мала назву ще до недавня „Козацької”.

Чорноморська фльота була дуже ослаблена під час російсько-японської війни 1904-1905 рр., коли в морському бою в Цусимській затоці (поміж Японією і Кореєю) загинула краща частина Чорноморської фльоти. Тому під час світової війни 1914-1917 рр. Чорноморська фльота активно не виступала, навіть проти Туреччини. Життя в Кримі проходило спокійно, не рахуючи тих тягарів, які населення терпіло в зв'язку з війною. Під час першої світової війни одинокий раз Туреччина зробила військову демонстрацію під Одесою, вистріливши кілька гарматних стрілень на неук-

ріплене торговельне місто, з двох крейсерів, які позичила Німеччина для турків.

Під час революції в російській імперії 1905 р. неспокій, заворушення і одвертий виступ проти російського царського уряду був саме на тих військових кораблях Севастополя, де екіпаж був у переважачій більшості з українців. Повстання тих кораблів, коли були потоплені в морі офіцери московської національності, закінчилося, як відомо, перемогою тої частини фльоти, яка була обсаджена у значній частині москалями і залишилася вірна царському уряду. Одинокий дреднаут „Потьомкін” не був переможений, не піддався і причалив до Констанци в Румунії. Комендантом цього революційного корабля був свідомий українець, підстаршина фльоти Дерев'яно, а вів корабель військовий інженер, теж свідомий українець, Ол. Коваленко. Власне, на „Потьомкіну” був одинокий українець-старшина і він став фактичним капітаном корабля.

З вибухом революції 1917 р. і розвалом російської імперії та створенням **Української Центральної Ради** в Києві, зразу віджили традиції української фльоти. Вже в березні 1917 р. почала діяти „Чорноморська Генеральна Рада”, що складалася з українців-старшин, підстаршин, і матросів військової фльоти з осідком у Севастополі, а які перед тим гуртувалися в українських таємних організаціях „Кобзар”. Чорноморська Генеральна Рада мала таку вагу, що половина кораблів фльоти плавала під українським прапором. По містах Криму постали місцеві Революційні Комітети, що спочатку склалися з росіян, українців, і караїмів (семіти з колишньої Хозарії).

Татарська національно-революційна діяльність проходила в формах, подібних до української діяльності. Про це писали і російські „Южн. Ведомости”, підкреслюючи, що татари „пішли по стопах українців”. Також на „З'їзді Народів” (був. російської імперії), який був організований Центральною Радою, що відбувся в Києві в серпні 1917 р., брали участь кримські татари. Делегатський з'їзд 1-2 жовтня 1917 р. в Симферополі для скликання татарського парламенту „Курултай”, постановив скликати цей парламент 24 листопада, але він не відбувся. В міжчасі в листопаді 1917 р. Українська Центральна Рада проголосила приєднання трьох північних повітів Криму до України, з чого повстав конфлікт з росіянами і татарами. В грудні 1917 р. татарський делегатський „Курултай” вибрав свій уряд і директорію з 5 осіб, на чолі з Чембеем. Влада цього уряду не сягала на цілий Крим і взагалі не виявляла великої політичної активності. А в скорому часі, 13 січня 1918 р., — владу в

Криму захопили на короткий час російські більшовики в Симферополі. За відомостями „Больш. Сов. Энциклопедії” (т. 35, ст. 306-318), зв'язок цього большевицького правління з іншими кримськими містами був слабкий, а кримські села зовсім не були заступлені. Одне і цей большевицький „Центр. Испол. Комитет”, як каже „Сов. Энциклопедія”, „через зраду троцькістів” виніс постанову, прихильну до Берестейського миру, який був заключений поміж Німеччиною, Україною і Росією, з визнанням Самостійної Української Народної Республіки. Таку саму прихильну до Берестейського миру постанову виніс „Губерніальний з'їзд Советів” дня 6 березня 1918 р.

Між тим український уряд в Києві робив потрібні приготування до опанування Чорного моря, без чого було неможливе і саме існування української держави. Дня 23 грудня 1918 р., У. Н. Республіка перебрала всю військову і торговельну флоту Чорного моря, що перед тим належала до російської імперії. Розуміється, що це в першій мірі відносилось до Криму.

Дальшим актом було обсадження Криму українським військом, тим більше, що в Криму російські більшовики зміцнювали своє становище і була небезпека зовсім втратити чорноморську флоту для У. Н. Р.

Десятого квітня 1918 р. Запорізька дивізія під проводом полк. Болбочана, вирушила в похід на Крим. Інша група українських військ була під проводом полк. Натієва. Не зважаючи на сильний опір більшовиків, що склалися з московських частин, українська дивізія з боєм пробилася через Старий Запорізький Шлях по лінії Мелітопіль-Сиваш. І дня 29 квітня обсадила Джанкою та стала під Симферополем. Місцеве населення радо витало українське військо, а місцеве самоврядування признало українську владу, про що була спеціальна постанова. Обсадження Криму українським військом стало сигналом для військової фльоти в Севастополі. В той же день 29 квітня 1918 року о год. 4 пополуд. ціла військова флота в Севастополі урочисто підняла прапор **Української Народної Республіки** і тим прилучилась до української держави. Цей акт відбувся без ніяких інцидентів, навпаки з великим піднесенням настроєм і пієтизмом матросів і цілого екіпажу фльоти. Проголошення перебрання влади на Україні гетьманом Павлом Скоропадським, прийняла Чорноморська флота на другий день так само в повній дисципліні і порядку. Нарешті у вересні 1918 р. український уряд з представниками Криму — татарами, німецькими кольтоністами і українцями — підписав умову про прилучення Кри-

му до України, з забезпеченням Криму внутрішньої автономії.

По Берестейському мирі німці, вмішуючись до українських внутрішніх справ, почали провадити свою політику і в Криму, спочатку йдучи по лінії турецьких інтересів. Як відомо, Джафер Сейдамент, що під час першої світової війни втік з Криму до Туреччини, склав з турецьким урядом умову про протекторат Туреччини над „незалежним Кримом”, а по Берестейському мирі повернувся до Криму з групою турецьких старшин і став, за підтримкою німців прем'єр-міністром місцевого кримського уряду. Урядування Сейдамента тривало дуже коротко: від 18 травня до 5 червня, коли німці передали урядування ген. Сулькевичу (литовський татарин, а фактично російський бюрократ). Останній беззастережено виконував усі накази німців і був у конфлікті з українським урядом у Києві. Відомо також, що німці носилися з думкою створити з Криму якусь державу з німецькими колоністами.

Часи перебування російських монархічних військ в Криму позначилися підпадом цілого громадського життя, зокрема автономістичних змагань татар і, нарешті, голодом місцевого населення. Двадцять третього серпня 1919 р. загін російських офіцерів розгромив татарську директорію та редакцію її органу „Міллет”. В серпні 1919 р. ліквідовано і автономний парламент. Англія і Франція, підтримуючи російські монархічні війська Денікіна і Врангеля, та не враховуючи інтересів місцевого населення та України, робили ту саму помилку, як у війнах 1736 і 1854 рр. Російські монархічні війська зовсім не визнаючи українських змагань, викликали на Україні спільну протиакцію. Українські війська і населення України вело боротьбу з російськими монархічними частинами не з меншою завзятістю, як і проти большевиків. Боротьба на два фронти проти російських імперіялістів білих і червоних, розуміється, сильно ослабила Україну, хоч війська Денікіна і Врангеля зазнали цілковитої поразки. З того скористали тільки большевики і вкінці 1920 р. обсадили Крим, проголосивши його Автономною Советською Республікою, але при господарському районуванні Крим і надалі залишився спільно з Україною у „Південно-Гірничо-Промисловій Області”. Це і не диво, бо ціла індустрія Криму залежить від України. Виріб заліза і сталі в Криму не може обійтися без мангану з Нікополя і високоякісного кам'яного вугілля з Донецького басейну.

Доба советського Криму знаменує собою скріплення російського становища на Чорному морі, дальше переслідування автономістично-

го руху, посилення московської людности в Криму і нарешті підупад хліборобства в степовому Криму. Між іншим московський уряд кілька разів переводив „виміну” матросів, перекидаючи українців до Балтійської і Тихоокеанської фльоти та обсаджуючи Чорноморську Флоту московськими матросами, головно, з Балтійської та Біломорської фльоти.

За советською статистикою 1926 р. в Криму було 714.000 осіб. За „Енцикл. Українознавства” національний склад того року, мав би бути такий: москалів 28 %, українців 25 %, татар 20 %, німців 6 %, кавказ.-горців 4 %, вірмен 4 %, греків 3 %, поляків 0,7 %, інших коло 9 %.

Ще треба відмітити, що новочасна Польща зі своїми великодержавними проектами об'єднання народів від Чорного до Балтійського моря, веда таку ж свою політику спеціально щодо Криму, маючи не це деякі авізії Туреччини. В 30-х роках на еміграції виявив певну активність кримський татарин Сайдамент, вихований в Царгороді, що у Варшаві виготовив меморандум до Ліги Націй, з вимогою відатти Крим під протекторат... Польщі. Він же, разом з Мурським, видав у Туреччині книжку про Україну, в якій Крим відсепарував від України. В 1952 р. вийшла книга в німецькій маві „Національна боротьба кримських тюрків” з тенденцією відділення Криму в окрему державу, а фактично, як терен потрібний для Туреччини. Автор книги Едіджа Кірімалія, як кажуть є псевдонім польського публіциста...

За Британською Енциклопедією, в 1938 р. в Криму було 1.270.000 населення.

Друга світова війна принесла Криму страшну руйну, особливо при облозі німцями в 1942 р. Севастополя.

По другій світовій війні, Москва майже зовсім знищила і виселила татар з Криму, ніби за їх прихильність до німців. За останніми відомостями, залишилося тепер в Криму коло 10-20.000 татар, себто становлять вони коло 1 % цілого населення Криму.

В останні роки Москва уділяє особливу увагу Криму. Спеціальні археологічні експедиції Академії Наук СРСР переводять розкопи і дослідження пам'яток минувшини, улаштовують наукові сесії, друкуються численні історичні та інші статті про Крим. Звичайно кладеться великий наголос на „скитську і слав'янську добу” в історії Криму та його „невідлучний зв'язок з Росією”.

Нарешті несподівано для західнього світу, дня 13 лютого 1954 р. „Президія Верховного Совета СРСР”, в порозумінні і за згодою

(Закінчення стр. 36)

Др. М. Дикий

В 15-ті РОКОВИНИ ПОСТАННЯ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

(С П О Г А Д)

(Закінчення)

Нова влада в Хусті розгорнула широку працю. Наладнано комунікацію, перервану через відступлення згаданих міст для Мадярщини, зорганізовано правильне постачання, реорганізовано шкільництво, судівництво, взагалі цілу адміністрацію. Апостольська столиця вислала 15 листопада Преосв. Діонізія Нарадія, як адміністратора єпархії, відірваної від Ужгороду.

Празький парламент схвалив 22 листопада конституційний закон для Закарпаття, а в наслідок великого негодування населення, особним актом дня 30 листопада вже побіч назви Підкарпатська Русь офіційно допускає назву Карпатська Україна.

Того ж самого дня вибрано президентом в Празі др. Емілія Гаху. Після цього всі урядові федеративної влади подались до демісії. Дня 1 грудня прем'єром на Карпатській Україні стає знов о. А. Волошин, другим, членом уряду Юл. Ревай, а третього, якого мав іменувати прем'єр, чеська влада стало відкидала, аж 17 січня 1939 року Гаха, без порозуміння з прем. Волошином, іменував чеського москофіла ген. А. Прхалу. Це викликало великі протическі демонстрації всього населення Карпатської України, а прем'єр Волошин попросту не допустив його до уряду, так що він мусів опустити Хуст під охороною панцерних авт.

Нарешті прийшов незабутній день 12 лютого 1939 року, день виборів до Карпатського Союму. День цей був великою маніфестацією українського духа та тріумфом націоналістичної ідеї, народу віками забутої країни. Народ (93,2% голосів) вибрав 32 законних послів до першого союму своєї нової вільно держави. Вся країна замаїлася синьо-жовтими прапорами, а на верхів'ях гір запалали вогні волі. Через тиждень відбувся перший великий з'їзд „Карпатської Січі” у Хусті, в якому взяло участь 5.000 уніформованих і стільки ж неуніформованих січовиків. Ці події розбурхали умн і серця усіх українців по обох боках Карпат та викликали скажену лють у зловних сусідів — поляків та мадяр. Посилений польський терор на Західних Землях, що мав заглушити гомін подій у Карпатській Україні, не приніс полякам сподіваного ус-

піху. Не злякалась його ОУН, яка завжди виходила побідно в борбі з польським окупантом. Вона поклала собі за ціль увійти всеціло в дію Карпатської України та провести її до кінця, творячи там лише кріпку базу до побідного походу за права і волю цілого українського народу. Молодь з найдалших закутків української землі Галичини, Волині, Полісся, Буковини ринула на Карпатську Україну. Не помогли тут ні граничні застави поляків і румунів, ні наспіх збудовані чеською адміністрацією конц-табори, ані терористичні банди, що переловлювали та мордували молодих недосвідчених хлопців, а переловлених прикордонною сторожею ставляли перед доразний суд та розстрілювали. Таких випадків до кінця січня було 78.

Особливо гарячу і невтомну роботу серед населення по найдалших закутках країни розгорнула Карпатська Січ. Вони, оті синьо-уніформовні січовики, густою мережею своїх станиць покрили цілу країну. Скрізь залунала українська мова, українська пісня. Ціла країна замаїла синьо-жовтими прапорами. Деся подівся чужий елемент населення. Вони позникали, або станули до співпраці з українською владою. Хоч може не щиро, а все таки маніфестували свою лояльність. Та найбільше змінив своє обличчя колись малий провінційний Хуст — тепер вже столиця держави. Там закипіла гарячкова державно-творча праця. Серцем цілого життя і праці були: будинок державної влади, команда січі, січова гостиниця, а, головно, кіш січі. Це найголовніші невральгічні пункти країни.

Командний склад січі відзеркалював склад стрілецтва. Ніхто не думав, ані не питав, з якого хто кутка України. До праці станули усі рам'я об рам'я, бо січовик це не тільки вояк; він повновартний громадянин і робітник на усіх ділянках державно-творчої праці. Січовики провадили завзяту боротьбу з масово-надсланими терористами та вели національно-освідомлюючу роботу серед населення.

Головна команда січі, зі своїм начальником штабу сл. п. М. Колодзінським-Гузаром, Романом Шухевичем, (псевдо Щука), Зеновієм Коссяком, Євгеном Врещоною, що на заклик Карпатської України, літом 1938 року пішли організувати там те, до чого готовилися багато років — творити українську збройну силу — упорядкувала взірчево перші військові відділи. Команда розмістила їх по всіх містах Карпатської України та порозставляла застави вздовж польського та мадярського кордонів.

Швидко і здецидоване льюкалізуваня акції терористичних банд, надсланих Польщею і Мадярщиною, останні з німецькою машинною зброєю, стало впливом українських вояцьких вмілостей.

Велике обурення в січовиків викликало ставлення чеського командування супроти мадярських терористичних банд. Зліквідований більший відділ мадярських терористів, в складі трьох сотень добірних, перебраних

(Закінчення з ст. 35.)

Президії „Верховного Совета РСФСР” (себто Російської Советської Республіки) і з представниками Президії Верховного Совета УССР та представниками Криму — Ляніна і Каркова, прийняли постанову про прилучення Криму до Української Республіки. Як головні причини цього акту було подано „територіяльна близькість Криму до України, спільність їх економіки і факт тісних господарських і культурних зв'язків”.

в напівцивільний одяг гонведів, вихованих на спеціальних для того курсах, а вивінуваних новенькою німецькою машиною зброєю, січовики передали до диспозиції чеського командування, яке, однак, нагодувавши їх та повернувши їм зброю, відіслало назад до Мадярщини.

Січчю зацікачувались чужинці, що цілими валками снували по Карпатській Україні з правдивими і неправдивими паспортами. Вся українська преса цілого світу: Польщі, Америки, Канади, Аргентини, далекого Манджуко з симпатією поставилась до Карпатської Січі. Навіть ворожа преса віднеслась з повагою, хоч з явною злобою.

Советська преса, зі злобною іронією наводила слова Сталіна, виголошені на конгресі, мовляв, позлітались українські фашисти до Хусту та під проводом такого ж фашиста Волошина мріють руками січовиків прилучити слона до комара, (себто Радянську Україну до Закарпаття).

На команду січі звалилась безліч усякої праці. Вона вела пропагандивний відділ. Там видається преса, розсилаються різні інформації за кордон, нав'язується зв'язки з різними організаціями за кордоном та установами для заповнення доставки зброї.

Там навалом залягають заграничні кореспонденти з різних країн, як Франція, Англія, Швеція, Швейцарія, Іспанія, навіть національний Китай і Манджуко, яким уділяється інтерв'ю.

Та найголовніше завдання припало таки Романові Шухевичеві, чи пак Чотареві Щуці (пізнішому генералові Тарасові Чупринці — головному командувачеві УПА), який перебрав тоді функцію офіцера для окремих доручень в штабі Карпатської Січі. Його завданням було організувати доставку зброї для Карп. Січі. Він роз'їздив до Праги, Відня, Берліна і Ковна, ночами перекрадався до Львова, щоб домовитись з „Молодою Громадою” — організацією західно-українських комбатантів в справі озброєння та поповнення Карп. Січі.

В наслідок його старань Укр. Економічні Організації дали до розпорядження Карп. Січі поважні грошеві засоби на озброєння 5-6 тисяч вояків. Потрібні старшинські кадри та спеціалісти мали бути перекинені з західно-українських земель. Він їздив тоді також до проводу українських націоналістів та старався роздобути зброю через різні фірми, що йому частинно удалось. Він був тим, що цілу свою увагу присвятив розбудові збройної сили та належно її вивінування. А протинився безплянній мобілізації молоді, як довго не було її чим вивінувати та забезпечити. Ці його прикмети тверезого калькулятора в організуванні збройних сил розвинулись в цілій повноті під час другої світової війни, а головню, в часі організації УПА.

Тим часом політичні події на Карпатській Україні покотились швидким темпом. Мадярщина, що дістала від Гітлера і Мусоліні тайну згоду на анексію Карпатської України. 26 листопада 1938 року перевела мобілізацію та 13 березня 1939 року сконцентрувала свої війська вздовж кордонів Карпатської України. Польща, що дістала від Герінга, на славнозвісному полюванні в Біловезькій Пущі, обіцянку спільного кордону з Мадярщиною, концентрувала також свої війська на своєму кордоні, допомагаючи Мадярщині. Центральний Празький Уряд і далі не перес-

тав колотити та після генерала Прхлу вже як командувача чеських військ на Карпатську Україну. Український Уряд цьому рішуче спротивився, а населення дало вияв свого великого обурення. В наслідок цього Прхала рішився запровадити на Карпатській Україні військову диктатуру.

Дня 14 березня поспалося в кількох пунктах Хусту перші стріли з кулеметів та вибухи ручних гранат. Чеські військові частини заатакували січовий кіш, команду січі будинок уряду та січову гостинницю, намагаючись розброїти карпатську січ. Однак, хоробра і рішуча відсіч січовиків паралізує їхні заміри, ба навіть переходять до наступу і роззброюють поодинокі чеські відділи. Стрільництво триває аж до полуудня другого дня. І коли загли гарматні стріли на кордонах Карпатської України зі сторони Мадярщини, чехи побачили безвиглядність і безпредметність їхньої інтервенційної акції, відступають, навіть здають зброю. Так скінчився той пуч неславної чеської армії.

Перший наступ мадярської армії, киненої в великих масах, та вивінуваної модерною німецькою машиною зброєю, почався на Севлюш. Під гуком канонади мадярського війська зібрався перший сойм Карпатської України на засідання. Вночі 15 березня схвалено перші основні закони Карпатської України.

1. Карпатська Україна стає вільною, від нікого незалежною державою.

2. Її першим президентом є вибраний о. др. Августин Волошин.

3. Карпатська Україна є невідривною складовою частиною Великої Української Землі.

4. Гербом Карпатської України є Чорний Карпатський Ведмідь на синьо-жовтому пасястому полі.

Сойм видав прокламацію до карпато-українського народу з заклинком боронити zagrożену незалежність держави. Президент Волошин іменував прем'єром уряду Ю. Ревая та доручив йому скласти кабінет. В міжчасі німецькі війська зайняли Прагу і з тим моментом перестала існувати Чехо-Словацька Республіка, а Чехія згодом перемінилася на протекторат. Мадяри почали загарбницький похід проти Карпатської України, а одночасно Румуни почали окупацію 20 громад східної частини Карпатської України. На протимадярському фронті ідуть криваві бої. Молода Карпато-Українська держава грудьми своїх завязятих та вірних січовиків боронить своїх прав. Відділ Карпато-Української Армії з найбільшим завзяттям спінняє похід десятикрат сильніших і модерно вивінуваних мадярських загарбників. В акції мадярської армії з'являються італійські літаки, що невпинно обстрілюють відділи січовиків. Особливо грізні ситуації постають на відтинках фронту, що обсажені були колись чеськими відділами, які, кинувши зброю, відходять з зацілля. З'єднання карпато-української національної оборони жертовно старається направити ті відтинки фронту та відбити мадяр на їх вихідні позиції, що їм частинно удається. Десь близько півночі німецький дипломатичний представник у Хусті передає телеграму від свого уряду в якій написано: „Уряд Німеччини вважає за доцільне віддати Мадярщині Карпатську Україну без зайвого проливу крові”. Президент повинен дати відповідь. На засіданні

уряду і команди січі на пропозицію поруч. Щуки-Щухевича рішено відповісти: „Ми не чехи, ми боронитимем своїх натуральних прав”. То був перший стріл проти гітлерівської затії і його виміряли перші українці в місяці слави Карпатської України. Мадярські війська з трудом лише посуваються вперед, зустрічаючи непередбачено сильний спротив карпатських січовиків. Впродовж двох днів вони пройшли боєм кілька кілометрів на схід від Севлюша та біля 10 кілометрів у підходах на Сваляву. Зав'язався завзятий бій за Сваляву. Мадяри виявляють нелюдську жорстокість по відношенні до ранених і полонених січовиків. 17 березня вив'язались найтяжчі бої на підходах до Хусту. Крім Польщі помагала мадярам також і Італія, яка перша привітала загарбницький напад мадярської армії на Карпатську Україну. Згодом вив'язався бій за Хуст. Оборонним пунктом став хустський замок. Там же разом з рядовими січовиками взяли безпосередню участь в обороні столиці також і головна команда Карпатської Січі в цілоденному бою за столицю, в якому занотовано безліч жорстоких моментів, падає смертю героя начальник штабу М. Колодінський та штабові старшини: Тарнавський-Коссак, Блисків та Винар і другі. Поручник Щука-Щухевич із невеликим відділом має визначений напрям Бичків. Відбиваючись від мадярських частин багнетами, турують собі дорогу до означеного пункту. Однак місто застав занятим вже мадярськими військами, а команда цього відтинку уступила в гори. В деяких частинах мадярські з'єднання досягнули вже польську границю. Впродовж дня велся ще на поодиноких відтинках фронту завзяті бої січовиків, однак, справа оборони Карпатської України була вже перерішена.

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ.

ВЕЛЬМИШАНОВНИЙ ПАНЕ РЕДАКТОРЕ!

Прошу Вас не відмовити помістити на сторінках „Вісника” цих кілька рядків. Хочу висловити свої скромні завваги до рецензії на книжку П. Мірчука „Українська Повстанська Армія”, вміщену у збірничковій „Вільна Україна” ч. 1, 1954 р.

Видає цей збірник „Вільна Громада” в Америці. Так виглядає, що співпрацюють в ньому люди, які колись на західно-українських землях, згідно з канонами соціалізму, проповідували, що релігія то опійом для людей, воювали з попівщиною, послідовно проповідували примат класової боротьби, замість гармонійної національної співпраці. Про революційну боротьбу, а тим більше про активну з окупантами Української Землі від них не було чути. Прочитавши у вступній статті платформу того збірника, я було зрадів, бо вичитав, що „ми (редакція) ставимо християнські моральні принципи в підставу суцільної організації й співжиття”. „Вважаємо, що нашу визвольну боротьбу мусимо провадити і в часі міжнароднього миру, і в часі міжнародньої війни”. Подумав собі: люди еволюціонують, бодай на старості. За редакційною статтею, вміщено статтю д-р. М. Стахова „До проблематики революції із соціологічного погляду”. А хто ж бо

не знає радикальної діяльності п. Стахова на Західних Українських Землях.

Та радість була передчасна, коли я прочитав рецензію на книжку Мірчука, написану Ярославом Кутько. Власно кажучи, п. Кутько не рецензує книжки Мірчука, а пробує заперечити боротьбу українського націоналізму і боротьбу Української Повстанської Армії. Про книжку написано, що вона є „баламутство” і „повинен хтось з інтелектуальним сумлінням взятися за написання правдивої історії УПА”. Що то за „інтелектуальне сумління”, я так і не второвав. Розумію національне сумління людини, сумління християнське, — людини-християнина, а що то за „інтелектуальне”, незнаю. Це виходило б, сумління, підпорядковане інтелектові, узалежене від нього, чи як. Пан Кутько, мабуть, людина з інтелектуальним сумлінням замість рецензії, взявся поза всяким сумлінням оклеветувати Визвольну Боротьбу. Революційну доктрину українського націоналізму (обох середовищ ОУН) п. Кутько заперечує, не визнає. Бо твердить він, революційне наставлення витворив народницько-демократичний рух, а середовище обох ОУН тільки перебрали те у викривленій формі”. Народницький радикалізм —, говорять Кутько, не відкидав революції, а вважав її засобом „для досягнення визвольної, соціально-національної мети”. До соціального визволення приточене національне. В канонах соціалізму після солідарности всесвітнього пролетаріату, національні перетинки зникнуть.

„Діяльність УВО, а потім ОУН”, автор рецензії називає нонсенсом, бо та діяльність незгідна з „інтелектуальним сумлінням” автора. Оце його сумління велить вести визвольну політику дуже економічно, так, що „поставлена мета має бути досягнена в максимальній мірі при накладі (мабуть вкладі — Редакція) мінімальних коштів, тобто жертв”. Не політика, а бізнес за правилом: — цента вкладаю, а долара здобуваю. Що спільного має така засада з християнською мораллю, в якій говориться: „ніхто більшої любови не має, як той, що віддає життя за друзі свої”. Автор рецензії називає революційну боротьбу ОУН проти польської окупації „позбавленою всякого сенсу” і свої розумовання, оперті, очевидно, на „інтелектуальне сумління” обгрунтовує. Коли б всі українці, розуміє автор, під Польщею виступили б революційно проти Польщі, і коли б цей виступ удався, то він би не мав жодного сенсу, бо „на другий день Польща здусила б своїми танками всю революційну масу українства на ЗУЗ”, а коли б вона не здусила, то на третій, чи на п'ятий день „прийшла б зі Сходу советська армія з інтервенцією заводити лад, як це було 17. вересня 1939 року”. Забув тільки п. Кутько, вихвалюючи тактику народньо-демократичної доктрини, згадати, як поводити себе люди з „інтелектуальним сумлінням” в часи советської окупації, кермуючись засадами економії, занедбавши національне сумління й честь національну.

З неприхованим цинізмом, автор заперечує боротьбу УПА проти німців і проти советів. „Виступаючи проти большевицьких партизан та проливаючи для того цінну кров української молоді, Провід УПА (у автора Другої) фактично помагав тим способом нацштам, що гнобили український народ”. „Знову ж виступаючи проти німець-

ких сил, тим самим Провід УПА помагав більшовикам скоріше зайняти Українські Землі". Отак написано. Дискутувати з такими „економічними думками” зайво. П. Кутько розуміє, що він, заперечуючи активну боротьбу, нічого не може протиставити їй, ніяких перспектив не має нація для свого визволення, коли вона обіпре свою визвольну політику на бізнесові засади. Твердячи, що вся боротьба, ведена ОУН, є нонсенс, автор тої думки, що треба було ждати „аж поки прийде зудар третьої світової сили — західної демократії, з оставшим одним із тоталітарних імперіялістів, тоді може і повинна українська сила виступити із Заходом, як самостійний союзник”. Навіть і тут може, а може й ні!

А що маємо робити, якщо той Захід буде ставитись так до українського визволення, як він ставився в 17-х роках та й взагалі звідки у автора певність, що Захід коли небудь буде обороняти інтереси Української Державності.

В „Летючим кораблі” Мосене наводять діалог між двома вояками що обороняли місто Брюге від еспанської навали в XVI столітті. В тому діалозі два світогляди, і один з них радить прийняти нам автор рецензії, ісповідуючи його сам.

Перший радник каже:
 „Один є вихід: почнемо
 Спокійно, споро працювати,
 Збирати силу й міцність.
 Бо краще для вітчизни жить,
 Ніж для вітчизни умирати.
 А наші мрії здійснять діти...
 Другий радник відповідає:
 Нащадки, діти кажеш ти?
 А чом же ти такої гадки,
 Що міць чужинчої п'яти
 Спроможуть знищити нащадки,
 Як не навчили їх іти
 Батьки до ясної мети?
 З дитинства звикнувши згицати
 Покірно спину перед паном,
 Чи прийде в думку їм повстать?...
 О, як облудна ця порада!
 Так зрадники лише одні
 Казати можуть: що їм зрада?
 Для них дорожчі калитки,
 Крамниці їхні й товари,
 Тепленьких запічків кутки...
 Ось я казатиму і знов:
 Змагати за святую справу,
 Віддати за неї й кров!
 Еспаніям — месть; краю — любов!

Дві пеніки, дві вдачі були вони і є. Горе народові, коли перемагає в нього вдача пічкурів; з ними у проводі поневолена нація найбільше може пригнати ярмо до шиї, а ніколи того ярма не скине.

З пошаною

П. Гречка.

БІБЛЮГРАФІЯ

НОВІ ПУБЛІКАЦІЇ ПРО УКРАЇНУ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Перед нами „Біла книга про релігійне переслідування в Україні”, англійською мовою. Рим, 1953, 114 стр. Видана Апостольською Візитатурою Українців-католиків Західної Європи та українським католицьким священством. Вступне слово Архиепископа Кир Івана Бучка. На вступі подано історичний нарис про християнство і католицизм на Україні в рр. 988-1917. Перший розділ обіймає період комуністичної окупації України після ліквідації Української Держави р. 1925. В цьому розділі подано боротьбу більшовиків проти українського селянства, про знищення української провідної верстви й інтелігенції та про ліквідацію української православної церкви. В другому розділі подано боротьбу комунізму проти української католицької церкви за часів першої окупації Галичини 1939-1941 рр. та в рр. 1944 і 1952, після другої окупації західно-українських Земель Москвою. Висвітлено умови життя української церкви під комунізмом в Карпатській Україні. У висновках наведено порівняння страт української католицької церкви та про офіційну ліквідацію української церкви. В кінці вміщено матеріали про оборону української католицької церкви Святішим Отцем в останніх роках. В книзі подано карту України, багато статистичного матеріалу та ілюстрації.

Др. О. Соколевич

КНИГА ПРО УПА „УКРАЇНЬКА ПОВСТАНЬСКА АРМІЯ В БОРОТЬБІ ЗА СВОБОДУ”

започаткована ще 1952 р. Святочним Комітетом в Нью-Йорку, який доручив, покликаний Видавничій Комісії при Об'єднаному Комітеті Американсько-українських Організацій, видати її англійською мовою.

Збіркова акція на книгу дала \$2480.95. В тім числі \$700 позики. Видатків було \$2394.56, в касі лишилося \$86.39, але біля \$800 треба заплатити за тверду оправу книги. В книзі 223 сторінки 13 кліш з життя УПА. Окладника роботи мистця Якова Гніздовського. Зміст книги складається з таких розділів: вступ від Комітету Об'єднаних американсько-українських організацій міста Нью-Йорку, вступне слово проф. др. Льва Добрянського, вступ конгресмена Міхеля А. Фейгена, звернення сенаторів П. Ф. Гріна і І. М. Айнеса та розвідка проф. Л. Шаповського („10 років Боротьби УПА, — 1942-1952”). В другій частині подано нарис В. Барки про літературу Українського Підпілля, В. Буревія, „Батько й син”, Марта Гай „Розвідчик” та підпільну сатиру про підсоветське життя. В третій частині вміщено уривок з п'єси Р. Лапіки — „Підпілля”, Нарис про українське мистецтво Гординського, подано в IV. частині. В V-й частині вміщено розвідку проф. К. Кононенко — „Про політичну літературу Українського Підпілля”, статтю „Концепція Самостійної України та головні тенденції політичного розвитку сучасного світу” П. Полтави, „Постава Українського Визвольного Руху супроти російського народу” — О. Горнового та „Апель Українського Підпілля до Голосу Америки” П. Полтава. В 6-й частині вміщено повість Хріна „Битва під Ліцавою Горішньою”, „Червоний Хрест УПА”. В кінці книги подано

„Денний наказ Генерала Тараса Чупрички” з травня 1945 року. Всім Відділам ООЧСУ, та Організаціям, які допомогли фінансово до видання книги, належить щира подяка від Комітету Об'єднаних американсько-українських організацій м. Нью Йорку.

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ ЯКІ ЗЛОЖИЛИ ЖЕРТВУ НА ВИЗВ. ФОНД ПІДЧАС ВЕСІЛЛЯ У П-ВА СТЕЦЬ ВАСИЛЬ В ДНІ 27. 2. 1954 Р.

Зложили по\$2.— Стець Василь, Юхнович Еміль. По \$1.— Вельгош Петро, Бобурчак Дмитро, Дуткевич Михайло, Джуган Василь, Вертелецький Йосиф, Пенота Андрій, Волос Андрій, Прокопчук Микола, Крупа Михайло, Тиснако Михайло, Дутко Роман, Голуяк Олекса, Яцишин Павло, Смолин Григорій, Боднар Пилип, Кіроф Гелена, Гладкий Стефан, Плакс Панько, Канонюк Іван. Раом \$23.—

КОЛЯДА НА ВИВОЛЬНИЙ ФОНД — СТАТЕН АЙЛЕНД

Зложили по\$5.— (зірщик) М. Гранківський, В. Каравалович, З. Талія, Г. Юрків, Р. Кутний, О. В. Федаш. По \$4.— О. Гранківський, Кароль Наконечний, Степ. Дзера. По \$3.— М. Чубатий, П. Телешевський, І. Геба, Теод. Матенька, Григ. Гранківський, А. Ласів, І. Берцьовий, П. Сухай, Г. Райнгайт, Стеля Завелікі, П. Валига, М. Решетник, І. Вовк. По \$2.— Юлія Стічак, М. Маськовіта, Дмит. Окренкий, Н. Слободзян, А. Гаврилюк, І. Геба, П. Підскольний, Вол. Баран, Григ. Баран, Анас. Демкович, Теод. Гуль, Г. Біліпський, А. Кривий, Г. Кравчук, Г. Деркач, С. Білоус, М. Косаревич, Т. Ваула, М. Яремко, Т. Соколовський, Ю. Берцьовий, М. Карнів, С. Торбин, Д. Довгий, Ром. Федірка, М. Гуль, К. Гуль, А. Нетреба, В. Геба, Григ. Геба, О. Германюк, Д. Лозинський, Ілія Корпан. Пел. Іваніцка \$1.50. По \$1.— А. Гришина, М. Бабій, М. Іваніцка, В. Наконечний Олек. Тіцький, А. Магмед, В. Белей, А. Цілеский, Віліям Вцяк, В. Скоцень, М. Пізьо, Т. Костишин, Олена Ревіра.

МІННЕАПОЛІС, МІНН.
(Збірщики члени ООЧСУ).

Зложили по \$5.— Гарасим, Сас В., Козак М. Тарагула І. \$4.— По \$3.— Іванок м., Іваськевич М., Папіж Г. Свінцицький М., Кухарський. По \$2.— Вакіряк І., Гусак Д., Вдовичин Ю., Ригайло Г., Машталір І., Мандибур М., Гусак М., Моньо В., Кіця П., о. П. Леськів, Мазурчак І., Дудинський Д., Покотило О., Бриняк П., Смуляк Р., Каряк Е., Колдницький О., Крамарчук В., Крамарчук Г., Абрамчук Я., Домбровський В., Яворський С., Федорців П., Бушак Я., Лучків Г., Мінкович, Дорошак В., Нострига, Цюропайлович, Касіян С., о. А. Кість, Бенцаль О., Яворський, Сольчаник К., Амброзяк В., Крамарчук О. По \$1.— Вовчак М., Гунчак, Ковальчук С., Бриковський, Гайнус, Петришак Т., Федоришин Т., Кравець, О. Колодинський, Короляк В., Заставний М., Квасніця, Моцюк.
Разом \$119.—

МІННЕАПОЛІС, МІНН.
(Збірщики члени СУМА)

Зложили по \$5.— Конол Я., Зарницький М., Ніч В. Підгайний Г. \$4.— По \$3.— Папіж Г., Яворський Е., Малицький П., Артим І., Загородний А., Чіхрай К., Филіпович В., Георгієнко. По \$2.— Штогрин Д., Кордуба Т., Сигерич А., Бабій М., Цегельницький В., Курус Ю., Луців Р., Бунєгра В., Муха М., Галій В., Гошук О., Машталір І., Мандибур Д., Литвинчук Г., Крамарчук В., Амброзяк М., Фелів М., Назаревський, ЮПетрович С. По \$1.50 Головка В., Гнатів А. По \$1.— Гринчишин С., Кравець П., Федоришин Т., Петришак Т., о. Калинич Т., Титканич В., Чіхрай А., Наваляний М., Мацюк Ю., Кіт М., Шепарт І., Янковський С., Янківський Д., Хабін Д., Гноєва М., Павлішин М., Король Р., Гайва П., Симкенич М., Паславський М.
Разом \$106.—

В цьому числі „Вісника” на 19 ст., рядок 12 знизу лівої шпальти, надруковано: „в них вплетено історичні твердження”, а має бути: „історичні твердження”.

Ставайте передплатниками журналу „Вісник”.

Надсилайте передплату на 1954 рік.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ „ВІСНИКА”

Передплата на рік \$4.00
Передплата на півроку 2.25
Ціна окремого примірника .... .50

Всі передплати, зокрема з Канади, треба надсилати грошовим переказом (моней ордер), або в звичайних листах, на адресу адміністрації журналу.

Банкові чеки й грошові перекази треба вповнювати на адресу:

“V I S N Y K”

P. O. BOX 304, Cooper Sta., New York 3, N. Y.
O. D. F. F. U.

Про всякі зміни адреси прохаємо негайно повідомляти адміністрацію, рівночасно подаючи і свою дотеперішню адресу.

Адміністрація.

“ВІСНИК” — ОРГАН ООЧСУ

Редагує Колегія
Головний редактор
І. Вовчук

